

MILITAIRE SPECTATOR

Morele competentie

- HQ ISAF
- Uitzending Luchtvaartafdeeling naar IJsland
- Nederlandse militaire operaties in Afghanistan

M.P. Dekker en bgen b.d. prof. em. J.M.J. Bosch benoemd tot erelid van de KVBK

De heer M.P. Dekker en bgen b.d. prof. em. J.M.J. Bosch zijn tijdens het redactorendiner van de *Militaire Spectator* op 30 juni benoemd tot erelid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Bgen. Th. Ent, voorzitter van de KVBK, roemde beiden in een toespraak voor de manier waarop zij zich de afgelopen decennia voor de vereniging hebben ingezet. Hij noemde het erelidmaatschap dan ook meer dan verdiend.

De heer Dekker was meer dan achttien jaar penningmeester. Hij deed dat naast niet onbelangrijke functies tijdens zijn actieve diensttijd, waaronder bataljonscommandant in Seedorf. Bgen. Ent noemde de heer Dekker niet alleen een accurate penningmeester, maar ook een betrokken en initiatiefrijk bestuurslid.

Bgen b.d. prof. em. J.M.J. Bosch vierde in 2008 zijn 25-jarig jubileum als redactielid van de *Militaire Spectator*. In 1996 werd hij hoofdredacteur en daarmee lid van het bestuur van de KVBK. Bgen Ent sprak van een prestatie van formaat en prees de hoofdredacteur van de *Militaire Spectator* om diens leiderschap en brede interesse. Net als de heer Dekker combineerde bgen b.d. prof. em. J.M.J. Bosch zijn werkzaamheden voor de vereniging en de *Militaire Spectator* steeds met andere, veeleisende functies.

FOTOS F. VAN NUNATTEN

Boven: De heer M.P. Dekker (rechts) ontvangt de oorkonde bij het erelidmaatschap uit handen van de voorzitter van de KVBK, bgen Th. Ent

Links: Bgen Th. Ent feliciteert bgen b.d. prof. em. J.M.J. Bosch (rechts) met het erelidmaatschap

MILITAIRE SPECTATOR

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie

luitenant-kolonel Henk Sonius
T 070 -318 6930
E hc.sonius.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd
op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen
doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmjbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
drs. P. Donker
kolonel MJD dr. P.A.L. Duchaine
luitenant-kolonel MPSP drs. J. Duel
cdre KLu F. Groen
drs. P.H. Kamphuis
kolonel KMar dr. J.A.J. Leijtens
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU-REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
F 070 - 316 51 99
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 25,00
studenten € 17,50
buitenland € 30,00

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij ten Brink

ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Optreden van de Koninklijke
Marechaussee in VN-verband, Namibië 1989
(Foto: Verenigde Naties, M. Grant)

432 Een geïntegreerde structuur voor HQ ISAF

N.W.A. Timmermans

ISAF heeft de structuur van het hoofdkwartier in Afghanistan
aangepast aan de *comprehensive approach* en daarmee de werkwijze
geoptimaliseerd.

443 Uitzending naar IJsland van de Luchtvaartafdeling, 1932-1933

Jacques A.C. Bartels

De Luchtvaartafdeling, de voorloper van de Koninklijke Luchtmacht,
vergaarde in de jaren 1932-1933 tijdens een uitzending naar IJsland
belangrijke informatie over *jetstreams*.

452 Nederlandse militaire operaties in Afghanistan

P.J.E.J. van den Aker

De Nederlandse krijgsmacht is in Afghanistan betrokken geweest
bij militaire confrontaties, maar is zij daarbij efficiënt en effectief
opgetreden?

471 Versterking van de morele competentie

J. Bosch en E.M. Wortel

Ethiekonderwijs kan militairen leren hoe zij hun morele competentie
kunnen versterken en in hun werk morele dilemma's tegemoet
kunnen treden.

En verder:

Editoriaal	430
Mededelingen	487
Gastcolumn	488
Tegenwicht	490
Andere ogen	492
Boeken	493
Summaries	

Geen geld, geen Zwitsers

In de late Middeleeuwen maakten koningen en vorsten vaak gebruik van huurlegers. De Zwitserse landsknechten hadden een stevige reputatie als goede soldaten. Ook de Oranjes in de Lage Landen maakten gebruik van Zwitserse hellebaardiers. De Zwitsers waren trouw en loyaal zolang ze werden betaald. Het Franse gezegde *point d'argent, point de Suisse* kennen wij in het Nederlands als 'Geen geld, geen Zwitsers'. In die tijd raakte de schatkist ook wel eens uitgeput en was de defensiebegroting onvoldoende om de ambitie van de vorsten, zijnde verdediging en uitbreiding van de bezittingen en macht, invulling te geven. Conclusie: ambitie kost geld en geld is doorgaans een schaars artikel. Deze problematiek is van alle tijden.

Volgende budget is noodzakelijk om het Nederlandse ambitieniveau van een professionele, snel inzetbare en expeditieaire krijgsmacht waar te kunnen maken. Goed getraind en gemotiveerd personeel dient te beschikken over de beste wapensystemen. Al jaren woedt de discussie over de hoogte van het defensiebudget. Dient dit een vast percentage te zijn? Met jaloerse blikken wordt naar het ministerie van Ontwikkelingssamenwerking gekeken. Een vast percentage schept vooraf duidelijkheid hoeveel geld er de komende jaren beschikbaar is. Aldus kan worden doorgerekend hoeveel ambitie binnen dit bedrag past. Aan de begroting wordt nauwelijks gemorreld, voor de planners een geruststellende gedachte.

Hoe anders is de werkelijkheid binnen Defensie. Geen vaste percentages en de in veler ogen toch al lage defensiebegroting is in het vorige decennium behoorlijk afgeroomd onder het motto

'innen van het vredesdividend'. Een gezonde – minstens gelijkblijvende en liefst groeiende – ambitie, gekoppeld aan een dalend budget, betekent dat er ingrijpende keuzes moeten worden gemaakt. Zo niet, dan groeit Defensie weer uit haar financiële jasje, met alle gevolgen van dien.

Vanwege noodzakelijke bezuinigingen begon in 2003 één van de grootste reorganisaties uit de geschiedenis van Defensie. De operatie SAMSON had tot gevolg dat er ruim 12.000 functies uit de organisatie zijn verdwenen, dat hoogwaardige wapensystemen zijn afgestoten en dat de ondersteuning werd belegd in doelmatige, 'paarse' organisaties. Verder zijn de bevelhebbers en hun staven opgeheven en zijn de nieuwe Operationele Commando's op afstand gezet van de Haagse beleidsmakers. Een nieuw besturingsmodel moest zekerstellen dat er een nieuw evenwicht zou ontstaan en Defensie binnen de financiële kaders zou blijven. Het is daarom triest om te moeten constateren dat Defensie op financieel gebied wederom in slecht weer is beland. Deels door externe factoren en deels door interne.

Wat betreft de externe factoren kunnen we kort zijn. Wereldwijd heeft de financiële crisis toegeslagen en van de politiek wordt verwacht dat er maatregelen worden getroffen om de economische nood te lenigen. Het Nederlandse kabinet heeft daarvoor een bedrag van 6 miljard euro uitgetrokken. Dit geld moet ergens vandaan komen en dus worden de ministeries hiervoor aangeslagen met de Voorjaarsnota. Defensie zal een deel hiervan voor haar rekening moeten nemen. De interne financiële problematiek is onder meer ontstaan door

vertraagde reorganisaties, minder opbrengsten uit bezuinigingen, optimistische ramingen, ongedekte cheques bij aangekondigd nieuw beleid en onvoldoende fondsen voor materieel-exploitatie. Er zijn terecht vraagtekens te plaatsen bij Defensie als lerende organisatie.

De ontstane financiële problematiek is structureel van aard en daarmee biedt het 'plat slaan' van het defensieplan slechts incidenteel wat lucht. Weer zijn er ingrijpende maatregelen noodzakelijk om het probleem het hoofd te kunnen bieden. Uiteraard worden de operationele capaciteiten in principe ontzien, leiden de bezuinigingen niet tot nieuwe gedwongen ontslagen en worden oplossingen vooral gezocht in het (nog) verder verbeteren van de doelmatigheid. Het personele domein zal ook moeten bijdragen aan de financiële taakstelling. Dat laatste is wrang. Projectmatig is getracht om de werving van nieuw personeel in gang te zetten om de structurele onder-vulling van de organisatie, zo'n 7.000 personen, tegen te gaan. Door de economische recessie is Defensie een nog aantrekkelijker werkgever geworden. Of er structureel voldoende fondsen beschikbaar zullen zijn om extra nieuw personeel in te laten stromen, is nog maar afwachten. Op dit vlak zullen daarom heldere keuzes moeten worden gemaakt.

Dan toch maar de tering naar de nering zetten en morrelen aan het ambitieniveau? In Nederland wordt het ambitieniveau van Defensie bepaald door de politiek. Die discussie zal gevoerd moeten worden op basis van goede argumenten. Binnen Defensie wordt hier nadrukkelijk over nagedacht en in het project Verkenningen wordt de richting verder uitgewerkt. De Ver-

kenningen dienen, op grond van de op langere termijn te verwachten ontwikkelingen en mogelijke scenario's, zonder beperkingen beleids-opties te formuleren over de toekomstige ambities voor de Nederlandse defensie-inspanning, de daaruit voortvloeiende samenstelling en toerusting van de krijgsmacht en het daarbij behorende niveau van de defensiebestedingen. De resultaten van dit project zullen medebepalend zijn voor de wijze waarop Defensie na de verkiezingen van eind 2010 wordt gepositioneerd en hoeveel geld daarvoor beschikbaar wordt gesteld.

Voor de kortere termijn dienen acceptabele oplossingen te worden gevonden om het financiële gat te dichten zonder dat er onomkeerbare besluiten worden genomen. De ontwikkelingsrichting van de toekomstige defensieorganisatie zal leidend moeten zijn, maar het is niet mogelijk om nu al een voorschot te nemen op de resultaten van de Verkenningen. Een lastige situatie, waarin wij de defensieleiding veel sterkte en wijsheid toewensen. Hierbij dient vooral rekening te worden gehouden met de loyaliteit van het personeel. Na de zoveelste reorganisatie is voor hen de rek er wel uit.

Defensie zal een aantrekkelijke werkgever moeten blijven waar het personeel graag wil werken. Geen geld, geen Zwitsers. Onze militairen zijn echter geen Zwitsers. Zij werken binnen de defensieorganisatie voor meer en andere dingen dan alleen maar de bezoldiging.

Eén ding is duidelijk: loyaliteit heeft haar prijs en de organisatie kan zonder voldoende geld niet goed functioneren. ■

Een geïntegreerde structuur voor HQ ISAF

De comprehensive approach in Afghanistan betekent dat doelstellingen op het gebied van veiligheid, bestuur en ontwikkeling niet los van elkaar kunnen worden gezien. Het hoofdkwartier van ISAF heeft die samenhang onderkend en de werkwijze vervolgens geoptimaliseerd. Door een nieuwe structuur en werkwijze van HQ ISAF zijn de diverse partners nu meer betrokken bij planning, coördinatie en synchronisatie van activiteiten in Afghanistan.

*N.W.A. Timmermans – luitenant-kolonel HMV**

De ondersteuning van de regering van Afghanistan is door de internationale gemeenschap georganiseerd langs de drie operatielijnen *security*, *governance* en *development*. De militair meest relevante operatielijnen is *security*, hoewel er een duidelijk verband is met de andere twee. Dit verband heet niet alleen in de literatuur, maar ook in de militaire praktijk de *comprehensive approach*.¹ Deze benadering vraagt nadrukkelijk om begrip van onderlinge verbanden en de noodzaak van planning, coördinatie, synchronisatie en uitvoering van alle activiteiten in onderlinge samenhang. Ik kom hier verder in dit artikel op terug.

Na jaren van intensieve operaties in Afghanistan is de vraag relevant of de huidige setting en in het bijzonder de structuur van het ISAF-hoofdkwartier de gewenste comprehensive-benadering voldoende ondersteunt. Deze vraag is relevant kijkend naar de voortgang die tot op dit moment is geboekt, maar ook vanwege de veranderende omstandigheden die de komende tijd van invloed zijn op de NAVO-inzet in Afghanistan. Zo verandert de rol van ISAF van de *facto*² leidend via ondersteunend naar *overwatching*. Dit gegeven alleen al vraagt om aanpassing van het hoofdkwartier, aangezien door deze wijziging – en zeker in de beginfase van deze transitie – het aantal taken en de intensiteit van de samenwerking toeneemt. Dit stelt in de toekomst hogere eisen aan het nu reguliere militaire ISAF-hoofdkwartier, dat van huis uit gebaseerd is op een standaard NAVO-hoofdkwartierstructuur. Die hogere eisen liggen zowel op het gebied van personele bezetting als van procedures. Verder in het artikel zal ik ingaan op deze veranderende omstandigheden waaruit de noodzaak blijkt tot aanpassing aan een meer geïntegreerde werkwijze.

De commandant van de NAVO-troepenmacht in Afghanistan – in mijn periode generaal David McKiernan – heeft de noodzaak van een

* De auteur is recent teruggekeerd van zijn uitzending naar Afghanistan. Hij was daar binnen het hoofdkwartier van ISAF in Kabul hoofd van de sectie lange-termijnplanning binnen de CJ5. In deze functie gaf hij onder meer leiding aan de reorganisatie van het hoofdkwartier, gebaseerd op een *comprehensive approach*. Daarnaast heeft hij een blauwdruk ontworpen voor de overdracht van verantwoordelijkheid op het gebied van veiligheid aan de Afghaanse autoriteiten. Hij is thans geplaatst als universitair docent landoptreden binnen de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie in Breda. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel.

1 Ali A. Jalali, 'Afghanistan: Regaining Momentum' in: *Parameters*, Winter 2007-2008, blz. 5-19; Robbert Gabriëls, 'A 3D Approach to Security and Development' in: *FPF Consortium Quarterly Journal*, Vol. 6, No. 2 (Summer 2007) blz. 67-73; Eric Edelman, *A Comprehensive Approach to Modern Insurgency: Afghanistan and Beyond* (toespraak in Freising tijdens een NAVO-conferentie over de comprehensive approach in Afghanistan, 27 maart 2007).

2 ISAF is de jure een assistance force en ondersteunt per definitie de Afghaanse autoriteiten.

tailor-made inrichting van het hoofdkwartier onderkend. Na een relatief korte, maar intensieve planningperiode heeft COMISAF het besluit genomen het hoofdkwartier te reorganiseren om beter aan te sluiten op de complexe en veranderende omstandigheden in Afghanistan. Als lange-termijnplanner binnen het hoofdkwartier was ik nauw betrokken bij de initiatie, het verloop en de afronding van het proces dat uiteindelijk leidde tot het besluit van McKiernan. Deze bijdrage geeft een kijkje achter de schermen van dit proces. Daartoe beschrijf ik eerst de huidige structuur van het hoofdkwartier en ga ik in op die zaken die nadrukkelijk verbetering behoeft. Aansluitend geef ik aan hoe het hoofdkwartier is aangepast, zodat een betere invulling van de comprehensive approach mogelijk is. Deze bijdrage is algemeen beschrijvend, maar geeft een korte verdieping van het aangepaste planningsproces en het vermogen van het hoofdkwartier om vooruit te kijken. Alvorens de oude structuur te beschrijven wil ik een aantal beperkingen aangeven. Enerzijds zijn niet alle overwegingen in detail beschreven gezien de gevoeligheid van die informatie. Verder gaat deze bijdrage niet in op de formele procedures en wegen die bewandeld moeten worden om wijzigingen aan te brengen in een operationeel NAVO-hoofdkwartier. Een uitwijding over bijvoorbeeld de eisen die gelden voor veranderende onderbevelstellingen of de invloed van nationale beperkingen (*caveats*) voeren voor de doelstelling van dit artikel te ver. Daarnaast ben ik teruggekeerd naar Nederland in november 2008. Veranderingen bij de realisatie van de nieuwe structuur na mijn vertrek heb ik uiteraard niet meegenomen. De rode draad bij de reorganisatie was het vinden van een praktische inbedding van de comprehensive approach in een nieuw ISAF-hoofdkwartier.

De comprehensive approach en de juiste mindset

Er is een veelheid aan artikelen die de urgentie voor een comprehensive approach aangeven. Deze artikelen hebben lang niet allemaal een militaire achtergrond. Ook vanuit de civiele hoek staat een comprehensive approach in

Afghanistan buiten kijf. In veel Afghaanse provincies en districten zijn ontwikkelingen in development en governance immers niet mogelijk als de veiligheidssituatie niet verbetert. Keerzijde daarvan is dat veiligheid zonder aansluitende projecten op het gebied

Generaal David McKiernan onderkende de noodzaak van een *tailor-made* inrichting van HQ ISAF

van bestuur en ontwikkeling geen effect heeft. Als eenheden een onveilig gebied zuiveren van criminelen of terroristen, dan lijkt het alsof we veiligheid hebben gebracht. En als we vervolgens teruggaan naar onze *compounds* dan is de vraag valide of die veiligheid er morgen nog steeds is. Veelal is dat niet het geval. De crimineel en de terrorist keren weer terug in het gebied en bedreigen de bevolking die vermeende steun heeft geleverd aan de internationale troepenmacht of passief is gebleven. De slotsom daarbij is dat de bevolking eerder last heeft van de operatie dan dat het veiliger is geworden. In deze gevallen is er onvoldoende basis om projecten rond ontwikkeling en behoorlijk

FOTO AUTEUR

Het Yellow Building, onderdeel van het ISAF-hoofdkwartier in Kabul

bestuur op te zetten. Een substantiële verbetering van de situatie voor de Afghaanse bevolking is naar mijn mening te bereiken door ons meer te richten op:

a. permanente militaire aanwezigheid in het gebied (nu van ISAF en later van Afghaanse veiligheidstroepen). Slechts door permanente aanwezigheid is de veiligheid blijvend te garanderen. Alleen dan blijft de spreekwoordelijke paraplu van veiligheid openstaan en kan de bevolking de vruchten plukken van projecten die daarna wel van de grond komen;

b. een veranderende *mindset* voor het aangrijpen van criminelen en terroristen. Counter-insurgency-operaties (COIN) worden ook wel beschreven als *war amongst the people*.³ In die gedachtegang is de Afghaanse bevolking het aangrijpingspunt (*centre of gravity*). De Afghanen kunnen alleen sociale en economische vooruitgang boeken als de veiligheidsituatie dit toelaat, dus als criminele en/of terroristische activiteiten deze groei niet in de weg staan. Dit houdt in dat de bevolking moet worden beschermd tegen de negatieve invloeden van criminelen en terroristen. Voor de veiligheidstroepen in Afghanistan – zowel voor ISAF nu als steeds frequenter voor de Afghaanse troepen zelf – betekent dit dat het primair niet gaat om het aangrijpen, maar juist om het beschermen van de bevolking tegen de *opposing militant forces* (OMF). Dat in deze gewijzigde mindset nog steeds doeltreffend tegen de criminelen en terroristen moet worden opgetreden is evident. Illustratief voor de mindset is de uitspraak van generaal Stanley McChrystal bij zijn aantreden als COMISAF: ‘The measure of effectiveness will not be (the number of) enemy killed, it will be the number of Afghans shielded from violence’;⁴

c. het grote belang van de wisselwerking tussen veiligheid, ontwikkeling en behoorlijk bestuur in Afghanistan. Dit vooral omdat er in veel gebieden een gebrek is aan alle drie. Vandaar dat de militaire inspanningen nauw gecoördi-

neerd moeten worden met de niet-militaire planning en activiteiten van de internationale gemeenschap. Dat het ISAF-hoofdkwartier hiervoor niet optimaal was georganiseerd licht ik hieronder verder toe.

De oude structuur

De basisstructuur van het hoofdkwartier laat zien dat initieel wel een vorm van *comprehensive approach* is meegenomen. Voor de militair-operationele kant is er een *Operations Branch*, terwijl de civiel-militaire aspecten worden gepland en uitgevoerd in de *Stability Branch*. Daarnaast is er een gescheiden *Air Branch* en kent het hoofdkwartier een sectie Informatie Coördinatie. Ten slotte wordt het hoofdkwartier ondersteund door een *Support Branch*. Ogenschijnlijk lijkt het hoofdkwartier daarmee voldoende toegerust om de drie operatielijnen security, development en governance te bedienen. Dat dit in de praktijk niet zo was wil ik verder illustreren door dieper in te gaan op de afzonderlijke branches.

Governance en development

De primaire verantwoordelijkheid voor de ondersteuning van de Afghaanse regering op het gebied van ontwikkeling en bestuur ligt bij de Verenigde Naties en niet bij ISAF. Zoals de *comprehensive approach* echter aangeeft is er een directe relatie met de ontwikkelingen op het gebied van veiligheid. ISAF vervult daarom rond ontwikkeling en bestuur een ondersteunende, coördinerende en in sommige gevallen ook initiërende rol. Een gedetailleerdere kijk op de *Stability Branch* laat zien dat deze rol met de huidige organisatie slechts deels mogelijk was. De organisatie bestond uit een *liaison cell*, een genie-branch en een afdeling voor *Civil-Military Cooperation* (CIMIC). Andere sleutelspelers bevonden zich in andere delen van het hoofdkwartier. Zo waren enkele belangrijke adviseurs (*development advisor*, *political advisor* en *legal advisor*) voor ontwikkeling en bestuur niet toegevoegd aan de branch, maar adviseerden zij de commandant direct persoonlijk. Hierdoor werden deze adviezen niet onmiddellijk meegenomen in de planningsprocessen en volgden in de regel achteraf. Tussentijdse adviezen

3 Zie: Rupert Smith, *The Utility of Force. The Art of War in the Modern World* (New York, Alfred A. Knopf, 2005).

4 Zie: <http://www.nato.int/isaf/docu/pressreleases/2009/06/pr090615-429.html>.

werden vaak als storend ervaren omdat het planningsproces al was gestart. De adviseurs kenden geen stafverantwoordelijkheid en bleken soms roependen in de woestijn.

Naast de adviseurs speelden ook andere branches een prominente rol. Zo was *Air Command Element* (ACE) niet alleen betrokken bij de militaire luchtondersteuning aan de NAVO-troepenmacht. ACE hielp de Afghaanse autoriteiten ook bij de opbouw van de civiele luchtvaart en lanceerde een veelheid aan initiatieven die met de Afghaanse autoriteiten werden gecoördineerd. Dit alles gebeurde buiten de Stability Branch om. Wellicht minder vanzelfsprekend, maar zeker niet te onderschatten was de betrokkenheid van de ondersteunende branch binnen het hoofdkwartier. Deze Support Branch kent een drietal functies. De branch ondersteunt het hoofdkwartier en vervult een belangrijke rol in het coördineren van de ondersteunende processen met de onderliggende niveaus (de *Regional Commands*) en het naast-hogere niveau (*Joint Force Command Brunssum*). Ten slotte wordt expertise uit deze branch ook gebruikt voor de activiteiten ter ondersteuning van ontwikkeling en bestuur. Samenvattend is te stellen dat de eigenlijke organisatie (DCOS-STAB) onvoldoende toegerust was om de veelheid aan taken op dit gebied uit te voeren. Veel van de noodzakelijke expertise was ondergebracht bij andere delen in het hoofdkwartier, wat optimale coördinatie en synchronisatie van activiteiten haast onmogelijk maakte.

Security

Niet alleen binnen de Stability Branch was duidelijk dat taken, verantwoordelijkheden en mankracht verdeeld waren over verschillende secties. Ook bij de Operations Branch (DCO-SOPS) was dit het geval. Gegeven de oppervlakte van Afghanistan en de in verhouding gelimiteerde – lees: onvoldoende – NAVO-eenheden in het land, is de luchtcomponent een aanzienlijke *force multiplier* voor COMISAF. Een volledige integratie van zowel lucht- als landeenheden (*jointness*) is belangrijk om de juiste middelen op de juiste plaats en tijd in te kunnen zetten. Binnen het hoofdkwartier werden beide componenten (OPS en ACE)

FOTO AVDD, R. MOI

De juiste mindset: de bescherming van de bevolking tegen de invloed van terroristen en criminelen is primair van groot belang

als gescheiden stafsecties gezien. Dit vergde continue coördinatie en afstemming en stond een volledige integratie van de luchtcomponent in het (landzware) optreden in de weg.

Een tweede losse component vormden de *special forces*. Planning en uitvoering van deze – vaak gevoelige – operaties vergde ook een continue afstemming en coördinatie. Veelal was dit de taak van liaisonofficieren die in het hoofdkwartier waren opgenomen. Juist in COIN-operaties is het belangrijk de cyclus *plan-do-check-act* snel te doorlopen. Voor speciale operaties is dit bij uitstek het geval. Kansen en bedreigingen kunnen plotseling ontstaan, waardoor snel en juist handelen cruciaal is. Fouten hebben vaak verstrekkende gevolgen. Het spreekt voor zich dat een aparte component naast het hoofdkwartier, met een eigen staf en lijnverantwoordelijkheden, niet de ideale oplossing is. Samengevat is te stellen dat ook op het gebied van security (binnen DCOSOPS) de krachten beter te bundelen zijn.

Informatiemanagement

Afghanistan staat in de spotlights. De internationale pers meet successen en vooral tegenslagen breed uit en dat heeft een weerslag op de publieke opinie van de troepenleverende

landen. Niet alleen wij, maar zeker ook de tegenstanders weten dat. Juist op dit gevoelige terrein is het voor ISAF voornamelijk eenduidig en duidelijk naar buiten te treden. ISAF moet de achterban immers op een juiste manier informeren, maar de Afghaanse autoriteiten en bevolking ook duidelijk maken waar de missie voor staat. Kijkend naar de structuur van het hoofdkwartier blijken capaciteiten en verantwoordelijkheden ook in dit opzicht op verschillende plaatsen te zijn belegd. De sectie informatieoperaties en *psyops* maakten deel uit van de Operations Branch. Direct gekoppeld aan COMISAF deed de *spokesman* zijn werk en was een sectie *Public Affairs* actief. Een informatie/coördinatiecel werkte als een gescheiden branch naast de Operations en de Stability Branch. Als een aparte component opereerde een omvangrijke *Combined Joint Psychological Operations Task Force* (CJPOTF), verantwoordelijk voor onder meer radio- en tv-uitzendingen en de verspreiding van pamfletten. Het gaat dus om een veelheid van actoren die alle – met hun specifieke kenmerken – bijdragen aan het externe gezicht van ISAF en de operatie in Afghanistan.

Los van bovenstaande punten is ook de liaisonstructuur vermeldenswaardig. In de structuur van ISAF was een veelheid aan liaisonofficieren opgenomen die elk voor hun specifieke achtergrond (of stafverantwoordelijkheid) lieerden met hun *counterparts*. Hoewel dit systeem in

te gebruiken in de staf. Samengevat kan gezegd worden dat er ook in het domein informatievoorziening ruimte voor verbetering was.

De drie dimensies

Alvorens in de volgende paragraaf verder in te gaan op de gewijzigde structuur is het relevant de positie en functie van het hoofdkwartier te schetsen in een wat groter geheel. In dit kader zijn drie dimensies te onderkennen, de hiërarchische, de interne en de externe:

- een eerste dimensie is de positie van het hoofdkwartier in de hiërarchische lijn (verticale dimensie). In de NAVO-structuur wordt het militair-strategische niveau gevormd door het *Supreme Headquarters Allied Powers Europe* (SHAPE) in het Belgische Mons. De militair-operationele vertaling en het daaronder liggende niveau is het *Joint Force Command Brunssum* (JFCB), dat onder meer verantwoordelijk is voor de operaties in Afghanistan. Opvallend is dat ook het hoofdkwartier in Afghanistan een operationeel hoofdkwartier is. Daarmee zijn er twee hoofdkwartieren, JFCB vanuit Brunssum en ISAF in Afghanistan, die acteren op het operationele niveau en die beide de strategische richtlijnen vertalen naar één operatiegebied. Een consequentie daarvan is dat beide hoofdkwartieren operatiebevelen schrijven voor dezelfde operatie. Een discussie over de toegevoegde waarde van het JFCB was het gevolg. Naar mijn mening moet voor beide niveaus helder zijn welke verantwoordelijkheden aan elk hoofdkwartier zijn toebedeeld. Zo zou JFCB zich moeten richten op het scheppen van de randvoorwaarden voor ISAF. Daarbij valt te denken aan afstemming van de nationale voorbehouden voor het optreden van hun eenheden in Afghanistan (de caveats), maar ook het op lange termijn waarborgen van het militaire voortzettingsvermogen van ISAF. In deze eerste dimensie heeft ISAF de taak strategische richtlijnen te vertalen in praktisch uitvoerbare richtlijnen en orders voor de vijf regionale commando's in Afghanistan;

- een tweede of horizontale dimensie is de interne afstemming binnen de staf van het

In Afghanistan is CIMIC nevensgeschikt en wellicht belangrijker dan de militaire operatie

algemene zin werkt, bleek dat veel liaisonofficieren met gelijksoortige vragen bij dezelfde counterparts aanklopten. Dit leidde tot een tweetal problemen. Enerzijds werden de counterparts overbelast. Vooral voor de Afghaanse ministeries, die midden in hun opbouw zaten, bleek dit zeer zwaar. Anderzijds was er onvoldoende regie over de liaisonofficieren. Daarbij ging het vooral om de regie welke berichten en boodschappen uitgezonden werden en hoe de informatie die retour kwam te verspreiden en

hoofdkwartier. Deze afstemming is nodig tussen alle stafafdelingen en betreft alle operatielijnen. Om de cirkel plan-do-check-act snel te kunnen doorlopen moet deze afstemming zowel doelmatig als doeltreffend zijn. Dat hier de nodige verbeteringen noodzakelijk waren is hierboven geschetst;

- in de wetenschap dat ISAF niet in een isolement acteert, is het belangrijk een derde dimensie aan te geven. De kerntaak van ISAF ligt vooral – maar zoals de comprehensive approach aangeeft niet exclusief – in het ondersteunen van de Afghaanse autoriteiten op het gebied van veiligheid. Alle inspanningen moeten daarom nauw gecoördineerd worden met de externe sleutelspelers, waarvan de Afghaanse regering en de VN-missie UNAMA de voornaamste zijn. Een drietal aspecten komen daarbij op de voorgrond: het moment van afstemming, de capaciteit die deze afstemming vraagt en de borging van de afstemming in de werkprocessen van het hoofdkwartier. Het moment van afstemming wil ik verderop bespreken bij de verdieping van het planningsproces. Wat betreft capaciteit en borging was liaison één van de gebruikte methoden om af te stemmen met de sleutelspelers. Dat hier enkele haken en ogen aan zaten heb ik uitgelegd in de paragraaf over information management. Een maatregel voor een betere afstemming was de introductie van het begrip *partnering*. Omdat taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden op termijn overgedragen worden aan de Afghaanse autoriteiten is het noodzakelijk de counterparts binnen de Afghaanse overheid vroegtijdig te trainen en te coachen. Elke branch in het hoofdkwartier nomineerde voor deze rol een aantal stafofficieren. Op gezette tijden – of in sommige gevallen op permanente basis – werd zij aan zij gewerkt. De frequentie en voortgang van *partnering* werd geborgd door periodiek te rapporteren en daar waar nodig bij te stellen. De capaciteit die de afstemming vraagt leidt tot extra taken voor de stafofficieren binnen het hoofdkwartier.

Bovenstaande opsomming laat niet alleen het complexe speelveld zien waarover het ISAF-hoofdkwartier uitkijkt. De opsomming toont

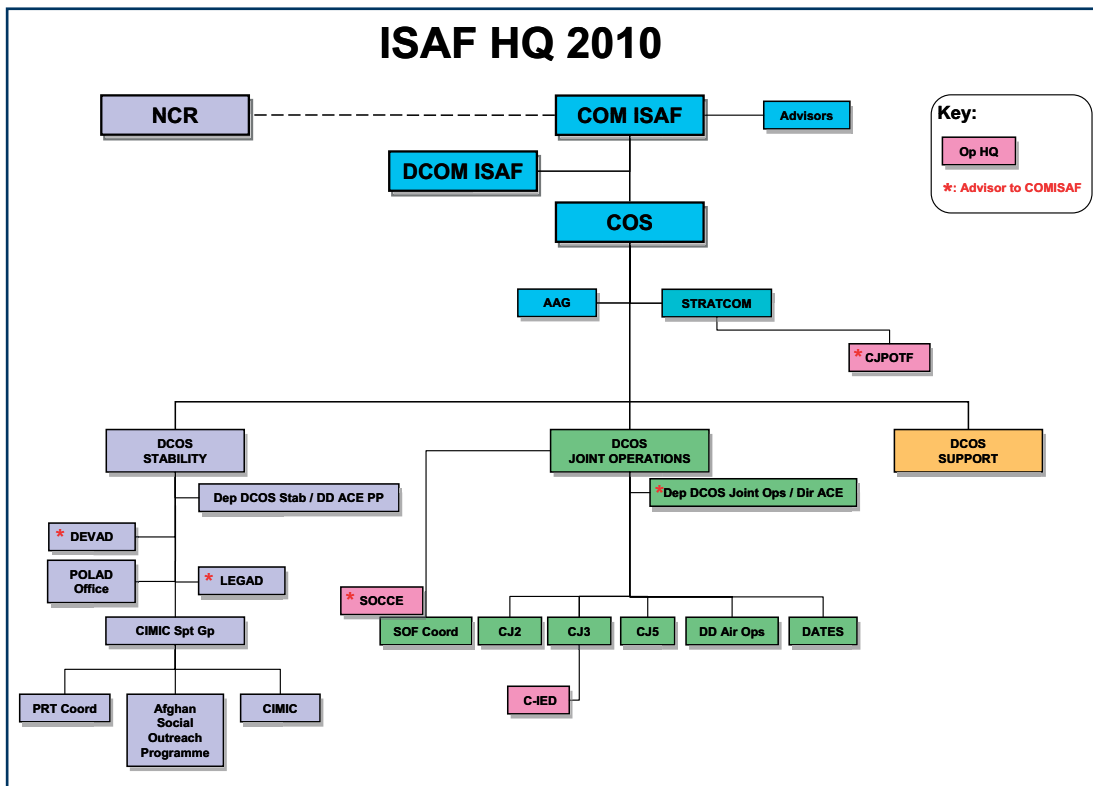
vooral de uitdagingen waarvoor het hoofdkwartier staat wil het een goede invulling geven aan een comprehensive approach. De versnippering van kennis, capaciteit en verantwoordelijkheden over de verschillende afdelingen stond dat in de weg. Vooral taken op het gebied van ontwikkeling en bestuur vielen – door een gemis aan heldere stafverantwoordelijkheid – tussen wal en schip. Als er bijvoorbeeld een brug geplaatst moet worden om een gebied te

Binnen het hoofdkwartier moesten taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden beter worden belegd

ontsluiten en een *operating base* te installeren raakt dit alle operatielijnen. Allereerst is het een operationele behoefte die tot taken leidt voor de regionale commando's. Er is daarom een directe betrokkenheid van de DCOSOPS. Maar omdat de brug ook bijdraagt aan de economische groei van de regio en geplaatst wordt in een door sociale en tribale structuren gedomineerd gebied zal er in de ogen van de lokale autoriteiten zeggenschap moeten zijn voor het provinciale en districtsbestuur (indien aanwezig). Zo gaan ook development en governance deel uitmaken van dit project. Op het moment dat contracten moeten worden opgesteld voor bijvoorbeeld transport en chauffeurs komen de financiële experts, werkzaam binnen de Support Branch van het hoofdkwartier, aan bod. Eindeloze afstemming, verdeelde regie en misinterpretaties kunnen vervolgens leiden tot substantiële vertragingen van het project.

Naar een nieuwe structuur

Binnen het hoofdkwartier was het duidelijk dat taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden beter moesten worden belegd. Alleen dan was het mogelijk om tegemoet te komen aan de eisen van *comprehensiveness*, ofwel een optimale synchronisatie van alle activiteiten over alle operatielijnen, tijdig gecoördineerd met alle sleutelspelers. Daarnaast vraagt de veranderende rol van het hoofdkwartier in de

Figuur 1 De hoofdlijnen van de structuur van HQ ISAF

toekomst de nodige aanpassingen. Zo zal de ‘leidende rol’ van het hoofdkwartier evalueren naar een ondersteunende.⁵ Deze verandering zal afhankelijk zijn van de capaciteiten van de Afghaanse autoriteiten om taken over te nemen.

In het deel hierna beschrijf ik op hoofdlijnen de nieuwe structuur van het hoofdkwartier. Daarbij is een aantal kanttekeningen op zijn plaats. Bij het bekijken van de nieuwe organisatie van een afstand (zie figuur 1) lijkt het

erop dat er op hoofdlijnen weinig is veranderd. Enerzijds komt dit doordat het merendeel van de wijzigingen binnen de afdelingen heeft plaatsgevonden en anderzijds doordat – in het bijzonder bij de DCOSSTAB – de optimale organisatie-indeling nog niet definitief was vastgesteld. Een tweede kanttekening geldt een belangrijke beperking voor de organisatie-wijziging: dit hoofdkwartier moet midden in een complexe situatie blijven functioneren. De winkel kon niet gesloten zijn gedurende de verbouwing en de reorganisatie moest juist daarom snel afgerond kunnen worden.

5 Er is een politieke tendens om de veranderende rol van ISAF van meet af aan te koppelen aan de omvang van de NAVO-troepenmacht in Afghanistan. Vanuit militair-operationeel perspectief is deze koppeling – zeker in deze fase – niet wenselijk. Zoals ik hierboven bij liaison en partnering heb aangegeven leidt de wijziging van de rol initieel juist tot een meerbehoefte. Dit geldt niet alleen voor de capaciteit van het hoofdkwartier, maar juist ook voor de militaire capaciteit van de regionale commando's. Pas als de Afghaanse veiligheidsorganisaties (politie en leger) voldoende in staat zijn taken over te nemen, is een verkleining van de NAVO-troepenmacht te overwegen. Daarnaast is, gegeven de omvang van het operatiegebied en de in verhouding geringe militaire presentie, een debat over herverdeling van troepen eerder opportuun dan een discussie over terugtrekking.

De initiële gedachte was om het hoofdkwartier duidelijk te structureren langs de drie operatielijnen. Bovenstaande beschrijving over de huidige organisatie en werkwijze toont aan dat een kwaliteitsimpuls nodig was om juist de activiteiten op het gebied van ontwikkeling (development) en bestuur (governance) beter in te richten. Taken, bevoegdheden en bijbehorende (staf)capaciteit dienden daarvoor

helder te worden toebedeeld. Een tweede hoofdpunt was een verbeteringslag door een smelting van de operationele capaciteiten, waarbij vooral de luchtcomponent (ACE) en de special forces werden meegenomen. Hiervoor moest het aantal componenten dat in de oude organisatie naast elkaar werkte worden samengevoegd. Een derde aandachtspunt was een verbetering van alle elementen die werkzaam waren in het informatie- en communicatieveld. Omdat een reorganisatie meer is dan een herschikking van organisatiedelen was het belangrijk om ook de processen op elkaar af te stemmen. Dit was nodig om een nieuwe verzuiling tussen de verschillende stafafdelingen te voorkomen. Hiervoor is onder meer het planingsproces aangepast waarover ik verderop een nadere toelichting geef.

a. stability (governance en development)

Een betere inbedding van de operatielijnen governance en development lag voor de hand, maar bleek in de praktijk niet eenvoudig. In de NAVO-structuur voor hoofdkwartieren kennen we de afdeling G9, die staat voor *Civil Military*

Cooperation (CIMIC). Binnen CIMIC is het moeilijk een helder onderscheid te maken tussen governance en development. Toch voldoet de 'oude' manier van denken over CIMIC niet aan de eisen die de operatie in Afghanistan stelt. In die oude denkwijze is de militaire operatie leidend en is het de taak van CIMIC om zo goed mogelijk te ondersteunen door afstemming met niet-militaire actoren in het operatiegebied. Voor Afghanistan ligt dit anders. De doelstelling van de coalitie is het ondersteunen van de Afghaanse autoriteiten, zodat zij op termijn in staat zijn zelfstandig de verantwoordelijkheid te dragen voor de veiligheid, stabiliteit en groei van het land. Veiligheid is één van de pijlers en daarmee is CIMIC niet meer ondergeschikt aan de militaire operatie. CIMIC is nevensgeschikt en wellicht belangrijker. Hiermee heeft het hoofdkwartier ISAF een dilemma. Primair hebben de NAVO-troepen in Afghanistan de verantwoordelijkheid voor veiligheid te zorgen en moeten zij die verantwoordelijkheid uiteindelijk overdragen aan de Afghaanse veiligheidstroepen. De ontwikkeling van het Afghaanse bestuur en ontwikkeling in

FOTO: AUTEUR

Continue afstemming met sleutelspelers, zoals hier met ANSF, is voor HQ ISAF een steeds belangrijkere kernactiviteit

de zin van governance en development vallen niet primair onder de militaire verantwoordelijkheid. Hiervoor zijn de Afghaanse autoriteiten – ondersteund door in eerste instantie de UNAMA – verantwoordelijk. Dat de één echter niet zonder de ander kan heb ik al eerder aangegeven.

Naar mijn mening was vasthouden aan de oude NAVO-definitie van CIMIC geen uitkomst. Niet alleen voor het bereiken van de einddoelstellingen, maar ook in de structuur van het hoofdkwartier is het belangrijk governance en development een prominente plaats te geven. Het initiële plan was daarom drie stafafdelingen naast elkaar op te zetten die in feite de drie operatielijnen vertegenwoordigden (security, governance en development). Overleg – en een intensief debat – over de nieuwe CIMIC-rol leidde gedurende mijn periode echter niet tot invoering van deze driedeling. Figuur 1 laat voor DCOSSTAB een voorlopige indeling zien met de kanttekening dat het nieuwe hoofd van de Stability Branch de ruimte heeft om verdere verbeteringen door te voeren. Een aanzienlijke verbetering is gerealiseerd door de overige spelers op het gebied van governance en development binnen de staf (vooral de adviseurs) toe te voegen aan de Stability branch. Daarnaast is een verbeterde liaisonstructuur ingevoerd. Door een centralere regie was het mogelijk de liaisons efficiënter en effectiever te laten coördineren met de externe spelers (Afghaanse regering en UNAMA). De informatiestroom tussen ISAF en haar externe partners, maar ook de informatiestroom binnen het hoofdkwartier verbeterde daarmee substantieel. Ten slotte zijn ook die elementen van de Air-component die zich bezig houden met de ondersteuning van de Afghaanse autoriteiten op het gebied van civiele luchtvaart toegevoegd aan de Stability Branch.

b. joint operations

De volledige integratie van de verschillende componenten die tot dusver los van de Operations Branch acteerden vormt de belangrijkste verbetering in die branch. De integratie van de luchtcomponent – wat de toevoeging joint verklaart – en de toevoeging van een *special*

operations element zijn daarin het belangrijkste. Bij Air zorgde dit voor een volledige horizontale integratie van de luchtcomponent (binnen zowel Operations als Stability). Een verticale integratie is gevonden door luchtmachtposities toe te wijzen aan de plaatsvervangende branchcommandanten (P-DCOSJOPS en P-DCOSSTAB).

c. strategic communications

Een volgende aanzienlijke verbetering van het hoofdkwartier is behaald door nagenoeg alle stafcapaciteit op het diverse vakgebied van informatie en communicatie te bundelen. Uiteraard is rekening gehouden met het specifieke karakter van sommige deelgebieden die elk hun specifieke aard en verantwoordelijkheden moeten houden. Zo heeft het *Public Affairs Office* een andere rol (meer informerend) dan CJPOTF (meer beïnvloedend). Het blijft ook met de samenvoeging cruciaal dat deze functionaliteiten gescheiden blijven. De samenvoeging onder een STRATCOM zorgde echter wel voor een beter overzicht van de planning, uitvoering en de effecten van het informatie- en communicatiedomein. Door de samenvoeging is het in de toekomst mogelijk de complexiteit van de operatie duidelijker onder de aandacht te brengen, waardoor de bevolking een beter begrip krijgt en mogelijke frustratie over de voortgang afneemt. Daarnaast is het ook mogelijk de successen en fouten van de inspanningen beter te communiceren. Dit heeft, gezien de gevoelige kwestie van burgerslachtoffers, een hoge prioriteit. De Afghaanse bevolking is algemeen aangeduid als het aangrijpingspunt (centre of gravity) van de operatie. Communicatie met de bevolking is daarom voor zowel de Afghaanse autoriteiten als ISAF cruciaal. Door de krachten te bundelen in een STRATCOM is het hoofdkwartier beter ingericht om de Afghaanse autoriteiten op dit gebied te adviseren, maar ook om de bevolking te informeren.

d. civiel-militaire samenstelling

Ik heb hierboven de belangrijkste verbeteringen voor het hoofdkwartier aangegeven. Daarbij is een kanttekening over de omvang en samenstelling van het hoofdkwartier op zijn plaats. Initieel prevaleerde kwaliteit boven kwantiteit, waarbij er bij het ontwerp van het nieuwe

hoofdkwartier wel rekening mee is gehouden het aantal functies daar niet te laten groeien. Veel belangrijker dan de omvang van het hoofdkwartier is de samenstelling. In mijn optiek zal het hoofdkwartier qua aantallen de komende jaren gelijk blijven, wellicht iets groeien en op termijn kunnen krimpen. Dit heeft vooral te maken met de veranderende rol van ISAF van leidend en leidend-ondersteunend naar ondersteunend. Omdat de operatielijnen (en dus de stafbetrokkenheid) van governance en development belangrijker worden, zou dit een kleinere militaire vulling van het hoofdkwartier rechtvaardigen. De civiele vulling kan dan groter zijn. Door deze ontwikkeling is ook een betere aansluiting (civiel-op-civiel) van het hoofdkwartier met de externe partners mogelijk.

• *Het planningsproces*

Het planningsproces van ISAF stoelt op NAVO-doctrines en richtlijnen. Daartoe gebruikt het hoofdkwartier de *Guidelines for Operational Planning (GOP)*. Voor militaire planning is dit een uitermate geschikt handvat, maar zoals ik hierboven aangaf staat de militaire inzet (en dus ook planning) niet op zichzelf: deze vindt plaats in een comprehensive context. Zelfstandig of op aangeven van de commandogroep initieerde de afdeling *Plans (CJ5)* het planningsproces. Via *Joint Operational Planning Groups (JOPGs)* werden planners van de verschillende afdelingen bij het proces betrokken. Met een serie planningsbijeenkomsten werd de planning stapsgewijs voortgezet, waarbij de commandogroep tussentijds werd geïnformeerd

Slechts permanente aanwezigheid, nu van ISAF en later van Afghaanse troepen, kan blijvende veiligheid garanderen waardoor civiele projecten op gang kunnen komen

FOTO ISAF/US ARMY J. DURAN

e. procesverbetering

Het bouwen van een nieuwe organisatiestructuur is meer dan het schetsen van een nieuw organogram. Of een nieuwe structuur ook werkt hangt primair af van de kwaliteit van de stafmedewerkers en de kwaliteit van de processen die het stafwerk draaiend houden. Het organogram dient daaruit voort te vloeien. Juist de stafprocessen moeten verzuiling tussen de verschillende stafafdelingen voorkomen. Het planningsproces, maar ook het vermogen van de commandogroep om aan- en bij te sturen, zijn daarin cruciaal. Juist deze twee processen zijn in de reorganisatie meegenomen. Een korte toelichting volgt hierna.

en om terugkoppeling gevraagd. In deze systematiek had elke planner binnen de CJ5 één of meerdere planningsopdrachten. Voor de planners van de stafafdelingen was dit vaak een te grote last. Zij 'hopten' van de ene naar de andere JOPG, waardoor er onvoldoende tijd was om binnen de eigen stafafdeling de benodigde informatie te verzamelen of om specifieke zaken uit te werken.

Een tweede probleem was het moment waarop de externe partners bij de planning werden betrokken. Dit gebeurde in parallelle planningsessies, maar meestal pas later in het proces. Ook voor de planners van de ministeries was

dit niet eenvoudig, omdat zij veelal startende waren en minder ervaren in onze plannings-systematiek. Het ritme van de planning en de betrokkenheid van externe en interne leden werd daarom aangepast. Allereerst werd het aantal planningsessies drastisch gereduceerd en vastgepind op structurele momenten. Om de externe spelers er van meet af aan bij te betrekken was de eerste sessie voor hen gereserveerd. Aansluitend kwamen de eigen planners er bij. Door meerdere projecten per sessie te bespreken ontstond speelruimte en tijd voor de planners om hun eigen bijdragen voor te bereiden en intern in de eigen afdelingen te bespreken.

- *De Afghan Assessment Group*

Het klinkt als een vanzelfsprekendheid, maar de interne afweging van ‘doen we de juiste dingen en doen we de dingen juist’ is één van de redenen geweest om de koersbepaling van het hoofdkwartier beter te richten en te structureren. Dit is belangrijk, want het antwoord op deze vraag leidt tot bijsturing en initiatie van het planningsproces. Daarnaast geeft het de mogelijkheid de juiste afwegingen te maken, rekening houdend met alle operatielijnen. Via periodieke (kwartaal)verslaglegging rapporteerde het hoofdkwartier over de voortgang van de campagne. Hoewel in de verslaglegging wel aanbevelingen waren opgenomen, is de algemene teneur van de kwartaalrapportages toch om meer naar het verleden te kijken dan naar de toekomst. Om vaker en structureel vooruit te kijken, maar ook om de commandogroep op permanente basis te adviseren, is bij de reorganisatie van het hoofdkwartier een zogeheten *Afghan Assessment Group* (AAG) geïntroduceerd. Deze groep bestaat uit een samenvoeging van verschillende adviesorganen uit de oude stafstructuur en de sectie *Lessons Learned*. De AAG adviseert de commandogroep over inhoud en samenhang van de activiteiten die voor de voortgang van de campagne het best kunnen worden uitgevoerd. Daarbij kijkt de AAG niet alleen naar de militaire aspecten, maar neemt ook de samenhang met bestuur en ontwikkeling mee.

Door de introductie van een betere borging van de operatielijnen in de verschillende staf-

afdelingen, een verbetering van het planningsproces met deelname van externe partners in een vroegtijdig stadium en door de introductie van een overkoepelend adviesorgaan (AAG) is ISAF (met haar partners) in de toekomst beter in staat activiteiten in samenhang te plannen en uit te voeren. Met deze reorganisatie heeft het ISAF-hoofdkwartier enigszins de geplaveide en gangbare wegen van de NAVO verlaten. Ik bedoel daarmee de standaardindeling van een NAVO-hoofdkwartier. Het onderlinge verband tussen de verschillende operatielijnen is wellicht niet uniek in de militaire geschiedenis, maar vraagt zeker in de huidige Afghaanse complexiteit een maatwerkoplossing. Niet alleen COMISAF, maar ook het overgrote deel van de stafmedewerkers in het hoofdkwartier onderkende de noodzaak en urgentie om het werk en de structuur aan te passen aan de realiteit en complexiteit in Afghanistan. Het reorganisatieproject werd gestart onder de naam HQ ISAF 2010. Dat in 2008 al begonnen is met de invoering onderstreept het besef van noodzaak en urgentie.

Ten slotte

Zoals ik in de inleiding aangaf ben ik in deze bijdrage niet ingegaan op alle details die spelen bij de reorganisatie van het hoofdkwartier. De intentie is de lezer kennis te laten nemen van een hoofdkwartier dat zich, acterend in de spotlights, weet aan te passen aan veranderende omstandigheden en voortschrijdend inzicht. De comprehensive approach in Afghanistan vraagt nadrukkelijk aandacht voor de samenhang tussen doelstellingen op het gebied van veiligheid, bestuur en ontwikkeling. Gebaseerd op deze grondgedachte is een hoofdkwartier nodig dat zijn structuur en werkwijze adequaat naar die samenhang optimaliseert. Betrokkenheid van alle partners in het operatiegebied bij zowel de planning, de coördinatie en de synchronisatie van activiteiten is daarvoor onontbeerlijk. De nieuwe structuur en werkwijze van het hoofdkwartier is daar nu beter op afgestemd. Terugkijkend op de reorganisatie heeft het ISAF-hoofdkwartier getoond dat comprehensiveness meer is dan alleen een attitude of intentieverklaring. ■

Geen laag te hoog

De uitzending naar IJsland van de Luchtvaartafdeeling, 1932-1933

Uitzendingen zijn vandaag de dag gewoon voor onze krijgsmacht. Na Bosnië-Herzegovina, Eritrea en Cambodja is het nu voornamelijk Afghanistan waar Chinooks, Cougars, C-130's Hercules, (K)DC-10's, Apaches en F-16's op grote schaal worden ingezet. Minder bekend is dat in de jaren 1932-1933 ook een detachement vliegtuigen is uitgezonden en wel naar IJsland. Dit detachement bestond slechts uit twee vliegers en één mecanicien en was uitgerust met twee Fokkers D.VII. In dit artikel zal aandacht besteed worden aan de achtergronden van deze eerste uitzending van de voorloper van de Koninklijke Luchtmacht, de Luchtvaartafdeeling, zoals de militaire luchtvaart van 1913 tot 1938 heette.¹

Jacques A.C. Bartels*

In september 1929 besloot de Conferentie van Directeuren van meteorologische diensten in Kopenhagen om in 1932-1933 een tweede Internationaal Pooljaar te organiseren. De bedoeling was een aantal magnetische en meteorologische stations met een kleine bezetting te vestigen op bereikbare plaatsen rond de beide polen. Ook de aërologie, de tak van meteorologie die de hogere luchtlagen in de atmosfeer bestudeert, moest aandacht krijgen. Meteorologische stations op Groenland, IJsland en eilanden in het poolgebied konden de toestanden in de vrije atmosfeer bestuderen met behulp van registreerballonnen voor het vast-

leggen van temperatuur en vochtigheid. Aangezien het bergen van instrumenten als barometers, thermometers en hygrometers in de onherbergzame poolgebieden nauwelijks mogelijk zou zijn, zou de verzamelde data door middel van radioseinen naar de grondstations moeten worden overgebracht.

Bestudering van hogere luchtlagen stond internationaal op het verlanglijstje van de meteorologen omdat de ontwikkeling van zowel de militaire als civiele luchtvaart sinds de eerste vlucht van de gebroeders Wright in 1903 in sneltreinvaart ging. De Eerste Wereldoorlog had vooral op het gebied van vliegtuig-technologie doorbraken gekend. Maar het bestaan van *jetstreams* en dergelijke was toen voor meteorologen nog volstrekt onbekend.²

Systematische bestudering van de atmosfeer in de poolstreken was een voorwaarde voor de verdere ontwikkeling van intercontinentaal luchtverkeer. Hoe eerder dit inzicht verkregen kon worden, hoe eerder met name postvervoer door de lucht kon plaatsvinden.

* De auteur is militair-historicus en onafhankelijk onderzoeker en publiceert over onderwerpen uit de Nederlandse militaire geschiedenis in artikelen en boeken. Hij bereidt een proefschrift voor over de betekenis van de Vliegklas 1926 van de Luchtvaartafdeeling voor de ontwikkeling van de militaire en civiele luchtvaart in Nederland en voormalig Nederlands-Indië.

1 In 1953 kreeg de militaire vliegerij het predikaat Koninklijk en heette vanaf 1 juli van dat jaar Koninklijke Luchtmacht.

2 Met *jetstreams*, snelvliedende nauwe luchtlagen in het overgangsgedebied tussen troposfeer en atmosfeer, worden de hogere *subtropical jets* op het noordelijk halfrond bedoeld. Echte kennis over dit natuurlijk fenomeen werd pas in de Tweede Wereldoorlog vergaard tijdens de vele vluchten van de VS en Canada naar Europa (en terug), waarbij soms snelheden van honderd mijl per uur in de rug werden gemeten.

Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut

Net als bij het Eerste Internationale Pooljaar in 1882-1883 speelde Nederland met het KNMI een zeer belangrijke rol bij de voorbereidingen van het Tweede Internationale Pooljaar. Het in 1854 opgerichte Instituut genoot toen al een wereldwijde faam. In 1875 werd het verantwoordelijk voor het dagelijkse weerbericht voor de scheepvaart, vanaf 1919 behoorde luchtvaartmeteorologie eveneens tot zijn taken. Sinds 1897 was het KNMI gevestigd in De Bilt. Met de komst

meter. De vlucht zelf – zonder zuurstofvoorziening overigens – duurde meestal een uur en verliep volgens een vast patroon. Hierdoor konden luchtbewegingen in diverse luchtlagen in kaart worden gebracht. Tot zo'n zes kilometer boven Soesterberg en De Kooy was voor de zogenoemde weervliegers geen laag te hoog. De gegevens gingen naar het KNMI, dat deze op zijn beurt doorseinde naar Berlijn, waar alle binnenkomende data werd verwerkt tot een rapport dat de situatie boven West-Europa weergaf. Door deze uit de hoogtevluichten geanalyseerde weersvoorspellingen verwierf De Bilt grote bekendheid, temeer omdat het Nederlandse luchtruim zich toen al op het kruispunt van de Noord-Zuid- en Oost-Westverbindingen bevond.

In de jaren 1919-1929 maakten de weervliegers op Soesterberg gemiddeld zo'n driehonderd vluchten per jaar. Weervliegen was een specialisme geworden. De eerste drie jaren was het sergeant J. Bakkenes die het merendeel van deze vluchten voor zijn rekening nam, 895 in totaal. Andere 'toppers' waren in de periode 1927-1930 de luitenant-vlieger A. Viruly en J.H. van Giessen³ met respectievelijk 218 en 231 vluchten, en de van het wapen der Cavalerie afkomstige wachtmeester-vlieger J.W.T. Bosch met 224.

Oprichting van het Comité

Het is niet zo verwonderlijk dat Cannegieter, gezien zijn ervaringen met de LVA, bij het uitwerken van de plannen voor het Pooljaar aan het inzetten van vliegtuigen dacht voor het verzamelen van materiaal uit de bovenlucht en het verwerven van kennis van atmosferische toestanden boven het poolgebied. Ook de weervliegers hadden er wel oren naar. Al eerder had het KNMI nauw samengewerkt met Defensie, met name met de Koninklijke Marine. Vanaf 1923 deed prof. dr. ir. F. Vening Meinesz aan boord van Nederlandse onderzeeboten namelijk zwaartekrachtmetingen in de oceanen.⁴ Voor een oceanografische expeditie, geleid door de afdeling Oceanografie van het KNMI in de Oost-Indische archipel, had de regering in 1928 het nieuwe opnemingsvaartuig Hr.Ms. *Snellius* ter beschikking gesteld.

De Luchtvaartafdeeling was een wereldwijde voortrekker in de meteorologie

van de militaire vliegerij in 1913 op het vlakbij gelegen vliegveld Soesterberg brak een periode van samenwerking aan – destijds uniek in de wereld – tussen De Bilt en de Luchtvaartafdeeling (LVA). Van 1914 tot 1918 bevond zich op het vliegveld een houten gebouwtje van het KNMI, het aërologisch station. Meteoroloog en adjunct-directeur van het KNMI dr. H.G. Cannegieter deed zelf waarnemingen vanaf het vliegveld met (grote) vliegers waaraan zelf-registrerende instrumenten waren gehangen. Cannegieter slaagde er ook in een meteograaf, een apparaat dat luchtdruk, temperatuur en vochtigheid registreert, trillingsvrij aan een vliegtuig op te hangen, waardoor het vanaf 1919 mogelijk werd om vanaf Soesterberg dagelijks luchtwaarnemingen te doen. De Marine Luchtvaartdienst zou hierin vanaf 9 september 1921 op vliegkamp De Kooy volgen.

Weervliegen als specialisme

Vrijwel dagelijks vonden er twee waarnemingen plaats, één 's ochtends om zeven uur en de tweede later op de dag, waarbij gemiddelde hoogtes werden bereikt van ruim vijfduizend

³ Viruly maakte samen met Van Giessen deel uit van de legendarische Vliegklas 1926 van de Luchtvaartafdeeling. Ook K.D. Parmentier (later bekend van de vlucht met de *Uiver* naar Australië) was een leerling van deze klas.

⁴ Op 14 november 1934 vertrok Vening Meinesz aan boord van de K XVIII vanuit Den Helder om tijdens deze beroemd geworden tocht naar Indië zwaartekrachtmetingen uit te voeren. De onderzeeboot arriveerde op 11 juli 1935 in Soerabaja.

In april 1931 vonden de eerste verkennende gesprekken met de minister van Defensie plaats over atmosferische waarnemingen in de poolstreken. Na verkregen instemming van Waterstaat, het tweede bij het Pooljaar betrokken ministerie, konden de onderhandelingen beginnen met de directeuren van de meteorologische diensten van Zweden en IJsland. Inzet was het vestigen van een Nederlands aërologisch station. Gedurende het Pooljaar zou dat station dan bemand zijn door vliegers van de Nederlandse luchtmacht met militaire vliegtuigen. In tegenstelling tot zijn Zweedse collega antwoordde de IJslandse directeur dat zijn Gouvernement geen bezwaar zou maken en dat hij er prijs op zou stellen nauw samen te werken met dit tijdelijke station. In september 1931 brachten Cannegieter en de luitenant-vlieger E. Visch, chef van de meteorologische dienst op Soesterberg, en Van Giessen met de politie-kruiser Hr.Ms. *Nautilus* een bezoek aan Reykjavik. In antwoord op Kamervragen waarom de *Nautilus* een kleine twee weken aan de inspectie van de Noordzeevervisserij werd onttrokken, gaf de minister van Defensie te kennen dat hij van mening was 'deze bescheiden medewerking te moeten verlenen, aangezien de vraag of het mogelijk was een vliegtuigstation te vestigen van overwegend belang was voor de verdere werkzaamheden dier Commissie'.⁵

Fundraising

Een verkenning voor de vestiging van een station leverde een in principe geschikt terrein op, zo'n anderhalve kilometer ten zuid-oosten van de hoofdstad. Het IJslandse Gouvernement stelde dit stuk grond, 300 meter lang en 275 meter breed, voor de periode van het Pooljaar gratis ter beschikking en zorgde voor de inrichting als vliegerterrein. Eén van de voorwaarden van Nederlandse zijde was namelijk dat de kosten van dit aërologisch station en voor het transport van mensen en materieel niet ten laste zouden komen van Defensie en Waterstaat. Daar heeft men zich, zo zal hierna blijken, ook strikt aan gehouden. Omwille van *fundraising* richtte Cannegieter in maart 1932 met een aantal coryfeeën van het KNMI en de militaire luchtvaart, onder wie generaal b.d. C.J. Snijders, het *Comité tot Vestiging van een*

FOTO COLLECTIE AUTEUR

Geroutineerd weervlieger Van Giessen, hier ingepakt tegen de vrieskou

Aërologisch Station nabij Reykjavik op. De eerdergenoemde luitenant-vlieger Visch fungeerde als secretaris-penningmeester. In artikelen, onder meer in *Het Vliegveld*, pleitte Cannegieter hartstochtelijk voor het welslagen van de uitzending en spoorde hij de lezer aan een bedrag te storten op de speciaal daarvoor geopende girorekening.

Het Nederlandse initiatief om militaire vliegtuigen in te zetten voor het doen van hoogtemetingen kreeg navolging. Naast Zweden, Noorwegen en Finland besloot ook de Verenigde Staten een aërologisch station in te richten, bij Fairbanks in Alaska. Ook Groot-Brittannië, België en Polen volgden het Nederlandse voorbeeld.

Detachement IJsland

Op 18 juli 1932 was het dan zover. Met de driemotorige Fokker F-VIIB *Raaf* vertrok de kersverse commandant van het Detachement IJsland, de eerste luitenant Van Giessen, met zijn vrouw en hun bijna vierjarig zoontje van Schiphol op een reguliere KLM-lijndienst via Kopenhagen naar Malmö. Van Schiphol tot Harderwijk escorteerde een escadrille van vier Fokker

⁵ Marineblad, blz. 720 (Den Helder, 1931).

CV's onder commando van kapitein-vlieger Van Weerden Poelman het passagiersvliegtuig, waarna deze vliegers weer naar de bakermat terugkeerden. De volgende dag vertrok het gezelschap Van Giessen naar Oslo waar overnacht werd. Na een reis van een etmaal met de trein arriveerde het gezin 's avonds in Bergen, waar het een dag later, op 21 juli, 's avonds scheep ging aan boord van de *Lyra*. Dat schip bracht hen via de Faeröer-eilanden naar Reykjavik, waar het op 25 juli arriveerde. In de jaren dertig kostte het kennelijk een week reizen om van ons land naar IJsland te komen.

De sergeant-vlieger H. Bosch, die met het escadrille meegevlogen had en de sergeant-vliegtuigmaker C. van der Leden, net als Van Giessen vrijwilligers, zouden op 13 augustus naar Reykjavik vertrekken.⁶ Van der Leden had van luitenant Visch nog een spoedopleiding tot weerwaarnemer gekregen, zodat hij op IJsland waarnemingen kon verrichten. De beide Fokkers D.VII met de registraties 260 en 263 gingen met de nodige reserveonderdelen op 3 augustus vanuit Rotterdam scheep.⁷ Het vervoer over zee, dat een kleine drie weken zou duren, verliep zonder enig probleem. Het transport van de gedemonteerde vliegtuigen vanaf de haven ging echter niet van een leien dakje. Het bleek onmogelijk de grote kisten met daarin de vliegtuigrompen en vleugels naar de eerder door *Lufthansa* ter beschikking gestelde hangar over te brengen.⁸ De kisten bleven, goed verpakt, in eerste instantie op de kade staan. 'Met de montage der vliegtuigen werd terstond een aanvang gemaakt', zo meldde Van Giessen later in zijn derde rapport. De weersomstandigheden waren evenwel dermate ongunstig dat Van Giessen en Bosch pas op 2 september hun eerste vlucht konden maken. Het vliegterrein was na vijf weken hard werken helemaal geschikt gemaakt

door onder meer over een greppel, die het terrein in wezen in tweeën deelde, houten planken te leggen. De lichte Fokkers rolden er wel over heen. Hoewel de politie op gezette tijden toezicht hield op het vliegterrein kwam het toch herhaaldelijk voor dat IJslanders het veld opkwamen. Van Giessen liet hierop in de plaatselijke kranten weten dat hij als detachementscommandant geen verantwoordelijkheid kon aanvaarden, mocht dit soort bezoek tot ongelukken leiden.

FOTO COLLECTIE AUTEUR

Op IJsland vlogen de beide toestellen met de naam Fokker groot op de romp geschilderd. Een vorm van reclame?

Ingekrompen programma

Dr. Cannegieter hield op 6 september een toespraak voor tal van autoriteiten zoals de ministers van IJsland, de ambassadeur van Denemarken, consuls van diverse buitenlandse mogendheden, het gemeentebestuur van Reykjavik en vele inwoners van de hoofdstad en omgeving. Hij ging daarbij terloops in op de moeilijke gesprekken die gevoerd waren met het ministerie van Defensie, alvorens tot een positief besluit was gekomen. Cannegieter liet vervolgens de onderdelen van het onderzoeksprogramma de revue passeren. En Holland, zo vervolgde hij, was niet langer als een rijk land te beschouwen. Veel van de zogeheten *Steinreiche Holländer* (sic) waren arm geworden. In de zomer van 1929 raakte de economische cyclus in een neerwaartse spiraal, culminerend in Zwarte Donderdag, 24 oktober van dat jaar, toen de aandelenkoersen op de *New York Stock Exchange* volledig in elkaar zakten. Deze beurs-

6 Minister L.H. Deckers van Defensie deelde in zijn brief van 13 juli 1932 aan de Chef van de Generale Staf mee aan het driemanschap buitengewoon buitenlands verlof te verlenen met behoud van jaarwedde et cetera. De vliegers behielden ook de jaarlijkse toelage voor het maken van dienstvluchten met een maximum van vijfhonderd uur elk. In dezelfde brief schreef Deckers dat gedurende het Pooljaar weervluchten beurtelings om de andere dag van Soesterberg en De Kooy mochten worden ondernomen.

7 De 263 was op Soesterberg de reguliere 'weerkist'. De 260 en de 263 kwamen in 1920 in de sterkte van de LVA en werden daar in 1935 respectievelijk 1937 van afgevoerd, hetgeen wel iets zegt over de kwaliteit van deze Fokkers.

8 De Lufthansa onderhield een op dat moment niet rendabele luchtpostdienst op IJsland.

krach van 1929 had wereldwijd catastrofale gevolgen. Het dieptepunt van de markt zou op 8 juli 1932 bereikt worden. Niet onlogisch dat het Cannegieter buitengewoon moeilijk bleek om voldoende fondsen voor zelfs het meest ingekrompen programma te verwerven. Weliswaar was het aspiratieniveau naar beneden bijgesteld, maar toch bleef er een uitvoerbaar programma over. Cannegieter sloot zijn rede dan ook af met het uitspreken van het volste vertrouwen in 'zijn mensen', in casu Van Giessen, Bosch en Van der Leden, waarna hij aan de premier van IJsland de startersvlag overhandigde en beide Fokkers het luchtruim kozen. In zijn eerste brief naar huis maakte Van Giessen al gewag van de hoofdbrekens die het onderbrengen van Bosch en Van der Leden hem bezorgden. Hun wedde liet het huren van een huis niet toe. Van een buitenlandtoelage was immers geen sprake. De financiële positie zou Van Giessen zijn hele uitzending zorgen baren.

Waarnemingen met risico's

In september maakte het detachement over 25 dagen 31 vluchten tot een gemiddelde hoogte van ruim 5.500 meter, de maand erop waren dat 32 vluchten over 28 dagen met een gemiddelde hoogte van 5.333 meter. Aan het eind van elke maand stuurde Van Giessen het complete waarnemingsmateriaal, inclusief de data vergaard door weerballonnen, naar De Bilt. In de nacht van 11 op 12 november teisterde een orkaan IJsland, waarbij de hangar ernstige en de beide toestellen minder zware schade opliepen. Na vijf dagen sleutelen konden de Fokkers weer het luchtruim kiezen. Heel Nederland volgde de activiteiten van het detachement. Dat het vliegen boven het IJslandse niet geheel zonder risico was bleek toen Bosch op 29 december tijdens de 99ste waarnemingsvlucht op 4.000 meter plotseling in een enorme sneeuwjacht terecht kwam. Hij bleef daarin tot dat hij op nog geen honderd meter zee onder zich had. Gelukkig wist Bosch waar hij ongeveer moest zitten en koerste op zijn kompas richting land, wat nog altijd zo'n tien minuten duurde. Maar al met al was Bosch nog niet boven het vertrouwde vliegveld. De sneeuwjacht hield aan zodat Reykjavik ook geen optie meer bleek te zijn. Met een zicht van soms min-

der dan tien meter bleef Bosch ten zuidwesten van de IJslandse hoofdstad kruisen, in de hoop dat de sneeuwstorm zou ophouden. Inmiddels had hij al twee uur en een kwartier gevlogen, het laatste kwartier op zijn reservetank. Bosch besloot daarop zijn tweedekker op goed geluk aan de grond te zetten. Nu waren de vliegers van de LVA in die dagen wel gewend om hun Fokkers ergens in een weiland neer te zetten, maar IJsland was toch wel wat anders. Het zat Bosch mee, want zo'n dertig kilometer ten zuid-westen van Reykjavik slaagde hij er te

De financiële positie van het detachement bleef tot het eind van de uitzending wankel

landen, waarbij hij over de kop sloeg en met name de bovenzvleugel van zijn vliegtuig zwaar beschadigde. Na een telefoontje naar de thuisbasis haalde Van der Leden hem met een auto op. De dag erna demonteerden beiden de Fokker, die op Oudejaarsdag 1932 met twee vrachtauto's werd opgehaald. Omdat een storm belette om het toestel naar het (open) vliegveld te vervoeren, bleef het gedemonteerde vliegtuig een paar dagen op een beschutte plaats in Reykjavik staan. De Koninklijke Marine bracht in maart twee nieuwe bovenzvleugels. Het was aan de sergeant-vliegtuigmaker Van der Leden te danken dat de Fokker D.VII korte tijd daarna weer het luchtruim kon kiezen.

Laatste half jaar

Van Giessen was een studieuze iemand. Hij wilde, zeker gezien hij een jaar lang op IJsland zou verblijven, het IJslands en niet het Deens onder de knie krijgen.⁹ Omdat de rooms-katholieke kerk IJsland tot zendingsgebied had verklaard, deden ook Nederlandse paters Montfortanen daar sinds 1901 hun stichtelijke werk. In 1921 vertrok de 33 jaar oude Limburgse pater Gerard Boots naar IJsland, waar hij 52 jaar zou blijven. Boots had een talenknobbel, gaf les in Frans en Engels en had zich de moeilijke

9 IJsland zou pas in 1944 geheel onafhankelijk van Denemarken worden.

IJslandse taal zeer goed eigen gemaakt. Ook had pater Boots een grote belangstelling voor de geografische en klimatologische omstandigheden van IJsland. Een ideale leermeester dus voor Van Giessen, deze kapelaan van Reykjavik. Tijdens een diner op 1 december 1932, na ruim vier maanden op het eiland, verblufte Van Giessen zijn disgenoten, onder wie de IJslandse eerste minister, andere ministers en Deense marineofficieren, door in vloeiend IJslands een speech te houden. In zijn brief van 8 februari 1933 schrijft hij dat hij 'nog altijd trouw naar de paters' gaat, onder meer om zijn lezing in maart voor te bereiden. In deze brief beklagt Van Giessen zich tevens andermaal over de financiën. Uit zijn opmerkingen valt op te maken dat de minister van Defensie genegen is geweest om het Detachement IJsland een buitenlandtoelage toe te kennen, maar dat dr. Cannegieter gezegd zou hebben dat de heren "t wel graag voor niets deden". Van Giessen was niet bepaald gelukkig met deze gang van zaken.

Nieuwe inzichten en SAR

Na een moeilijke wintertijd, waarin niet veel kon worden gevlogen, brak zowel voor het detachement op IJsland als voor het Comité in Nederland het laatste half jaar aan. Niet vliegen betekende overigens niet dat de vliegers duimen zaten te draaien. Naast hoogtewaarnemingen hielden zij zich ook bezig met het bewerken van klimatologisch materiaal dat de IJslandse meteorologische dienst hun ter beschikking stelde. Terugblikkend op het eerste half jaar schreef Cannegieter in *Het Vliegveld* van februari 1933 dat er buitengewoon goed werk was geleverd. De hoogtevluchten gaven een nieuw inzicht in de nog onbekende verhoudingen van de poolatmosfeer.

Menige krant besteedde aandacht aan de lotgevallen van de Nederlanders op IJsland. Bedrijven als Van Nelle zonden koffie, thee en tabak, Van Houten cacao en chocolade en Unilever zorgde voor de boter. Dat deze ondersteuning ook wel nodig was, blijkt uit de eerder aange-

Van Giessen, Bosch en Van der Leden voor een D.VII in het gezelschap van pater Boots (v.l.n.r.)

FOTO COLLECTIE AUTEUR

haalde brief van 8 februari. Zo schrijft Van Giessen dat zijn vrouw en hij expres niet al te veel kennissen maken omdat je deze terug moet vragen en daar was hun toelage, gekoppeld aan het prijzige leven op IJsland, niet op berekend. Ook het door Cannegieter opgerichte Comité kon niet over ruime middelen beschikken. Van Giessen beklagde zich er over dat de Nederlandse regering op geen enkele wijze bijdroeg, terwijl de IJslandse regering, naast de kosten van de terreinhuur, ook nog eens duizend kronen fourneerde.¹⁰

Begin maart bereikte Van Giessen het verzoek om een operatie uit te voeren die nu *search and rescue* zou heten. Er waren tijdens een hevige storm twee vissersschepen vermist, waaronder een Britse trawler. Aangezien dit verzoek buiten het mandaat van Defensie en van het KNMI viel, verzocht de detachementscommandant om toestemming. ‘Plein 4’ had geen bezwaar en ook Cannegieter verstrekke Van Giessen op 5 maart een machtiging. Op 9 en 10 maart speurden beide vliegers een kuststrook van driehonderd kilometer af, helaas zonder resultaat. Deze vluchten waren niet geheel zonder risico, omdat er langs de hele kust geen enkele landingsplaats was, zoals Bosch al eerder had ervaren. In de nieuwsbrief van maart 1933 deed Cannegieter weer een beroep op de goedgevoelheid van de Nederlandse bevolking. Eerder had Cannegieter al een voordracht voor de AVRO gehouden waarin hij onder meer vertelde dat de directe kosten van een hoogtevvlucht voor het Comité ongeveer tien gulden bedroegen en die van een windwaarneming tot aan de stratosfeergrens 2,5 gulden. Spreker hoopte op tweehonderd stortingen van tien gulden elk om zo tot het eind van het Pooljaar, 31 augustus 1933, vijftig waarnemingsvluchten per maand te laten maken. Ook kondigde hij een voordrachtmiddag aan op 23 maart in Den Haag, waar na een inleidend woord van generaal b.d. Snijders, Cannegieter zelf ook zou spreken. Nog meer fundraising dus. Bij deze serie lezingen zou ook prins Hendrik aanwezig zijn.

Terug naar IJsland. Tijdens de herfst en de winter was het mogelijk geweest de gemiddelde temperatuur en vochtigheidstoestand van de at-

mosfeer vast te stellen, waardoor meteorologen een vergelijking konden maken met die van de rest van Europa. De waarnemingen gaven ook inzicht in de luchtdrukverhoudingen en dus de aard en kracht van de heersende winden. Uit deze informatie kon het KNMI al na een half jaar waarnemen constateren dat bij IJsland tussen de 50ste en 60ste breedtegraad een bepaald traject rustig en helder weer bood met zwakke winden uit Oost tot Noord, een uitzondering in deze regio. Met belangstelling wachtte De Bilt de resultaten van de waarnemingen in de zomermaanden af. Ook de KLM volgde de werkzaamheden van het detachement IJsland met grote interesse. Van Giessen schrijft in één van zijn brieven naar huis dat hij druk met de luchtvaartmaatschappij correspondeert. De KLM was volgens Van Giessen voornemens al in de zomer van 1933 met passagiers op IJsland te gaan vliegen.¹¹ In zijn laatste brief naar familie schreef Van Giessen onder meer dat de directeur van de KLM, de van oorsprong ook militaire vlieger Albert Plesman, hem aangeraden had *Pan American Airways* te schrijven dat hij als detachementscommandant genegen was hen voorlichting te geven. Plesman vreesde de concurrentie niet.

Buitenlands bezoek

Niet alleen in Europa was men zeer geïnteresseerd in de studie naar luchtstromingen, ook in de Verenigde Staten was dat het geval. Nu er daar van *coast to coast* gevlogen kon worden en de vliegtuigen met de jaren beter werden, keken Amerikaanse luchtvaartmaatschappijen uit naar intercontinentale toepassingen. Charles Lindbergh kreeg de vraag of hij, aangezien hij als eerste vanuit Amerika de Atlantische Oceaan overgestoken was, verkenningen in deze richting wilde ondernemen. Met zijn vrouw Anne Morrow als co-piloot arriveerde Lindbergh begin 1933 op IJsland met een speciaal voor deze vlucht geprepareerde Lockheed Sirius. Het ‘wereldje’ is klein op IJsland, zodat Lindbergh al heel snel contact met Van Giessen

10 Duizend (Deense) kronen is het equivalent van 150 (toenmalige) Nederlandse gulden. Omgerekend naar euro's een bedrag van zo'n 1225 euro.

11 Het zou overigens tot 1952 duren voordat de KLM Reykjavik in het lijnnet opnam (mededeling 29 juni 2009 van drs. D.W.K. Jansen, *corporate archivist* van KLM).

FOTO COLLECTIE AUTEUR

Van Giessen (links) met generaal Balbo in de straten van Reykjavik

zocht om met name de in de Eerste Wereldoorlog befaamd geworden Fokker D.VII te bekijken. Een kans om met deze ferme jager de lucht in te gaan zou Lindbergh zich niet gauw laten ontgaan. Van Giessen gaf uitleg en antwoordde desgevraagd dat zijn kist niet over radio beschikte, dat er geen verwarming aan boord was in deze open Fokker en dat hij inderdaad zonder parachute vloog. Dat was Lindbergh toch wel iets te veel van het goede en hij zag af van een vlucht.

In de zomer van 1933 landde een escadrille van 23 watervliegtuigen van het type Savoia Marchetti S-55, onder aanvoering van de Italiaanse generaal van de luchtmacht Italo Balbo.¹² Eind 1930 had deze al eerder een transatlantische vlucht geleid en wel van Italië naar Brazilië. Nu was het voornemen met dit escadrille vanuit Italië over IJsland naar Chicago te vliegen, waar op dat moment de wereldtentoonstelling plaatsvond. Bij de tussenlanding op Schellingwoude bij Amsterdam verspeelde Balbo een kist. Van Giessen had de generaal vanuit IJsland geholpen met vlieggegevens over het traject Ierland-IJsland. Ook voor de vervolgvlucht kregen de Italianen belangrijke informatie van de jonge luitenant. Toen Van Giessen Balbo voor de tweede keer op straat ontmoette, kreeg hij het 'bevel' iedere avond diens gast te zijn, een order die hij niet naast zich neer kon leggen. 's Avonds roemde Balbo de prestaties van de KLM. De generaal bleek tot in de details de Indië-route te kennen.

De betekenis van de uitzending

De financiële positie zou tot aan het eind van de uitzending wankel blijven. In zijn laatste artikel in het juninummer van *Het Vliegveld* over de vorderingen op IJsland hield Cannegieter weer een hartstochtelijk pleidooi om de werkzaamheden niet voortijdig af te breken, juist op het moment dat alle stations van het Pooljaar 'over alle deelen van den geheelen aardbol' hun activiteiten volledig ontplooiden. Het continue gelobby van Cannegieter wierp wel zijn vruchten af. In het voornoemde artikel maakte de meteoroloog gewag van een ruime bijdrage van het Natuur- en Geneeskundig Congres en van de *Koninklijke* 'voor de voorziening van bedrijfsstoffen'. Hij bedoelde hiermee dat Shell brandstof had geleverd. Zo naderde langzamerhand het einde van de uitzending van het detachement IJsland. Op 31 augustus vloog Van Giessen voor het laatst over Reykjavik. De IJslanders zouden het bekende geluid van de motoren wel gaan missen.

Van Giessen, Bosch en hun mecaniciens Van der Leden hadden een indrukwekkende prestatie neergezet. In totaal waren er 470 vluchten ge-

12 Nog steeds heet een grote formatie vliegtuigen een 'Balbo'.

maakt, waarvan 330 hoogtevluchten met een gemiddelde hoogte van 5.605 meter. De maximaal bereikte hoogte was 6.704 meter. De laagst gemeten temperatuur bedroeg -42 graden. De piloten deden het daarbij zonder verwarming of andere 'aviatische verwijfdheden' zoals de weervlieger Viruly dat zou noemen. In totaal was er 560 uur gevlogen, equivalent aan twee maal de omtrek van de aarde. Dankzij het detachement hadden de meteorologen uitgebreid materiaal van bovenluchtwaarnemingen in het Poolgebied ter beschikking gekregen dat hen onder meer inzicht gaf in voor stormvoorspellingen belangrijke windgegevens. Met de verzamelde data kon IJsland nu opgenomen worden in de transatlantische route vanuit Europa naar Amerika.

Zware werkomstandigheden

De waardering voor het team is ook af te leiden uit de voor die tijd en voor hun respectieve rang toegekende hoge koninklijke onderscheidingen. Zowel Van Giessen als Bosch werden benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau met de zwaarden, Van der Leden kreeg de Gouden Eermedaille der Orde van Oranje-Nassau, eveneens met de zwaarden. Deze onderscheidingen kreeg het driemanschap al tijdens hun verblijf op IJsland. Van Giessen ontving als commandant van het detachement de versierselen behorende bij Groot-Ridder in de Orde van de IJslandse Valk. Generaal Balbo was de hulp van Van Giessen ook niet vergeten: uit Italië kwam het eremetaal in de vorm van Ridder in de Orde van de Kroon van Italië.

Na de afronding en het gereedmaken van de vliegtuigen voor verzending, arriveerde het driemanschap op 22 september 1933 in Nederland. Van Giessen met de Fokker F.VIIB *Reiger*, Bosch en Van der Leden met de trein. Kort daarop vond er op het vliegveld Soesterberg een plechtige bijeenkomst plaats waar de drie mannen van de Luchtvaartafdeeling in het zonnetje werden gezet. Ook Cannegieter behoorde tot de sprekers. Op 26 september volgde een ontvangst bij de minister van Defensie in Den Haag. Dat de KNMI Van Giessen niet vergeten was blijkt wel uit de felicitatiebrief die de toenmalige hoofddirecteur hem in augustus 1956

stuurde ter gelegenheid van zijn dertigjarig vliegerjubileum. Op 1 januari 1961 ging Van Giessen als generaal-majoor-vlieger der Koninklijke Luchtmacht met pensioen.

Zoals gebruikelijk ging de meeste aandacht uit naar de commandant van het detachement IJsland, 1ste luitenant Van Giessen. Hij was het

FOTO COLLECTIE/AUTEUR

Wachtmeester Bosch doet waarnemingen achter zijn theodoliet op het vliegerrein bij Reykjavik

die zijn team blijvend wist te inspireren om onder zware werkomstandigheden de opdracht voor het detachement tot een goed einde te brengen. Het was ook de dertig jaar oude eerste luitenant-vlieger die zijn werk moest blijven verrichten met een chronisch geldtekort, een tekort dat het detachement dagelijks voelde. Maar deze uitzending was geen succes geworden zonder het vliegwerk van sergeant Bosch en het technisch inzicht van sergeant-vliegtuigmaker Van der Leden, die in een periode van veertien maanden in zijn eentje aan beide Fokkers sleutelde. De uitzending van het detachement IJsland is relatief zwaar geweest. Maar toen al gold dat een missie alleen goed te volbrengen is wanneer het team als één man optreedt. ■

Tussen waakzaamheid en wederopbouw

Nederlandse militaire operaties in Afghanistan

De operatie in Afghanistan confronteert Nederlandse militairen met een veelheid van taken op het gebied van veiligheid, ondersteuning en wederopbouw. Daarbij waren ook militaire confrontaties aan de orde. Hoe treden militairen bij dergelijke confrontaties op? Zijn de Nederlandse militairen daarbij efficiënt en effectief? Aan de hand van de doctrine, de planning en de besluitvorming en de inzet rond Chora worden deze vragen beantwoord. Ook de bevelvoering en de rol van leiderschap en middelen komen daarbij aan de orde.

*Kol drs. P.J.E.J. van den Aker**

Personeel van de Nederlandse krijgsmacht voert onder moeilijke omstandigheden een lastige en complexe opdracht uit in Afghanistan. Het dient daarbij een balans te vinden tussen enerzijds veiligheid voor de bevolking en anderzijds de bestuurlijke en economische ontwikkeling van het land, tussen waakzaamheid en wederopbouw dus.¹

Veiligheid is een noodzakelijke voorwaarde om zaken als ondersteuning van het bestuur, ontwikkeling en opbouw te realiseren. De krijgsmacht moet tijdens inzet bij de uitvoering van al die aspecten effectief zijn. Daarvoor is goed opgeleid en getraind personeel nodig. Daarvoor zijn ook goed materieel en andere middelen nodig. Afghanistan maakt duidelijk dat veiligheid niet vanzelf komt. Bij de uitvoering van de diverse taken was sprake van gewapende confrontaties. Soms moest con-

frontatie worden gezocht om veiligheid op een bepaalde plaats en tijd af te dwingen.

Kernvraag

De belangrijke vraag dient zich dan aan of de Nederlandse eenheden die in Afghanistan bij dergelijke confrontaties werden ingezet effectief en efficiënt zijn. Om deze vraag te kunnen beantwoorden zal de lezer eerst inzicht moeten hebben in hoe Nederlandse eenheden dáár dergelijke acties en operaties uitvoeren. Ik spreek in dat kader van 'militaire operaties'. Daartoe zal ik nader ingaan op aspecten van doctrine, commandovoering, middelen, personeel en organisatie.

In dit artikel beschrijf en analyseer ik dat soort militaire operaties zoals ze in Uruzgan door Nederlandse eenheden worden uitgevoerd om vervolgens uitspraken te kunnen doen over de effectiviteit daarvan en over eventuele gevolgen voor de organisatie van de middelen. Achtereenvolgens komen daartoe de volgende zaken aan de orde: de vigerende doctrine; de planning, met de factoren van invloed;² de uitvoering aan de hand van de gevechten om Chora, met onder

* De auteur is universitair hoofddocent landoptreden bij de Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensieacademie.

1 Bij de totstandkoming van dit artikel is hoofdzakelijk gebruik gemaakt van open bronnen. Daar waar dit niet het geval kon zijn, is de veiligheid van eigen troepen, bondgenoten en derden in een lopende operatie van doorslaggevend belang geweest.

2 Factoren van invloed zijn onder meer: besluitvorming, opdracht, terrein, tijd en ruimte, groeperingen, eigen middelen en het operatieplan.

meer aandacht voor bevelvoering en leiderschap in situaties met een grote dreiging. De casus Chora heb ik gekozen omdat het de enige Nederlandse bataljonsactie is geweest in een hoog geweldspectrum sinds de Korea-oorlog. De lezer bedenke dat dit geen ‘typische’ actie is voor Uruzgan. Immers, zoals de titel al aangeeft, maken bestuurlijke en economische wederopbouw vaker deel uit van de dagelijkse operaties. Maar juist dit atypische karakter van Chora maakt de casus interessant om krijgswetenschappelijk te bestuderen.

Ten slotte worden conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan voor de inrichting van de krijgsmacht. In deze bijdrage ga ik hoofdzakelijk in op de inzet van landstrijdkrachten. Daar waar opportuun en relevant komt ook de samenwerking met luchtsrijdkrachten aan de orde.

Doctrine

Doctrine is de formele uitdrukking van het militaire denken. De Koninklijke Landmacht (KL) beschikt over een reeks doctrinepublicaties, waaronder de Landmacht Doctrine Publicatie (LDP) IIC, die gaat over gevechtsoperaties tegen een irregulier optredende tegenstander en die dus ook richting geeft aan het Nederlandse landoptreden in Afghanistan in het kader van stabiliserings- en wederopbouwoperaties.³

In een conceptueel model onderscheidt de LDP IIC in de grondslagen van het optreden tegen strijdgroepen vijf groepen van acties.⁴ De eerste groep is gericht tegen de strijdgroepen zelf: ‘vinden, binden en slaan’. De tweede voorziet in de fysieke beveiliging van de bevolking tegen invloeden van de strijdgroepen. De derde groep richt zich op het voorkómen, beperken of het afsnijden van externe steun aan de strijdgroepen. Met de mentale gesteldheid van de bevolking, de veelgenoemde *hearts and minds*-operatie, teneinde de eigen legitimiteit te vergroten, draagvlak voor de eigen operatie te creëren en voor strijdgroepen te verminderen, houdt de vierde groep zich bezig. De vijfde groep ten slotte moet zorg dragen voor de veiligheid van het eigen personeel om zo vrijheid van hande-

len te behouden of te creëren. Uiteraard zullen deze groepen van acties altijd in samenhang voorkomen of zelfs gedeeltelijk in elkaar overvloeien.⁵

In het operationele raamwerk voor gevechtsoperaties tegen strijdgroepen is in vergelijking met reguliere gevechtsoperaties de factor tijd en ruimte relatief minder van belang dan de middelen. *Wat* bereikt moet worden is belangrijker dan *waar* en *wanneer* iets bereikt moet zijn. Bij ‘middelen’ moet dan vooral gedacht worden aan de inzet van andere middelen dan strikt militaire. Aan de andere kant gaat het ook om de inzet van militaire middelen op een andere wijze.

FOTO AVDD, R. FRIGGE

Een kapitein van het PRT overlegt met het ANA over de route die men vervolgens gaat lopen tijdens de patrouille

Bij de factor ‘tijd’ geldt dat diepe operaties vooral gericht zijn op het scheppen van de randvoorwaarden op de lange termijn (diplomatieke en *information operations*; vinden en binden), terwijl de nabij- en achtergebiedoperaties zich voornamelijk afspelen in het nu (slaan, humanitaire (nood)hulp en behouden van vrijheid van handelen: beveiliging, verwerven en behouden van politieke en publieke steun).

3 Landmacht Doctrine Publicatie, deel IIC. *Gevechtsoperaties tegen een irregulier optredende tegenstander*. Plantijn Casparie, Zwolle, 2003.

4 LDP IIC, pp. 528-529

5 LDP IIC, p. 529

Vier fasen

We kunnen de volgende vier fasen onderscheiden: het veiligstellen van een uitvalsbasis; het veiligstellen van vooruitgeschoven bases; het veiligstellen van de omliggende gebieden en ten slotte het consolideren van veiliggesteld gebied.⁶

Nadat de uitvalsbasis is veilig gesteld, moet met behulp van het operationeel besluitvormingsproces worden bepaald hoe de vooruitgeschoven bases in bezit kunnen worden genomen. De LDP IIC onderkent daartoe twee zogenoemde manoeuvrevormen: de excentrische en de concentrische methode. Bij de excentrische methode verovert men een relatief klein gebied in het centrum en expandeert van daaruit naar de buitenrand van het gebied. Deze manoeuvrevorm lijkt het meest op wat in de volksmond veelal 'inktvlakstrategie' wordt genoemd.⁷

Bij de concentrische methode echter wordt rond het veilig te stellen gebied eerst een buitenring gelegd, waarna sectorgewijs door zogeheten afgrendelings- en opsporingsoperaties naar een centraal punt wordt toegewerkt. In beide manoeuvrevormen richt men de buitenring ter verdediging in. Bij de concentrische methode gebeurt dit door het inrichten van zowel binnen- als buitenwaarts gerichte steunpunten; bij de excentrische methode wordt verdedigd vanuit ondiepere grendelopstellingen.

De keuze tussen de twee manoeuvrevormen is afhankelijk van de factoren van invloed, maar wordt vooral bepaald door de beschikbare hoeveelheid middelen in relatie tot het te bezetten gebied. De (logistieke) kwetsbaarheid, waarvan veelal sprake is bij de excentrische methode, geldt als een tweede criterium. Uiteraard is ook de combinatie van deze twee methodes voorstelbaar. Vanuit de vooruitgeschoven bases stelt

men vervolgens de omliggende gebieden veilig door offensieve acties tegen strijdgroepen. Hoewel de hele operatie veel verkenning- en inlichtingencapaciteit vereist, is voor deze offensieve acties naast infanterie, volgens de doctrine veelal versterkt met tanks, vooral verkenningencapaciteit essentieel.⁸

Zodra een gebied is veilig gesteld, dragen de militairen in de consolidatiefase de zeggenschap zo snel mogelijk over aan het civiele gezag. De aanwezige strijdmacht assisteert daarbij. De operatie wordt op tactisch niveau verder uitgevoerd als een gebiedsbeveiliging. Hierbij besteedt men vooral aandacht aan zaken die de stabiliteit bevorderen, zoals route- en objectbeveiliging door waarnemingsposten en patrouilles, het aanhouden van een slagvaardige reserve, de strijdgroepen bestrijden, criminaliteit bestrijden, de openbare orde handhaven, opbouwen en ondersteunen van het openbaar bestuur, verlenen van humanitaire (nood)hulp, en het herstellen van essentiële infrastructuur.

Het beeld dat deze wijze van optreden oproept is dat van een gebiedsbeveiliging. Hierbij dient de commandant niet alleen te worden gewaarschuwd voor diverse soorten dreiging zodat hij zijn plan hieraan kan aanpassen, maar moet die dreiging ook daadwerkelijk worden aangepakt en weggenomen. Dit vereist flexibele en slagvaardige eenheden met voldoende bescherming en escalatiedominantie.

Tijd en ruimte

Afghanistan, 6.000 kilometer verwijderd van Nederland, vormt een strategische driehoek met naderingsroutes tussen Iran in het westen, Centraal-Azië in het noorden en Pakistan en India in het oosten. De grens tussen Afghanistan en Pakistan is identiek aan de historische 'Durand Linie', is 2400 km lang en doorsnijdt het gebied van de Pashtuns.⁹ Afghanistan is met 1800 bij 850 kilometer, ruim 15 keer groter dan Nederland en heeft 27 tot 29 miljoen voornamelijk islamitische inwoners. Het heeft een droog, stoffig landklimaat met woestijnen en gebergten tot boven 7.000 m. De compartimentering is als volgt: de noordelijke vlakten

⁶ LDP IIC, p. 596

⁷ Zie ook: A.C. Tjepkema. 'Lyautey en de inktvlak.' *Militaire Spectator* 177 (2008) (12), pp. 685-695.

⁸ Het begrip 'verkenningencapaciteit' wordt tegenwoordig breder gebruikt en *Intelligence Surveillance Target Acquisition and Reconnaissance* (ISTAR) genoemd.

⁹ Na een oorlog bepaalden in 1893 de Brits-Indische minister van Buitenlandse zaken Sir Henry Mortimer Durand en de Afghaanse heerser over Afghanistan Abdur Rahman in een verdrag het verloop van de grens.

met rijke landbouwgronden en gasreserves, het centrale hoogland met zijn nauwe valleien, hoge berggruggen en hier en daar landbouwgronden, en ten slotte de zuidwestelijke hoogvlakten met enkele grote rivieren en zoutwatermoerassen.

Het onherbergzame terrein in combinatie met het gebrekkige wegensysteem bemoeilijken gemechaniseerd optreden en maken verplaatsingen over land tijdrovend en kwetsbaar voor acties van strijdgroepen of, in termen van de NAVO, *Opposing Militant Forces* (OMF). Verplaatsingen door de lucht zijn daarom aan te bevelen, hoewel ook hierbij het bergachtig terrein verplaatsingen soms hindert door gebrek aan 'lift' en moeilijkheden met de oriëntatie. Door deze factoren geeft men verplaatsingen vaker in tijd aan dan in afstand.

Planning en besluitvorming

Het doel en de eindsituatie van de operatie in Afghanistan worden vastgesteld op politiek-strategisch niveau. Op basis daarvan maakt de hogere commandant een geïntegreerd (*combined-joint*) operatieplan. Daarbij houdt hij nadrukkelijk rekening met de in het gebied aanwezige lokale bevolking en vertegenwoordigers van andere nationale en internationale instanties en organisaties.

Toen de *Afghan Transitional Authority* eind 2001 in Kabul werd geïnstalleerd en de *United Nations Security Council* (UNSC) de NAVO mandateerde om door middel van de *International Security Assistance Force* (ISAF) de Afghaanse regering bij te staan, koos men bewust voor een kleinschalige operatie met ongeveer 4500 militairen rondom de relatief veilig hoofdstad. Dit werd voor een belangrijk deel ingegeven door angst in Washington en bij de VN om niet dezelfde fouten te maken die de Sovjet-Unie eerder had gemaakt.¹⁰ Inmiddels is deze buitenlandse strijdmacht uitgegroeid tot bijna 50.000 personen, die in heel Afghanistan worden ingezet. Dit gebeurt in het kader van ISAF, onder commando van de NAVO.¹¹

Zoals gesteld gaat het in een *counterinsurgency* (COIN) campagne niet alleen om het toepassen

FOTO AVDD, S. HILCKMANN

Militair vermogen dient deel uit te maken van een meer omvattende aanpak. PRT-militairen in gesprek met de dorpsoudste

van geweld. Het militaire vermogen dient deel uit te maken van een meer omvattende aanpak, waarbij ook politiek-bestuurlijke, diplomatieke, economische en sociologische factoren een belangrijke rol spelen. Omdat het gebied waarin wordt opgetreden nogal onveilig is, is het aantal personen dat de nodige expertise heeft over de andere dan de militaire componenten vooralsnog beperkt.

De commandant van de Task Force Uruzgan (C-TFU) dient echter wel een plan te maken waarin recht gedaan wordt aan al deze factoren van invloed. Doorgaans leidt dit tot een plan waarin ten minste een drietal operatielijnen is te onderkennen: *defence* (veiligheid), *diplomacy* (bestuur) en *development* (economische en sociale ontwikkeling), ook wel '3D' genoemd. Volgens goed militair gebruik worden deze operatielijnen geconcretiseerd in een aantal te bereiken mijlpalen (*decisive points*), met te bereiken effecten.

Soldaat e.a. beschrijven de gevolgen van het werken met effecten voor de inrichting van hogere staven, zoals *Regional Command South* (RC-S).

10 A. Shurke, 'A Contradictory Mission? NATO from Stabilization to Combat in Afghanistan.' In: *International Peacekeeping*. Vol. 15, No. 2, April 2008, p.214.

11 Dit gebeurt in het kader van *Operation Enduring Freedom* (OEF), nationaal geleid door de VS met als doel het opsporen en vernietigen van Al Qaida en de Taliban. Dit is overigens niet door UNSC geautoriseerd.

Een kenmerk van met name civiel georiënteerde effecten is immers dat het langere tijd duurt voordat ze bereikt zijn. Enkel door tussentijdse metingen kan men nagaan of de beoogde effecten ook bereikt worden en of de hele campagne daarmee op de goede weg is. Dit kan het beste gedaan worden door een speciale cel binnen een staf die niets anders doet dan de hele operatie op een hoger en langduriger niveau te plannen en te bewaken. Bij RC-(S) heeft dit geleid tot een zogenaamde 'effects cell'. In de effects cell zitten planners en evaluatoren ('operational analysts'). Zij geven de effecten aan en suggereren concrete acties. (...) Een sectie operaties voert deze acties vervolgens uit, waarbij deze beschikt over een kleine planningscapaciteit om de lopende actie bij te sturen (een J-35), een element dat de daadwerkelijke uitvoering coördineert (een J-33) en een 'targetingcel' die de traditionele kinetische doelanalyses doet. Het is sterk aan te bevelen om de gezichtspunten van verschillende civiele disciplines in de effectsplanning in te brengen. Hierbij moet vooral gedacht worden aan antropologen, Cimic-personeel [civil-military cooperation] een politiek adviseur, cultureel adviseur, ontwikkelingsadviseur en mogelijk (...) een oud-burgemeester of politiecommissaris. In ieder geval dienen het mensen te zijn die kunnen doorgronden hoe de lokale samenleving werkt. (...) Bovendien verdient het opnemen van een 'red-cell', bij voorkeur gevuld met Afghanen, aanbeveling. Zij spelen de rol van zowel tegenstander als bevolking en kunnen door een 'perceptie-check' een advies geven of de bevolking de beoogde actie ook als positief zal uitleggen.¹²

Dit heeft gevolgen voor de besluitvormingsprocedures en voor de organisatie en inrichting

van commandoposten. Verschillende mensen bezien momenteel hoe dit is vorm te geven.¹³

Opdracht en deeltaken

ISAF heeft een duidelijk en voldoende robuust mandaat. Uitgangspunten en hoofddoelen voor beleid zijn gericht op veiligheid, goed bestuur, rechtsorde en mensenrechten, economische en sociale ontwikkeling en ten slotte drugsbestrijding.¹⁴ De opdracht van ISAF is de Afghaanse autoriteiten te helpen een veilige en stabiele omgeving tot stand te brengen, waarin het mogelijk is aan *statebuilding* en *peacebuilding* te doen. Dit doet ISAF door bij te dragen aan de ontwikkeling van een geloofwaardige Afghaanse veiligheidsstructuur.

De militair-strategische *endstate* is dat Afghanistan na afloop van de *Security Sector Reform* (SSR) beschikt over operationele en dus effectieve bewapende eenheden die in staat zijn de nog resterende bedreigingen voor de veiligheid te beheersen. De operaties lopen via de volgende lijnen: vorming, opleiding en training van het *Afghan National Army* en de *Afghan National Police*, ontwapening en ontbinding van illegale strijdgroepen, *counter-narcotics*, en juridische hervormingen.

Hiertoe zijn enerzijds (vooralsnog buitenlandse) gevechtseenheden benodigd en anderzijds 'wederopbouw- en ontwikkelingscapaciteit', bij ISAF *Provincial Reconstruction Teams* (PRT's) genoemd. Vanuit Kabul zijn deze PRT's in 2005 achtereenvolgens in drie fasen ontplooid: in fase één naar het noorden, in fase twee naar het westen en in fase drie naar het zuiden.

Nederland wierp zich met ruim 1600 militairen op als *leadnation* in Uruzgan in Regional Command South, en werkt daarbij samen met Groot-Brittannië (ongeveer 7800 militairen), Australië (ongeveer 1100) en Canada (ongeveer 2500). In fase vier zullen PRT's ook in het oosten van Afghanistan worden ingezet.

Een aantal doelstellingen is vooral relevant voor het provinciale niveau, zoals de ontmanteling van alle illegale gewapende groepen,¹⁵

12 P.B. Soldaat e.a., 'Observaties rond operaties in Afghanistan.' *Militaire Spectator* 178 (2009) (5), pag. 258-259.

13 D.M. Brongers. 'Network Enabled Capabilities bij het grondoptreden.' *Militaire Spectator* 177 (2008) (11), pag. 622-631.

14 B.R. Bot, H.G.J. Kamp en A.M.A. van Ardenne- van der Hoeven. *Kamerbrief* 13 januari 2006. http://www.defensie.nl/actueel/parlement/kamerbrieven/2006/1/20060113_afghanistan...9-10-2008

15 DIAG: *Disbandment of Illegally Armed Groups*.

transparante, op merites gebaseerde benoemingen, een functionerend veiligheids- en juridisch systeem in alle provincies en ten slotte rurale ontwikkeling ten bate van 38.000 dorpen.¹⁶ Het optreden van de PRT's is gericht op het creëren van een veilige omgeving en het versterken van het gezag van de centrale regering. Door het wegnemen van de diepere oorzaken van regionale en lokale instabiliteit kunnen omstandigheden worden geschapen waarin wederopbouwactiviteiten een kans hebben.¹⁷

Bij COIN is de opinie van de bevolking het aangrijpingspunt, ook en juist bij stabiliserings- en wederopbouwoperaties. Informatie speelt hierin een cruciale rol. Daarom ook zijn *Information Operations*, waarmee COMISAF de bevolking wil beïnvloeden en draagvlak wil krijgen voor de operatie, bij nog meer belanghebbenden van zeer groot belang.

We onderkennen de volgende 'doelgroepen'. Allereerst de opinievormers, die de perceptie

'Het optreden van de PRT's is gericht op het creëren van een veilige omgeving en het versterken van het gezag van de centrale regering.'
De TFU bezoekt diverse PRT- projecten in Chora

FOTO AVDD, R. FRIGGE

Uitgangspunt en voorwaarde hierbij is het bestaan van een *permissive environment*. Op basis hiervan en als de taakstelling in ogenschouw wordt genomen is het PRT slechts lichtbewapend. Het moet dus voortdurend beveiligd worden door infanterie en andere delen van de *Battle Group* (BG), die immers zwaarder bewapend en beter beschermd zijn. CIMIC-functionarissen en missieteams ontplooiën diverse activiteiten ter ondersteuning van de taken van de TFU. Tevens is onderzocht hoe een initiatief van reservisten uit het bedrijfsleven, genaamd *International Development of Entrepreneurial Activities* (IDEA), ondernemers in Uruzgan kan ondersteunen met kennis en adviezen. Ook levert Nederland een aantal *Operational Mentoring and Liaison Teams* (OMLT's) ten behoeve van de training en begeleiding van het Afghaanse leger.

van de bevolking voor een groot deel bepalen en vorm geven. In Afghanistan zijn dit veelal stamoudsten, religieuze leiders, familieleden, onderwijzers en medici. De (inter)nationale en lokale pers vormt de tweede doelgroep. Ten derde belangrijke (inter)nationale bezoekers, zoals politici, hogere commandanten en staf-functionarissen, leden van internationale organisaties en bestuurders. Coalitiepartners ten slotte, met hun eigen belangen en de daaraan gerelateerde eigen werkwijze, vormen de vierde doelgroep. Ook voor hen moet begrip worden opgebracht.

16 B.R. Bot, H.G.J. Kamp en A.M.A. van Ardenne-van der Hoeven. *Kamerbrief* 13 januari 2006. http://www.defensie.nl/actueel/parlement/kamerbrieven/2006/1/20060113_afghanistan...9-10-2008

17 Kamerbrief van 17 mei 2005. Periodieke evaluatie ISAF 1 januari 2005 – 31 december 2005, p.4.

FOTO AVDD, R. FRIGGE

Verkiezingen in Chora (2008). Onder toezien oog van Nederlandse ISAF-militairen brengen de Afghanen hun stem uit

Groeperingen

ISAF, en daarmee ook Nederland, voert in het kader van stabilisering en wederopbouw een counterinsurgency operatie uit in Afghanistan. Een deel van de bevolking ondersteunt de Afghaanse regering en de internationale gemeenschap in Afghanistan. Zij zijn pro-ISAF. Het merendeel van de bevolking is neutraal en afwachtend. Ze moeten voor ISAF gewonnen worden door een hearts and minds-campagne. Maar welke vijand of *Opposing Militant Forces* (OMF) moet men onderscheiden?

Soldaat e.a. onderscheiden twee soorten: *hard-core fighters* en *day-fighters*.¹⁸ De *hard-core fighters*, waartoe de Taliban, de Hezb-e Islami Gulbuddin en Al Qaïda worden gerekend, verzetten zich vanuit een diepe overtuiging tegen de heersende regering en hun bondgenoten.¹⁹ Ze laten zich versterken door buitenlandse strijdgroepen. De *day-fighters* laten zich onder dwang, voor geld, uit wraak of welke andere reden ook, overhalen om voor een beperkte tijd mee te doen met de *hard-core fighters*. Zij zijn meelopers die de harde kern faciliteren.

Ze kunnen door ISAF onder voorwaarden nog worden overgehaald de wapens neer te leggen en te reintegreren. Die voorwaarden bestaan uit tastbare voordelen, zoals geld, werk, en bestaanszekerheid maar ook andere voordelen, zoals veiligheid, rechtvaardigheid, macht, excuses, het democratiseringsproces en de ideologische overtuiging dat de VN en NAVO 'goed werk' doen. Soldaat e.a. stellen dat door de bevolking voor ISAF te winnen, de categorie *day-fighters* afneemt en dat mede daardoor de omgeving waarin de *hard-core fighters* zich bewegen voor hen onbruikbaar wordt.

Daarmee zijn de strijdgroepen van de bevolking gescheiden en kan ISAF ze op diverse manieren 'aangrijpen'. Dit hoeft niet 'kinetisch' te zijn. De laatste tijd spreken relevante actoren steeds meer van onderhandelingen met de leiders van de (gematigde) strijdgroepen.

Ook OMF zal trachten de bevolking voor zich te winnen of, waar dit niet lukt, de bevolking te dwingen mee te werken aan het bestrijden van 'de bezettende macht'. Ze nemen daarbij toevlucht tot bekende guerrillastrijdwijzen, zoals hinderlagen op logistieke konvooien, aanslagen met IED's, overvallen, raket- en mortierbeschietingen, zelfmoordaanvallen, gijzelingen van lokale bestuurders, enzovoort.

De opstandelingen hopen dat ISAF zich laat verleiden tot excessief geweld, represailles met *collateral damage* tot gevolg, waarbij ook onschuldige derden getroffen worden. Hierdoor zal de bevolking zich verder van ISAF vervreemden en zal de groep *day-fighters* groeien. Bovendien zal hierdoor het draagvlak voor de operatie in Afghanistan onder politieke partijen en de bevolking in Nederland afnemen.

Omdat de strijdgroepen geld nodig hebben maar hier niet op legale wijze over kunnen beschikken, zijn er sterke banden tussen de opstandelingen en criminaliteit, in Afghanistan vooral de drugsindustrie, waarmee de Taliban wordt geassocieerd. Volgens Soldaat e.a. is het duidelijk dat opium het land wordt uitgesmokkeld via Pakistan, het noordelijke Tajikistan en Iran.²⁰ Daarmee hebben de strijd-

18 Soldaat e.a., 256. Zie ook: S.G. Jones. *Counterinsurgency in Afghanistan*. RAND Counterinsurgency Study – volume 4. Santa Monica, 2008. Chapter 4, p.37-66.

19 Kamerbrief van 3 juni 2005, p.11.

20 Soldaat e.a., 258.

groepen nuttige steun vanuit het buitenland, die door de internationale gemeenschap met behulp van de NAVO moet worden afgesneden.

Eigen middelen

Nederland heeft op dit moment van schrijven in diverse missies in totaal 1946 militairen uitgezonden, waarvan 1677 in het kader van

Battle Group, een PRT en een Australische *Mentoring and Reconstruction Task Force* (MRTF).

De TFU-staf bestaat uit ongeveer 90 personen en werkt nauw samen met een zogenaamd *Operational Mentoring and Liaison Team* (OMLT). C-TFU commandeert naast de BG ook een geniecompagnie, een eenheid voor psychologische

FOTO: AVDD, R. FRIGGE

Het ANA en de ANP regelen samen met de Battlegroup de beveiliging bij de verkiezingen (2008)

ISAF.²¹ De gehele NAVO-missie wordt geleid vanuit het *Joint Forces Command Brunssum* (JFCBS), dat *Headquarters* (HQ) ISAF te Kabul aanstuurt.²² HQ-ISAF geeft weer leiding aan de *Air Task Force* en een aantal *Regional Commands*, waaronder *Regional Command (South)* op Kandahar Airfield, dat bestaat uit ongeveer 23.000 personen van 16 nationaliteiten.²³

Dit bestaat dan weer uit een viertal *Task Forces* (TFs): de Brits-Deense *Task Force Helmand* (TFH), de Canadese *Task Force Kandahar* (TFK), de Amerikaans-Roemeense *Task Force Zabul* (TFZ) en de Nederlands-Australische *Task Force Uruzgan* (TFU). De TFU bestaat uit een staf, een

operaties van 15 mensen, een PRT van 114, het Base Commando van ongeveer 180 mensen en ten slotte de MRTF van ongeveer 440 personen. Volgens Davids e.a. is de ondersteuning van de TFs een nationale verantwoordelijkheid, terwijl de ondersteuning van RC(S) een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van de deelnemende landen is.²⁴ Het *Joint Support*

21 Stand van 1 oktober 2008.

22 Zie het artikel 'Een geïntegreerde structuur voor HQ ISAF', N.W.A. Timmermans, elders in dit nummer.

23 N. van Bommel. 'Mart de Kruij: slim, sociaal, stabiel en stront eigenwijs'. *De Volkskrant*, 21 oktober 2008, p. 2.

24 Davids, K.C., R.J.M. Beerens en Van Zitteren. 'Marktplaats Kandahar. Sourcing in Afghanistan', in: *Militaire Spectator* 178 (2009) (1), pp. 26-36.

Detachment (JSD) (100 personen) en het *Logistical Support Detachment* (LSD) (190 personen) voorzien in de nationale ondersteuning.

De BG heeft een kleine staf, een verkenningspeloton (Fennek), versterkt met *Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance* (ISTAR)-personeel en in totaal drie compagnieën: een luchtmobiele, een gemotoriseerde (Bushmaster en Patria) en een gemechaniseerde infanteriecompagnie (YPR-25mm). De BG beschikt niet over tanks en kan daarom maar beperkt offensief optreden.²⁵ Als vuursteuneenheid kan men over drie Pantserhouwitsers (155mm) beschikken.

De Nederlandse F-16's van de *Air Task Force* (ATF) geven conform de artikel-100 brief²⁶ luchtsteun aan grondtroepen van ISAF (en in noodgevallen ('*extreme situations*') eveneens aan grondtroepen van OEF). De Apache-gevechtshelikopters (Tarin Kowt) en de transporthelikopters (Kandahar Air Field) zijn ingebracht in een multinationale brigadepool voor het zuiden.²⁷ Zowel de F-16's als de Apache-gevechtshelikopters zijn dus niet alleen voor inzet in Uruzgan bestemd.

Het operatieplan

Nederland wil intensief geïntegreerd optreden: militair, wederopbouw en dialoog²⁸ onder het adagium 'opbouwen waar mogelijk en militair optreden waar nodig'.²⁹ Daartoe treedt – zoals eerder gezegd – Nederland op langs drie operatielijnen ('de drie D's'): stabilisering en veiligheid (*Defence*); bestuur (*Diplomacy*), en ten slotte (weder)opbouw (*Development*).

Een hybride bestuurs- en veiligheidsmodel, met zowel tribale als 'moderne' elementen, lijkt op de middellange termijn (vijftien jaar) het meest

effectieve vooruitgangmodel in Uruzgan.³⁰ De Kamerbrief van 1 september 2006 vermeldt dat de commandant van ISAF, na consultatie met de Afghaanse regering, op basis van de veiligheidssituatie een verfijning van het operatieconcept heeft opgesteld die aansluit bij de 'olievlekbenadering' (ook wel 'inktvlakbenadering' of '*Clear, Hold, and Expand*'³¹ genoemd) die Nederland al had gekozen. Daarbij zal het Afghaanse leger, ondersteund door ISAF-troepen in het zuiden, gebieden creëren waarbinnen de veiligheid en stabiliteit duurzaam kunnen worden gehandhaafd.

In deze benadering komt de nadruk te liggen op versterking van het gezag van de lokale en nationale overheid en op activiteiten ter ondersteuning van de bevolking. Deze gebieden worden *Afghan Development Zones* (ADZ) genoemd. Door de inspanningen geografisch te concentreren en geleidelijk uit te breiden wordt te grote spreiding voorkomen en kunnen zichtbare verbeteringen in het bestuur en de leefomstandigheden worden bereikt voor de bevolking.

Successen zullen een positieve uitstraling hebben naar de verder afgelegen gebieden. In Uruzgan zal in het begin vooral worden geopereerd in en rond Tarin Kowt en Deh Rawod, hetgeen overigens altijd al de Nederlandse opzet is geweest. Buiten die zone zal ISAF in voorkomende gevallen indien nodig offensief optreden tegen directe bedreigingen van de veiligheid en stabiliteit in de veilige gebieden, bijvoorbeeld in Chora. Operaties van de Taliban in de buitengebieden moeten worden verstoord. Waar mogelijk moeten contacten worden gelegd met de autoriteiten en projecten worden gestart ten behoeve van de lokale bevolking ('*hearts and minds*').

De Kamerbrief vermeldt uitdrukkelijk nog dat 'het initiatief niet uit handen zal worden gegeven aan de Taliban'. Voor kleine projecten, die de voorwaarden moeten scheppen voor wederopbouw op termijn (zogenoemde *Quick and Visible Projects*), heeft de minister voor Ontwikkelingssamenwerking geld ter beschikking gesteld. In de verder afgelegen gebieden kun-

25 *Infanterie*. Vereniging Infanterie Officieren. September 2008. 'Van de Hoofddirecteur. Tanks. Essentieel onderdeel van de verbonden wapens', pp. 10-11.

26 Kamerstuk 27925, nr. 194.

27 Brief van 18 april, Kamerstuk 27925, nr. 213.

28 Kamerbrief van 21 december 2006, p.5.

29 Kamerbrief van 30 november 2007, p.4.

30 Kamerbrief van 30 november 2007, p.16.

31 S. Jones (2008), RAND, p. 93-95.

Kleine projecten, waaronder een nieuwe brug laten bouwen, scheppen de voorwaarden voor wederopbouw op termijn (zogenoemde 'Quick and Visible Projects')

nen door ISAF en OEF, waar mogelijk samen met het Afghaanse leger, verkenningen en veiligheidsoperaties tegen opstandelingen worden uitgevoerd die elkaar aanvullen en versterken.

Daarbij is als voorwaarde gesteld dat alle OEF-operaties door de regionale commandant van ISAF in Kandahar moeten worden gecoördineerd, gedeconflicteerd en getoetst aan de ISAF-operatie en -doelstellingen. Ondersteuning door OEF-eenheden bij veiligheidsoperaties tegen opstandelingen zal alleen in noodgevallen plaatsvinden. De provincie Uruzgan is het operatiegebied van de TFU en de veiligheid van Uruzgan heeft de hoogste prioriteit. Op verzoek van de regionale commandant en na toestemming van het ministerie van Defensie kan men incidenteel ondersteuning leveren in de overige provincies in het zuiden. Dit tekent de nauwe samenwerking tussen de partners in het zuiden.³²

Uitvoering

Bij COIN draait het om het minimaal toepassen van geweld. Dit neemt niet weg dat in enkele gevallen praten of andere 'zachte' wijzen van optreden niet meer helpen en dat – uiteraard binnen de werking van de *Rules of Engagement* (ROE) – moet worden overgegaan tot gebruik van geweld om strijdgroepen uit te schakelen of tot medewerking te bewegen. De BG dient de veilige omgeving te creëren en te behouden waarbinnen het PRT 'zijn' wederopbouw kan doen en het Afghaanse bestuur kan ondersteunen.

Als er dan geweld moet worden toegepast, dan moet dat ook professioneel gebeuren: vinden, binden en slaan van de tegenstander binnen (inter)nationaal aanvaarde doctrines, regels, waarden en normen. De verdediging van het

³² Kamerbrief van 1 september 2006, pp. 3-4.

dorp Chora in april 2007 kan gelden als een voorbeeld van de toepassing van relatief groot-schalig geweld. Aan de hand van de casus Chora beschrijf en analyseer ik hierna de uitvoering van gevechtsoperaties in Uruzgan. Vervolgens wordt gezien of en welke lessen hieruit te trekken zijn. We gaan terug naar de situatie van 2007.

Chora

Chora is een groenstrook met een aantal gehuchten in de ongeveer 5 kilometer brede Baluchi-vallei in Uruzgan, op ongeveer 40 kilometer van het Nederlandse kamp in Tarin Kowt, 40 graden in de schaduw, bijna 70 graden in de zon. Bij Chora kruist een aantal belangrijke oost-west doorvoerwegen de noord-zuid wegen waarover onder meer wapens, geld en drugs worden vervoerd. Voor de Taliban is dit gebied dan ook van groot belang.³³

Hoewel Chora een van de vijf provinciale districtcentra is, was dit het enige centrum zonder permanente militaire presentie van ISAF. Het PRT bezocht eens in de twee weken Chora voor zijn projecten in die omgeving (een brug over de Komisan Rudrivier, een weg naar de bazaar en een telefoonnetwerk). Chora is sinds het begin van de Uruzgan-missie een steunpunt voor de Nederlanders, die de bevolking graag gunstig stemmen. Het PRT werd ter beveiliging begeleid door delen van de BG. Zij verbleven dan in het wit geschilderde gouvernementsgebouw van de districtchef, door ISAF-militairen *White Compound* genoemd. We volgen het relaas van de commandant van de BG, luitenant-kolonel Rob Querido.³⁴

Tijdens een patrouille op 24 april 2007 ontdekten Nederlandse militairen dat een groot aantal politieagenten hun posten verlaat en dat ook de burgerbevolking op het punt staat te vluchten. Onderzoek wijst uit dat de OMF het stadje Chora dreigt aan te vallen en dat de politie onvoldoende wapens en munitie heeft. Hoewel de Nederlanders dit tekort snel aanvullen val-

len de OMF op 26 april de politieposten Kala Kala en Niazi aan, in het westen van de vallei. Hierbij worden enkele agenten op wrede wijze vermoord. Niazi houdt met moeite stand.

De BG stuurt ter versterking een luchtmobiele infanteriecompagnie (ACie) en op 29 april wordt de politiepost door de ANP heroverd met steun van Nederlandse militairen. Daarna besluiten de Nederlanders Chora te beveiligen tegen de OMF totdat de Afghaanse autoriteiten dit zelf kunnen doen. De BG heeft vanaf dat moment een permanente aanwezigheid in Chora, met een commandopost op de White Compound. Dagelijks heeft men gevechtscontact en het aantal Nederlandse militairen groeit noodgedwongen. In die tijd ziet een gemiddelde dag er ongeveer als volgt uit. De ochtend begint met een vijandelijke mortierbeschieting vanuit de Baluchi-vallei, gevolgd door een aanval te voet. Tijdens de hete middaguren 'pauzeert' men en vanaf 18.00 uur tot zonsondergang gaat men dan weer door. Dit duurt tot en met 15 juni. De Nederlandse en Afghaanse militairen kunnen het aan.

Op 16 juni is het mortiervuur op Kala Kala en Niazi in het westen heviger dan voorheen. De infanteriecompagnie neemt verdedigende posities in naar het westen. Dan blijken de OMF ook vanuit het noordoosten een aanval te richten op de politieposten rondom Sarab en vervolgens de aanval infiltratiegewijs voort te zetten richting Chora. Een peloton concentreert zich op deze nadering, terwijl ANA-militairen samen met het Nederlandse OMLT het stadscentrum beveiligen. Gedurende de dag neemt de druk op Chora toe en besluit luitenant-kolonel Querido een peloton de aanvoerlijnen ten zuiden van het districtscentrum open te laten houden.

In het westen dringen de OMF met 500 man de vallei binnen; in het oosten zijn 300 strijders actief en vanuit het noorden komen 300 man; in totaal vallen dus zo'n 1100 OMF-strijders vanuit drie richtingen Chora aan. Vluchtelingen vertellen over represailles van de OMF op familieleden van politieagenten en het dwingen van strijdbare mannen om met de OMF mee te

33 Vrijzen, E. 'Het gevecht om Chora.' In: *Elsevier*, 5 januari 2008, p. 16.

34 Querido, R. 'De Slag om Chora.' In: *Vereniging Infanterie Officieren*. September 2007, pp. 4-7.

vechten tegen de Nederlanders en de *Afghan National Security Forces* (ANSF). Weigeren betekent de dood. De commandant van de infanteriecompagnie vraagt om verdere richtlijnen: 'Wat is Chora ons waard? Blijven we staan of vertrekken we?'³⁵

In Tarin Kowt start dan het besluitvormingsproces door C-BG en C-TFU, kolonel Hans van Griensven. Hij besluit al snel Chora te behouden (te verdedigen) en de OMF aan te vallen. Collateral damage moet tot een minimum worden beperkt. De burgerbevolking wordt op allerlei manieren gewaarschuwd zich uit de gevechtszone te verwijderen. Hij bereidt lucht- en artilleriesteun voor. *Task Force Viper* (*Special Forces*) voert samen met een peloton van de BG een nevenaantal uit vanuit het zuiden om zoveel mogelijk OMF-strijders te binden.

C-BG formeert een reserve, met onder meer zijn eigen verkenningspeloton, om onder zijn leiding zo snel mogelijk naar Chora te gaan ter versterking van de infanteriecompagnie aldaar. De reserve gaat rond 03.00 uur rijden en richt zich tegen de oostelijke dreiging vanuit Sarab. De reserve stuit op hevige tegenstand maar kan, geholpen door luchtsteun, langzaam naar het oosten oprukken en uiteindelijk een groot deel van de OMF in de buurt van Sarab neutraliseren.

Aangezien zij de politieposten niet kunnen bereiken en de samenhang met het westelijk deel van de BG 's nachts nog belangrijker is dan overdag, valt men bij het invallen van de duisternis weer terug naar het westen. De westelijke dreiging bij Kala Kala en Niazi wordt door de infanterie met luchtsteun geneutraliseerd. Men ziet de OMF-strijders versterkte posities inrichten in de *greenzone*. Het is een zeer complexe gevechtsactie, die hoge eisen stelt aan het leidinggevend personeel, dat daartegen evenwel opgewassen blijkt.

In Tarin Kowt heeft de bataljonsstaf die nacht (van 18 op 19 juni) plannen uitgewerkt om de politieposten weer in eigen hand te krijgen. Na goedkeuring reorganiseert Querido zijn eenheden ten zuiden van Chora. Vanuit Deh Rawod verplaatst een gemechaniseerd peloton

FOTO: AVDD, G. VAN ES

Enkele ANA-pelotons en drie leden van het OMLT krijgen onderweg naar Chora de melding dat er circa zestig Talibanstrijders aanwezig zijn nabij Niazy. Volgens het afgeluisterde vijandelijke radioverkeer ligt er op dat moment een hinderlaag klaar (juni 2007)

(YPR met 25mm-kanon) door de Murchai-pas richting Tarin Kowt, terwijl ook de *Quick Reaction Force* (QRF) op Kamp Holland wordt vrijgemaakt. Ook het peloton dat met TF Viper heeft samengewerkt, verplaatst naar Chora. De tegenaanvalsmacht bestaat uit elf pelotons, versterkt met het verkenningspeloton en TF Viper.³⁶ De A-Compagnie valt aan over de noordelijke as. Het ANA en het OMLT treden centraal

35 Volgens goed ingewijde bronnen zouden er zestien pelotons benodigd zijn geweest, maar die heeft Querido niet.

36 Zie hiervoor ook: Soldaat e.a., 265-266.

op door de greenzone. De B-Compagnie valt aan over de zuidelijke route. De verkenners ten slotte beveiligen in oostelijke richting, terwijl de milities onder leiding van de lokale *power-broker* Rosi Kahn de politieposten bij Sarab ontzetten. De rest van de nacht wordt gebruikt voor besluitvorming en rust. De situatie doet een groot beroep op de professionaliteit en de besluitvaardigheid van commandanten op alle niveaus.

Op 19 juni wordt om 10.00 uur de aanval ingezet, voorafgegaan door luidsprekervoertuigen van het Tactical Psyops Team, die OMF-strijders sommeren om de wapens neer te leggen en adviseren de lokale bevolking zich alsnog terug te trekken of zich schuil te houden. De beide Nederlandse compagnieën voeren hun aanval overwegend ‘bereden’ uit, gesteund door ‘scherpschutters’ en *Forward Air Controllers* voor de luchtsteun. Daar waar nodig – bijvoorbeeld bij weerstand vanuit de *qala's* – wordt uitgestegen opgetreden met steun van de boordwapens van de voertuigen. De ergste nesten van weerstand worden met luchtsteun vernietigd.

Het ANA treedt te voet in de greenzone op, omdat juist ANA-militairen erg sterk zijn in het ontdekken en ontmaskeren van OMF-strijders die niet (meer) willen vechten of die zich anderszins heimelijk aan het gevecht trachten te onttrekken. Deze uitvoering van het operatieplan van overste Querido en zijn mensen heeft succes: na ongeveer acht uren is de westzijde van de Baluchi-vallei weer in eigen hand en kan het ANA de politieposten Niazi en Kala Kala weer innemen.

Ook aan de oostzijde hebben het verkenningpeloton en de militia van Rosi Kahn de politieposten rond Sarab weer in eigen handen. Na consolidatie is het slechts nog ‘onrustig’. De bevolking wijt het geweld aan de OMF en is de Nederlandse militairen zeer dankbaar. In de Afghaanse cultuur is het samen vechten een belangrijk symbool van verbondenheid.

FOTO AVDD, R. FRIGGE

Dit heeft dan ook positief gewerkt voor het hearts- and minds-aspect van de hierna volgende operaties.

Observaties, reflecties en enkele conclusies

Wat kunnen we nu zeggen van de wijze waarop Nederland zijn militaire operaties in Uruzgan heeft uitgevoerd? Allereerst wil ik terugkomen op de doctrine. Nederland heeft met het motto ‘opbouwen waar het kan en vechten waar het moet’ gekozen voor nadruk op wederopbouwoperaties, die echter pas goed kunnen worden uitgevoerd in een stabiele en veilige omgeving.

Over de mate waarin het lukt voor stabiliteit te zorgen, bestaat verschil van mening. De ‘(non-)embedded’ journalist Peter ter Velde maakte op radio en tv bekend dat:

de bevolking in Uruzgan zich niet veiliger voelt.³⁷

Anderen zijn van mening dat de ‘olievlekken’ waarop Nederland zich heeft geconcentreerd

³⁷ Peter ter Velde. *Radio 1 Journaal*, zaterdag 18 oktober en *NOS Journaal*, zondag 19 oktober 2008.

Juist ANA-militairen zijn erg sterk in het ontdekken en ontmaskeren van OMF-strijders

dat hogere hulpbedragen de armoede kunnen verminderen of vastgelopen staten kunnen moderniseren en wijst daarbij op de sleutelrol die wanbestuur en corruptie in deze debacles spelen.³⁹ Etzioni merkt hier verder nog op:

dat uit een recente studie van 'The Economist' bleek dat de ontwikkeling van Afghanistan vooral zo slecht verloopt door de wijdverbreide corruptie, de vriendjespolitiek en de stamverbanden, het gebrek aan verantwoordingsplicht en het grove wanbeheer.

Het antwoord hierop lijkt volgens Etzioni de opkomst van een maatschappelijke middenklasse te zijn en de vorming van een goed onderwijssysteem. Hierop concentreert zich dan ook het Nederlandse PRT. Hoe moeilijk dat is, moge blijken uit het feit dat vele Europese landen, waaronder Nederland, zelf grote moeite hebben met het hervormen van hun eigen onderwijssysteem. Dit soort nationale culturen is na eeuwenlange vorming ontstaan, het is diepgeworteld en daarom slechts langzaam en van binnenuit te veranderen.

Nog moeilijker is het voor een onderontwikkeld land als Afghanistan om zijn onderwijssysteem te veranderen. Daarbij behulpzaam zijn als buitenstaander vergt voorzichtige vasthoudendheid gedurende langere tijd. Het vergt ook een *carrot & stick*-benadering die zorgvuldig gecoördineerd moet zijn tussen de commandanten van PRT, BG, MRTF en TFU, maar natuurlijk ook met de Afghanen.

Hierbij gaat het vooral om het beïnvloeden van tribale spanningsvelden, waarvoor veel en goede deskundige informatie nodig is. Specifieke deskundigheid van bijvoorbeeld *cultural advisers*, van de Criminele Recherche

wel degelijk veiliger zijn geworden. Te denken valt dan niet alleen aan stadjes in het algemeen en Tarin Kowt en Deh Rawod in het bijzonder, maar ook enkele rurale gebieden zoals de Baluchi-vallei.

Chora is na de gevechten van de BG definitief op de kaart gezet. Hierbij dient men evenwel te beseffen dat zowel de wederopbouw als de strijd tegen opstandelingen vaak een kwestie van de lange adem is. Voeg daaraan toe het feit dat de internationale gemeenschap op zeer diverse wijzen bijdraagt aan een integrale aanpak van de problemen in Afghanistan en het moge duidelijk zijn dat ook de problemen in Uruzgan niet zomaar binnen de geplande duur van de Nederlandse missie kunnen worden opgelost.

Volgens een enquête van het Duitse Marshallfonds steunt tweederde van de Europeanen (64 procent) de pogingen tot wederopbouw in Afghanistan en is niet meer dan een derde (30 procent) voorstander van gevechtshandelingen van hun troepen.³⁸ Etzioni schrijft dat de economie Easterley systematisch heeft weerlegd

38 Etzioni, A. 'De gevaarlijke fantasieën rondom wederopbouw. Wederopbouw in Afghanistan en vergelijkbare landen zijn overambitieuzere projecten gedoemd te mislukken.' In: *NRC Handelsblad*, 2/3 augustus 2008, p. 6.

39 Idem. Zie ook *NRC Handelsblad*, *Opinie & Debat*, 7 juli 2007.

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP

OPGERICHT 6 MEI 1865

Huidige samenstelling van het bestuur

Voorzitter

Vice-voorzitter

Penningmeester

Secretaris

Hoofdredacteur Militaire Spectator

Public Relations

brigade-generaal Th. Ent

commodore T.H.W. ten Haaf

majoor J. van Slooten

luitenant-kolonel H.C. Sonius

brigade-generaal b.d. prof. em. J.M.J. Bosch

KLTZ R.F.M. Keulen

Overige bestuursleden

Dhr. M.P. Dekker

Brigade-generaal R.E. Harmsma

KTZ H.R. Lodder

Luitenant-kolonel M.W.A.M. Roelen

Luitenant-kolonel E.M. Wijers

Dhr. drs. A.P. Venema

JAARVERSLAG SECRETARIS 2008

HET JAARVERSLAG VAN DE PENNINGMEESTER 2008 WAS GEVOEGD BIJ MILITAIRE SPECTATOR NR. 6-2009

Algemeen

Het bestuur van de KVBK kijkt terug op een succesvol jaar. In 2007 was er nog een lichte daling van het aantal leden, maar in 2008 is er een bescheiden groei geconstateerd (van 1.043 leden in 2007 naar 1.075 leden in 2008).

Bestuur

Aan het eind van 2008 heeft het bestuur afscheid genomen van M.P. Dekker als penningmeester. De heer Dekker is inmiddels benoemd tot erelid van de KVBK vanwege zijn bijzondere verdiensten voor de vereniging. Op loffelijke en langdurige wijze heeft hij, meer dan achttien jaar, als penningmeester aan het welslagen van de vereniging bijgedragen. Vanaf januari 2009 is majoor J. van Slooten als penningmeester tot het bestuur toegetreden.

In maart 2008 heeft lt-kol E.M. Wijers zijn taak als secretaris overgedragen aan lt-kol H.C. Sonius. Wijers bleef algemeen lid van het bestuur. Als PR-functionaris kwam KLTZ R.F.M. Keulen het bestuur versterken.

Programma

In 2008 heeft de vereniging een goed en veelzijdig programma aangeboden. Hieronder een opsomming van de in 2008 georganiseerde activiteiten:

- 6 februari: lezing door Daan Everts, voormalig *NATO Senior Civilian Representative* in Afghanistan (in samenwerking met de Atlantische Commissie)
- 17 maart: lezing/discussie *NATO after the Bucharest Summit*. Met medewerking van NAVO-ambassadeur

Herman Schaper, prof. dr. Rob de Wijk en drs. Arend-Jan Boekesteijn

- 26 maart: *1 (NLD) Air Task Force. Ervaringen uit de praktijk*. Commodore-vlieger Theo ten Haaf (in samenwerking met de Cadettenvereniging voor Beoefening van de Krijgswetenschap)
- 19 mei: *NATO after the Bucharest Summit*, door generaal Sir John McColl, DSACEUR (in samenwerking met de Atlantische Commissie)
- 23 juni: lezing C-IED door kol Joland Dubbeldam (in samenwerking met de Cadettenvereniging voor Beoefening van de Krijgswetenschap)
- 13 september: battlefield tour Walcheren (*Operatie Switchback*) met meer dan dertig deelnemers
- 25 september: lezing over de Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst door gen-maj drs. Pieter Cobelens

Militaire Spectator

In 2008 werden weer elf afleveringen van de *Militaire Spectator* gepubliceerd en digitaal toegankelijk gemaakt. Het totaal aantal pagina's beliep ruim 700. De minister van Defensie maakte het mogelijk om alle eerdere jaargangen te digitaliseren, zodat ze via de website Cultureel Erfgoed van de KVBK raadpleegbaar werden. Daarnaast werd de inhoud van de eerste 175 jaar op DVD gezet. De bureauredactie begon in 2008 met de verkoop van de DVD-boxen, waarvan er honderden hun weg naar belangstellenden vonden. Vanaf de jaargang 2008 verscheen de *Militaire Spectator* in een nieuwe layout. Hierdoor kwamen de artikelen en columns beter tot hun recht en er volgden veel positieve reacties van lezers.

Het centrale thema in de *Militaire Spectator* bleef uiteraard de krijgsmacht, haar organisatie, inzet en optreden. Het blad besteedde aandacht aan diverse onderwerpen binnen de strijdkrachten, zoals bedrijfsvoering, kennismanagement, moreel en militaire identiteit. Daarnaast kwam de relatie tussen Defensie en maatschappij aan de orde en bespraken auteurs de theorie en praktijk van militair optreden. Het ging daarbij om onderwerpen als employer support, de inhuur van private militaire bedrijven, militaire gezinnen, en publiek, politiek en pers. In deze categorie vielen ook artikelen met een internationale dimensie over onder meer de Europese militaire integratie, de Europese gendarmerie, VN-missies en de berechting van oorlogsmisdrijven. Bij het laatste stond vooral het denken over operaties zoals die in Afghanistan plaatsvinden centraal.

Een enkel artikel uit de *Militaire Spectator* kreeg in 2008 aandacht in de pers of was aanleiding tot vragen in de Tweede Kamer. Diverse bijdragen vonden hun weg naar studiebundels of websites. Bij het februari-nummer werd een door het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) verzorgde leeswijzer gevoegd met het thema Afrika. In 2008 verscheen er ook een themanummer van de *Militaire Spectator* over counterinsurgency.

De samenstelling van de redactie en de bureauredactie bleef in 2008 gelijk. Wel waren er bevorderingen: zowel luitenant-kolonel MJD P.A.L. Ducheine als luitenant-kolonel KMar J.A.J. Leijtens promoveerden tot doctor en werden bevorderd tot kolonel. De ervaring binnen de redactie werd vergroot door reguliere uitzendingen naar Congo (kapitein-luitenant ter zee N.A. Woudstra)

en Afghanistan (luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch, brigadegeneraal TS R.G. Tieskens en luitenant-kolonel Marns A.J.E. Wagemaker). Ook kolonel Ducheine verbleef kortere tijd in Afghanistan. Kolonel F. Matser volgde de bekende *course* op het NATO Defense College in Rome.

De hoofdredacteur van de *Militaire Spectator*, brigadegeneraal b.d. prof. em. J.M.J. Bosch, was in september 2008 25 jaar lid van de redactie. Hij is hoofdredacteur sinds 1996. Voor zijn verdiensten voor de *Militaire Spectator* is hij inmiddels benoemd tot erelid van de KVBK.

Website

In 2008 is veel gebruik gemaakt van de website van de KVBK. Een veel bezochte rubriek was 'Informatie aanvragen', waar belangstellenden directe vragen kunnen stellen over de vereniging, het lidmaatschap, de *Militaire Spectator* of andere zaken. Al met al is er waardevolle ervaring opgedaan met de website en de uitdaging blijft om zo actueel mogelijk te zijn.

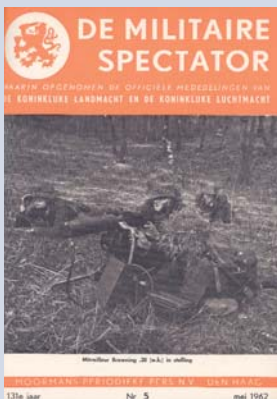
Scriptieprijs

De scriptieprijs is in 2008 uitgereikt aan LTZ3 P.M.A. van Poecke voor het werk 'Humanitaire interventie: een onderzoek naar de (on)rechtmatigheid en rechtvaardigheid van humanitaire interventies'. Vanaf 2009 is er één NLDA scriptieprijs.

Ten slotte

De KVBK kijkt terug op een goed jaar. De vereniging is weer verjongd en heeft uitstraling en dynamiek. De KVBK ziet de toekomst dan ook met vertrouwen tegemoet.

Alle artikelen uit de Militaire Spectator op DVD

Ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de *Militaire Spectator* zijn alle jaargangen van het militair-wetenschappelijk tijdschrift gedigitaliseerd. Alle artikelen, editoria's, boekrecensies en columns zijn bijeengebracht op zes DVD's. De printbare PDF-bestanden op de DVD's zijn te doorzoeken met trefwoorden. Bij de DVD's hoort een boekje met zoektips.

Lezers van de *Militaire Spectator* kunnen de DVD-box bestellen door 17,50 euro over te maken naar bankrekeningnummer 514338997 ten name van *Militaire Spectator* in Den Haag.

Graag vermelden 'bestelling DVD-box' en uw naam, adres en postcode.

Informatiedienst van de Koninklijke Marechaussee (KMar) of van het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD) zijn daartoe zeer gewenst. Zij kunnen immers bijdragen aan een betere bestrijding van de alom aanwezige criminaliteit.

Intelligence is hierbij een belangrijk middel waarmee C-PRT kan manoeuvreren. Daarnaast zal een vijftal Police Mentoring Teams (PMT's) worden opgericht bestaande uit KMar en militairen, die met de lokale politie optrekken en hen tijdens het dagelijks werk ondersteunen en

boven langetermijneffecten. Liever een klein aantal projecten afmaken dan aan een groot aantal beginnen. Structureel blijft er echter een onbalans bestaan tussen benodigde en beschikbare middelen. In ieder geval komt – ook volgens Etzioni – veiligheid vóór democratie en wederopbouw.⁴⁰ Dit is allereerst een verantwoordelijkheid van de Afghaanse autoriteiten, geholpen door de internationale gemeenschap. Nederland draagt hieraan in misschien wel meer dan bescheiden mate bij.

Commandovoering

Ten tweede wil ik de commandovoering (besluitvorming, bevelvoering en leiderschap) kort de revue laten passeren. Hoewel uit veiligheids-overwegingen op deze plaats niet uitgebreid en diepgaand op het operatieplan kan worden ingegaan, lijkt het me alleszins gerechtvaardigd te stellen dat kan worden gesproken van een duidelijk en afdoende robuust mandaat en een dito opdracht als basis voor de eerder vermelde operatielijnen waaruit de geïntegreerde aanpak of *comprehensive approach* bestaat. De militaire wijze waarop de *combined joint* besluitvorming op alle niveaus tot adequate operatieplannen heeft geleid, is ten minste verantwoord te noemen en leidt tot redelijke effecten op de grond en in de lucht.

Een groot probleem blijft echter de interoperabiliteit van verschillende (nationale) commandovoeringsystemen. Vooral in internationale hoofdkwartieren zoals RC(S) betekent dit dat men moet improviseren met USB-sticks of de 'draaistoel' die het mogelijk maakt andere nationale commandovoeringsystemen te bedienen (de zogeheten 'swivelchair-interfaces').

De wijze waarop Nederlands militair personeel functioneert, is goed en professioneel te noemen. Ook het jonge en relatief onervaren leidinggevend personeel functioneert goed in deze complexe en soms gevaarlijke omgeving. De noodzaak tot de ad-hoc samenstelling van eenheden voor het uitvoeren van een verscheidenheid aan taken vergt veel van de professionaliteit, creativiteit, doorzettingsvermogen en de leidinggevende capaciteiten van commandanten op alle niveaus.

FOTO AVDD, R. FRIGGE

Een goed onderwijssysteem en de opkomst van een maatschappelijke middenklasse zijn onontbeerlijk om het tij te keren in falende staten. Opening van een school in de buurt van Chora (juli 2008)

trainen. Dit gebeurt dan analoog aan de OMLT's die het ANA tijdens hun werk verder ondersteunen. In RC-S is 205 ANA Corps in oprichting, met per provincie één brigade. In de AOR van Nederland zijn begin 2009 ongeveer 1700 ANA-militairen operationeel en succesvol.

We moeten evenwel verwachten dat de wederopbouw in Uruzgan traag zal gaan en veel van alle betrokkenen zal vergen. Quick Visibility Projects helpen dan wel om de hearts and minds van mensen te beïnvloeden, maar dragen afgezien daarvan niet structureel bij aan de wederopbouw van Uruzgan. Toch moeten deze resultaten op korte termijn voorrang krijgen

⁴⁰ Etzioni, A. *NRC Handelsblad Opinie & Debat*, 16 juli 2007.

Vooral de toegenomen behoefte aan meer ad-hoc horizontale en verticale coördinatie is problematisch. Een organiek infanteriepeloton onder leiding van een luitenant met als plaatsvervanger een ervaren onderofficier bestaat immers uit vier voertuigen, die in Uruzgan bijna standaard worden versterkt met tactische verkenningcapaciteit, IED-verkenningcapaciteit, *Forward Air Controllers*, helikopters, medische capaciteit, liaison officieren, een missieteam van het PRT, diverse specialisten (op cultureel gebied, op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, politieke adviseurs) en tolken. Dat dit veel meer vergt van jonge officieren en onderofficieren behoeft mijns inziens geen betoog. Zij moeten immers nu eens drillmatig (re)ageren, dan weer snel, afgewogen keuzes maken in complexe situaties, met gevaar voor eigen en andermans leven. Het zo vroeg mogelijk samenstellen van (niet-organieke) eenheden en het opleiden, oefenen en trainen van personeel kan hierin enig soelaas bieden. Essentieel is het hierbij om ook op het niveau van verbonden wapens te oefenen, dus op het niveau van team, bataljon en brigade. Alleen op deze niveaus is immers regelmatig daadwerkelijk sprake van *combined- en jointness*.

Ook het opleiden, trainen en vormen van *denkende* officieren die goed kunnen omgaan met opdrachtgerichte commandovoering in zo'n complexe omgeving kan hiertoe wezenlijk bijdragen. Hiervoor is een wetenschappelijke opleiding – althans voor een aanzienlijk deel van de officieren – geen overbodige luxe.

Middelen

Als derde wil ik de middelen aan de orde stellen die zijn toebedeeld voor het uitvoeren van de militaire bijdrage aan het geïntegreerde effect. De eenheden van de BG zijn in militaire termen voornamelijk 'licht' te noemen: luchtmobiele en gemotoriseerde infanterie en een pantserinfanteriecompagnie uitgerust met YPR met als zwaarste bewapening een 25 mm-kanon. Zwaardere wapensystemen met directe richting maken hier geen deel van uit. Tegelijkertijd lijkt de (inter)nationale tendens van steeds lichter bewapende eenheden langzaam maar zeker te kenteren. 'Licht' heeft

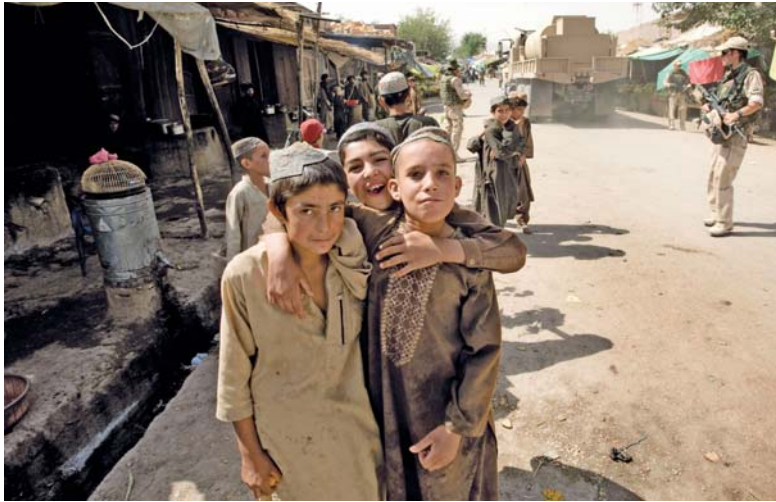
Het Nederlandse adagium luidt 'opbouwen waar mogelijk en militair optreden waar noodzakelijk'. Een potje voetbal met de Afghaanse jeugd in Mazar e Sharif

naast vele voordelen immers tegelijkertijd vaak de kenmerken van een geringe tactische mobiliteit en een grote kwetsbaarheid. De inherente bescherming tegen de uitwerking van klein-kaliberwapens en incassingsvermogen tegen IED's en draagbare antitankwapens, de grote tactische mobiliteit, de lagere fysieke belasting voor het personeel, de nauwkeurige en potente sensoren, de grote vuurkracht van zware, gepantserde eenheden – kortom: escalatie-dominantie en het vermogen een operatie langere tijd voort te zetten – blijken ook tijdens vredesoperaties tot bijna weer vergeten mogelijkheden te leiden.⁴¹

Met de genoemde zwaardere middelen krijgen de ingezette Nederlandse ISAF-eenheden wederom klokronde (24/7) de beschikking over capaciteiten om gebonden eigen troepen te ontzetten, gebied te beheersen, op te treden als *Quick Reaction Force* of van een vredeshandhaving naar een vredesafdwingende operatie of gevechtsactie over te gaan. Onze bondgenoten beschikken al over deze capaciteit. Ook het psychologische effect van zware eenheden met tanks op de tegenstander moet niet worden onderschat.⁴²

41 Zie hiervoor ook het editoriaal *Escalatedominantie en ForceProtection*, MS 171 (2002) (3), p. 130-131.

42 Zucchino, D. *Thunderrun. The armored strike to capture Baghdad*. New York, 2004.

Ook voetpatrouilles, zoals hier over de bazaar van Tarin Kowt, behoren tot de dagelijkse gang van zaken bij het PRT

FOTO AVDD, R. FRIGGE

In Uruzgan betekent dit dat als zwaardere wapensystemen dan het 25 mm-kanon van de YPR nodig zijn onmiddellijk de steun van luchtmacht- of vuursteun van de 155 mm pantserhouwitser moet worden ingeroepen. Dit kan leiden tot meer nevenschade dan strikt genomen noodzakelijk zou zijn. De inzet van zwaardere eenheden zoals tanks met uitstekende sensoren en direct-gerichte precisiewapens voor de lange afstand dient mijns inziens dan ook bij vredesondersteunende operaties serieus te worden overwogen en niet bij voorbaat als 'oud denken' of 'te provocerend' te worden uitgesloten. Niet voor niets zijn de Canadezen teruggekomen van het besluit hun tankenheden op te heffen en hebben ze tanks ontplooid in Kandahar ter ondersteuning van hun infanterie.⁴³

De inzet van dit soort eenheden is door hun eigenschappen om klokkrond in alle weersomstandigheden op te treden, hun goede sensoren en hun geringe personele sterkte wellicht ook nog eens efficiënter dan de lichte, met helikopters ondersteunde personeelszware een-

heden. Tegelijkertijd doet de beschikking over Nederlandse zware middelen de afhankelijkheid van andere schaarse middelen, zoals (gevechts-)helikopters en jachtvliegtuigen, afnemen. Bijkomend voordeel is dat tegelijkertijd de noodzaak tot coördinatie tussen en binnen verschillende niveaus drastisch afneemt, wat de commandovoering aanmerkelijk vereenvoudigt.

Het ANA

Ten vierde iets over het ANA. Het ANA telt momenteel zo'n 58.000 man. 39.500 daarvan zijn landstrijdkrachten, waarvan 33.000 man inzetbaar zijn. De inzetbaarheid van de 4^e ANA Brigade van het 205^e ANA Legerkorps in Uruzgan wordt volgens de minister van Defensie steeds beter.⁴⁴ De verschillende delen van de brigade, het brigadehoofdkwartier in Tarin Kowt, de twee infanteriebataljons, het gevechtssteun-bataljon en het logistieke bataljon, worden begeleid door Nederlandse OMLT's. Het 1^e Infanteriebataljon is operationeel inzetbaar en bevindt zich in westelijk Uruzgan. Het 2^e Infanteriebataljon bevindt zich in oostelijk Uruzgan en is beperkt operationeel inzetbaar vanwege ontbrekende voertuigen. De kwaliteit van ANA-militairen is over het algemeen goed te noemen. Dat kan evenwel nog niet altijd van politie-eenheden van ANP/AUP worden gezegd.

Professionaliteit

Als vijfde punt merk ik op dat de Nederlandse eenheden in Uruzgan effectief zijn en daarnaast

43 Cadieu, T. 'Canadian Armour in Afghanistan'. In: *Vereniging Infanterie Officieren*. September 2008, pp. 4-9. Zie daarin ook 'Van de Hoofdredacteur. Tanks. Essentieel onderdeel van de verbonden wapens', pp. 10-11. Zie daarin tevens: 'P. de Bock. De Inzet van de Leopard 2A6 in Uruzgan. De Key Enabler voor tactische Mobiliteit', pp. 12-17. Zie ten slotte P. de Vries. 'Tanks. Dat heeft onze missie nodig. Minder onschuldige burgerslachten en geen diffuse verantwoordelijkheden meer', in *NRC Handelsblad*, 24 januari 2008.

44 MinDef en Min Buza, *Periodieke Stand van Zakenbrief van 20 juni 2008*, p.20.

hun opdracht zo efficiënt mogelijk uitvoeren. De wijze waarop Nederlandse en Australische militairen van de achtereenvolgende *task forces*, *battle groups* en dergelijke operaties in Uruzgan hebben gedaan, getuigt van professionaliteit onder moeilijke omstandigheden. Alleen al daarom verdienen ze het respect dat de Nederlandse bevolking en de bondgenoten ze ook geven.

De gevechten rondom Chora maar ook daarbuiten, in de dagelijkse patrouilles en bij het uitvoeren van de overige taken, bewijzen dat ook Nederlandse militairen bereid zijn in voorkomend geval samen met bondgenoten en Afghanen het gevecht aan te gaan om de missie te kunnen volbrengen. En dat in moeilijk terrein en onder uiterst complexe omstandigheden, met veel onder bevel gestelde eenheden van andere krijgsmachtonderdelen, vaak ook nog eens van een andere nationaliteit.

Daartoe dient het personeel goed te zijn opgeleid, om ook in niet-routine situaties hun taak te kunnen blijven uitoefenen. Leaders spelen hierbij een cruciale rol. Daarom is het ook nodig dat Nederland blijft beschikken over officieren – en ook onderofficieren – die niet ‘zomaar’ *skills and drills* toepassen maar blijven nadenken. Een belangrijk deel van de officieren moet hiertoe hoger, ja zelfs wetenschappelijk zijn opgeleid.

Daarnaast dient het leidinggevend personeel voortdurend in het kader van opdrachtgerichte commandovoering te worden geoefend op de niveaus van verbonden wapens, te weten: team, bataljon en brigade, als het kan zoveel mogelijk in internationaal verband. Commandanten behoren bij inzet te beschikken over de middelen die nodig zijn om in een breed geweldsspectrum op te treden, zonder daarbij bij voorbaat afhankelijk te zijn van derden.

Informatie is cruciaal

Ten zesde wil ik benadrukken dat bij COIN de opinie van de bevolking het aangrijpingspunt is. Informatie speelt hierin een cruciale rol. Daarom ook zijn *Information Operations* van zeer groot belang. De doelgroepen zijn opinievormers, de (inter)nationale en lokale pers,

(inter)nationale bezoekers en ten slotte coalitiepartners, met hun eigen belangen en de daaraan gerelateerde eigen wijze van werken. Hier voor moet begrip opgebracht worden. Dit wordt vooral bereikt door het geven van goede informatie en het onderstrepen van deze informatie door het uitvoeren van goede daden.

Gesprekken met de Taliban moeten niet bij voorbaat of principieel worden uitgesloten, maar behoren genuanceerd op haalbaarheid en wenselijkheid te worden gezien. Tegelijkertijd moet vanuit een positie van sterkte worden onderhandeld. Escalatie-dominantie en force protection zijn daartoe voor lange tijd nodig. De gemiddelde COIN-campagne duurt volgens Jones immers veertien jaar.⁴⁵

Effectiviteit en efficiency

Ten zevende spelen, zoals bij iedere grote organisatie, ook bij de krijgsmacht begrippen als effectiviteit en efficiency een grote rol. De krijgsmacht heeft immers een belangrijke missie te vervullen en doet dat met door de politiek ter beschikking gestelde middelen zo doelmatig mogelijk. Het unieke van de krijgsmacht ligt besloten in het monopolie op het dreigen met of toepassen van grootschalig geweld. Bij inzet moet de krijgsmacht daarom *gegarandeerd* effectief zijn en dat langere tijd kunnen volhouden. Hiervoor moet ze beschikken over een breed scala aan middelen.

In Nederland moeten bovendien op enig moment meer middelen gereed worden gesteld en gehouden dan strikt genomen op dat moment noodzakelijk zou zijn. Dit om zodoende steeds aan de wisselende eisen van een expeditie-missie te kunnen voldoen. De krijgsmacht is dus (zoals de brandweer) per definitie een inefficiënte organisatie. Alleen op deze wijze wordt de krijgsmacht namelijk in staat gesteld haar taak te vervullen ten koste van aanvaardbare verliezen aan kostbaar personeel en materieel.

De laatste jaren lijkt de balans tussen gegarandeerde effectiviteit en efficiency verstoord en welhaast ongemerkt verschoven in de richting

45 S.G. Jones, *Counterinsurgency in Afghanistan*. RAND, 2008, blz. xii.

van efficiency. Signalen daarvoor zijn bijvoorbeeld de sterke nadruk op de vredesbedrijfsvoering en de daaruit voortvloeiende weinig kritische en ongenueanceerde vergelijking van Defensie met het bedrijfsleven, de grootschalige reorganisaties en personele bezuinigingen, civiel georiënteerde *shared service centers* en geautomatiseerde beheerssystemen en procedures.

Maar ook trendy concepten als *Network Centric Warfare* en *Effect Based Approach to Operations* wekken de indruk dat het nog doelmatiger kan, 'chirurgischer', met minder *collateral damage* en met minder militaire en civiele slachtoffers. De dagelijkse praktijk van ingezette militaire eenheden tijdens recente 'vredes'operaties in Bosnië na Srebrenica, Kosovo, Irak, Afghanistan, Kongo maar zeker ook Afghanistan lijkt het ongelijk hiervan te bewijzen.

Tot slot

Alles overziend concludeer ik dat Nederlandse eenheden in Uruzgan meestal effectief en efficiënt zijn ingezet. Het optreden van Nederlandse en Australische eenheden straalt professionaliteit uit en verdient alleen al daarom respect van een breed publiek. De dagelijkse patrouilles, gevechtsacties en overige taken tonen aan dat Nederlandse militairen bereid zijn te vechten als de omstandigheden dat vereisen. ■

Literatuur

- Bemmel, N. van. 'Mart de Kruif: slim, sociaal, stabiel en strontewijs.' In: *de Volkskrant*, 21 oktober 2008, p. 2.
- Bevelhebber der Landstrijdkrachten. *Landmacht Doctrine Publicatie, deel I. Militaire Doctrine*. SDU Uitgevers. Den Haag, 1996.
- Bevelhebber der Landstrijdkrachten. *Landmacht Doctrine Publicatie, deel IIC. Gevechtsoperaties tegen een irregulier optredende tegenstander*. PlantijnCasparie, Zwolle, 2003.
- Bock, P. de. 'De Inzet van de Leopard 2A6 in Uruzgan. De Key Enabler voor tactische Mobiliteit.' In: *Vereniging Infanterie Officieren*. Nummer 3, september 2008, pp. 12-17.
- Cadieu, T. 'Canadian Armour in Afghanistan.' In: *Vereniging Infanterie Officieren*. Nummer 3, september 2008, pp. 4-9.
- Chiari, B. *Wegweiser zur Geschichte Afghanistan*. 2. Auflage. Schöningh. Paderborn, München, Wien, Zürich, 2007.
- Davids, K.C., R.J.M. Beeres en Van Zitteren. 'Marktplaats Kandahar. Sourcing in Afghanistan.' In: *Militaire Spectator* 178 (2009) (1), pp. 26-36.
- Etzioni, A. 'De gevaarlijke fantasieën rondom wederopbouw. Wederopbouw In Afghanistan en vergelijkbare landen zijn overambitieuze projecten gedoemd te mislukken.' In: *NRC Handelsblad*, 2/3 augustus 2008, p. 6.
- Infanterie*. Vereniging Infanterie Officieren. September 2008. Van de Hoofdredacteur. 'Tanks. Essentieel onderdeel van de verbonden wapens.' pp. 10-11.
- Jones, S.G. 'Counterinsurgency in Afghanistan.' *RAND Counterinsurgency Study*. Vol. 4. Santa Monica, 2008.
- Kamerbrieven, dossiernummer 27 925.
- OTCOpn. *Informatiebulletin 07/02 Counter-Insurgency (COIN) en de militaire bijdrage*. Amersfoort, 2007.
- Querido, R. 'De Slag om Chora.' In: *Vereniging Infanterie Officieren*. September 2007, pp. 4-7.
- Shurke, A. 'A Contradictory Mission? NATO from Stabilization to Combat in Afghanistan.' In: *International Peacekeeping*. Vol. 15, No.2, April 2008.
- Soldaat, P.B. e.a., 'Observaties rond operaties in Afghanistan.' In: *Militaire Spectator* 178 (2009) (5) en 6 (deel I en II).
- Sun Tzu. *The Art of War*. Translated by Thomas Cleary. Boston, Shambhala. London, 1988.
- Tanner, S. *Afghanistan. A Military History from Alexander the Great to the Fall of the Taliban*. Da Capo Press. New York, 2002.
- Teitler, G., J.M.J. Bosch, W. Klinkert e.a. *Militaire Strategie*. Mets & Schilt. Amsterdam, 2002.
- Vries, P.H. de. 'Tanks. Dat heeft onze missie nodig. Minder onschuldige burgerslachtoffers en geen diffuse verantwoordelijkheden meer.' In: *NRC Handelsblad*, 24 januari 2008.
- Vrijzen, E. 'Het gevecht om Chora.' In: *Elsevier*, 5 januari 2008, pp. 16-21.
- Wilson, J.Q. *Bureaucracy. What government agencies do and why they do it*. Basic Books. USA, 1989.
- Zucchini, D. *Thunderrun. The armored strike to capture Baghdad*. New York, 2004.

Versterking van de morele competentie

De verdiepingscursus militaire ethiek

Militairen worden niet alleen tijdens uitzendingen maar ook in hun dagelijkse praktijk geconfronteerd met morele dilemma's. Ethiekonderwijs richt zich op het versterken van de morele competentie. Hoe werkt dat? Er zijn drie uitgangspunten: de deugdeethiek, de zogeheten Socratische houding, en het proces van 'levend leren'. De verdiepingscursus militaire ethiek wordt gebruikt om aan te tonen hoe deze uitgangspunten vorm krijgen. Empathisch vermogen en de moed om voor de eigen waarden op te komen spelen hierbij een rol. Verder komt de vraag aan de orde op welke manier een vruchtbaar klimaat kan worden geschapen voor deze specifieke vorm van educatie.

drs. J. Bosch en drs. E.M. Wortel*

Militairen worden zowel tijdens uitzendingen als op de werkvloer in Nederland geconfronteerd met morele dilemma's. Dit zijn situaties waarin er een conflict is tussen verschillende waarden. Kunnen omgaan met morele dilemma's vereist morele competentie.

Als ethiekonderwijs zich ten doel stelt de morele competentie te versterken heeft dit methodische consequenties voor het onderwijs. Hierover is tot nu toe nog weinig gepubliceerd. We willen in dit artikel expliciteren wat deze consequenties inhouden.

Dit doen we aan de hand van drie uitgangspunten: de deugdeethiek, de Socratische houding en het proces van 'levend leren'. Vervolgens

werken we dit uit met behulp van een concreet voorbeeld, namelijk de Verdiepingscursus Militaire Ethiek (VME).¹ Maar allereerst geven we een toelichting op het begrip 'morele competentie'.

Wat is morele competentie?

Morele competentie kan worden omschreven als:

de bekwaamheid en bereidheid om taken adequaat en zorgvuldig uit te oefenen, rekening houdend met alle in het geding zijnde belangen, gebaseerd op een redelijke beoordeling van de relevante feiten. Een competentie is een samenspel van houding, kennis en vaardigheden (Karssing, 2000: 39).

Bij morele competentie gaat het erom dat mensen weten wat er van hen verwacht wordt én dat ze daarnaar (willen) handelen. Morele competentie heeft dus niet enkel betrekking op het kennisniveau. Juist het idee van 'bereidheid tot handelen' geeft aan dat het gaat om een bepaalde houding.

* Jolanda Bosch is als docent psychologie werkzaam op de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) bij de sectie Militaire Gedragwetenschappen en Filosofie (MGF). Eva Wortel is als universitair docent militaire ethiek en filosofie werkzaam op de NLDA, eveneens bij de sectie MGF.

¹ De VME is in opdracht van de staatssecretaris van Defensie (*Defensienota*, 2000) ontwikkeld en georganiseerd door de sectie Militaire Gedragwetenschappen en Filosofie (MGF) van de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) en het Nederlands Instituut voor Militaire Ethiek (NIME) van de NLDA. De initiatiefgroep bestaat uit prof. dr. D.E.M. Verweij, dr. Th. A. van Baarda, Itkol drs. F.G.W.P. Ramakers, drs. J. Bosch en drs. E.M. Wortel.

FOTO AVDD, A. VAN DEN BROM

'Jungle Warfare Course', Suriname 2004. Essentieel voor morele competentie is dat je in staat bent te kunnen zien welke waarden op het spel staan en overtreden of geschonden dreigen te worden

Belangrijk hierbij is het onderscheid tussen opleiden en vorming. 'Opleiden' verwijst vooral naar het aanleren van cognitieve en praktische kennis, terwijl in de context van 'vorming' het beheersen en internaliseren van die kennis centraal staat (Van Baarda en Verweij, 2006: 11). Zoals Van Baarda en Verweij aangeven gaat het bij vorming vooral om de ontwikkeling van

een persoon, waarbij niet alleen het cognitieve niveau een rol speelt maar ook het affectieve (moreel relevante gevoelens) en het zogeheten voluntieve niveau – dat van de wil.

De Amerikaanse filosoof Shannon French benadrukt ook dat morele competentie meer is dan kennis. Ze beschrijft de *Warriors Code* als een erecode; als een schild dat de menselijkheid van militairen beschermt. Het gaat niet om een lijst met regels maar juist om het internaliseren van bepaalde regels, een cultuur en traditie, die samen bepalen wat het betekent om een waardig militair te zijn (French, 2003: 242).

Deze code helpt militairen tijdens uitzendingen en ook wanneer ze weer thuis zijn. Door waarden te internaliseren worden ze onderdeel van iemands identiteit en vormen ze iemands karakter. Veel van deze ideeën lijken hun oorsprong te hebben in de deugdedethiek, waarop we hierna verder in gaan.

Morele competentie kan geconcretiseerd worden door deze op te splitsen in zes elementen:

- 1) bewust worden van de eigen, persoonlijke waarden;
- 2) in staat zijn de morele dimensie van een situatie te herkennen en kunnen zien welke waarden op het spel staan, en overtreden of geschonden dreigen te worden;
- 3) een oordeel kunnen geven over een morele vraag of dilemma;
- 4) over dit oordeel kunnen communiceren;
- 5) willen en kunnen handelen naar dit oordeel op een moreel verantwoorde manier;
- 6) verantwoording af willen en kunnen leggen aan jezelf en aan anderen. (Verweij, 2005: 5).²

Consequenties voor ethiekonderwijs

Morele competentie begint met het herkennen van de morele dimensie van een situatie. Dit vereist dat iemand zich bewust is van de waar-

² Verweij (2005: 5) splitst morele competentie op in vijf elementen (de elementen die wij onder twee tot en met zes beschrijven). Om de morele dimensie van een situatie te kunnen herkennen en dus te herkennen welke waarden er op het spel staan, veronderstelt dat mensen zich al bewust zijn van hun persoonlijke waarden. Dit blijkt echter niet altijd het geval te zijn. Verweij beschrijft dit als 'morele blindheid'. Om het belang van het bewust worden van de eigen persoonlijke waarden te benadrukken, kiezen wij ervoor om dit element te expliciteren.

den die op het spel staan. Onderzoek naar de persoonlijke waarden dient in onze visie dan ook het startpunt te zijn van het ethiekonderwijs (Reynolds, 1993: 33).

Pas wanneer diepgaand contact gemaakt is met de persoonlijke waarden kan een volgende stap gemaakt worden, zoals het in beeld brengen van de waarden van anderen of van de organisatie.

Persoonlijke benadering

Een eerste consequentie is dat het ethiekonderwijs dus vraagt om een zodanige persoonlijke benadering dat de deelnemers worden uitgenodigd om in eerste instantie vooral over zichzelf na te denken. Zoals eerder opgemerkt gaat het dan om vorming en niet om opleiden. Bij opleiden kan men spreken over leerdoelen die bereikt kunnen worden aan het eind van een les of cursus. Bij vorming gaat het om de ontwikkeling; een permanent leerproces dat niet stopt aan het eind van een les of cursus. Bij ethiekonderwijs past het dan ook meer om te werken met ontwikkeldoelen (Van Baarda en Verweij, 2006).

Vervolgens gaat het bij het versterken van de morele competentie om het geven van een oordeel en in staat zijn om hierover te communiceren. De uitnodiging is 'zelf nadenken'. Veel hangt af van degene die het ethiekonderwijs verzorgt. Hij of zij dient op het juiste moment de goede vragen te stellen, zodat de deelnemers de gelegenheid krijgen om zelf na te denken. Een nauwkeurige blauwdruk voor een les militaire ethiek is daarom moeilijk te geven.

Loslaten

Hieruit volgt een tweede consequentie voor ethiekonderwijs, namelijk dat een sterk oplossingsgerichte aanpak, bijvoorbeeld door deelnemers besluitvormingsmodellen aan te bieden – zoals in veel ethieklessen van Defensie gebeurt – losgelaten dient te worden. Het nadeel van dergelijke modellen is dat ze voorbijgaan aan de persoon die met het dilemma geconfronteerd wordt (Van Baarda en Verweij, 2006: 297). Ook de laatste twee elementen van morele competentie, 'willen en kunnen handelen'

en 'verantwoording afleggen', behoren in het ethiekonderwijs zodanig tot uitdrukking gebracht te worden dat de deelnemers deze aan den lijve ervaren. Hier ligt wederom een belangrijke taak voor de begeleider door de deelnemers te stimuleren om elkaar aan te spreken op opvattingen en gedrag, en zodanige interventies te doen dat deelnemers een spiegel krijgen voorgehouden.

De consequentie hiervan is dat diegene die het ethiekonderwijs verzorgt beschikt over een flexibele houding, transparant is, macht kan delen, vrije leerruimte creëert, vragen stelt, reflecteert (inclusief zelfreflectie), en de moed heeft om fouten toe te kunnen geven.³

In principe dient hij of zij zelf de verschillende elementen van morele competentie doorleefd te hebben. Onze basisgedachte is dat een ieder die zich professioneel bezighoudt met het onderwijs in militaire ethiek zelf als instrument en voorbeeld dient.

Uitgangspunten van ethiekonderwijs

Om deelnemers aan ethiekonderwijs daadwerkelijk aan de slag te (kunnen) laten gaan met het versterken van hun morele competentie is het van belang om aandacht te besteden aan de drie genoemde uitgangspunten: de deugd-

FOTO HOLLANDSE HOOGTE

Volgens Aristoteles zijn veel deugden het juiste midden tussen twee ondeugden...

³ Dit zijn kenmerken voor het leiden van groepen binnen de themagecentreerde interactie (TGI) (Cohn, 1989; Langmaack, 2001).

ethiek, de Socratische houding en het bewerkstelligen van een proces van 'levend leren'.

Deugdethiek

Hierna beschrijven we allereerst wat deugdethiek is, waarom het van belang is bij morele competentie en wat de relatie is tussen een waarde en een deugd.

De Griekse filosoof Aristoteles was één van de grondleggers van de deugdethiek. Hij heeft deze filosofisch-ethische theorie uitgewerkt in zijn *Ethica Nicomachea*. Onder 'deugd' verstaat hij excellentie of virtuositeit; een houding die ons in staat stelt geluk (*eudaimonia*) te bereiken. Morele deugden zijn waarden die zo zeer verinnerlijkt zijn dat ze echt bij ons horen. Het zijn karaktereigenschappen geworden.

Bij deugden kan men denken aan verstandigheid, eerlijkheid, vrijgevigheid, matigheid, moed en trouw. Veel van deze deugden zijn volgens Aristoteles het juiste midden tussen twee ondeugden. Vrijgevigheid ligt bijvoorbeeld tussen gierigheid en verkwisten in. Dit 'juiste midden' is overigens geen rekenkundig gemiddelde: men heeft praktische wijsheid nodig om in ieder afzonderlijk geval te bepalen wat eerlijk, vriendelijk of vrijgevig zou zijn. Praktische wijsheid leidt ertoe dat men, op basis van ervaring, in staat is in iedere situatie opnieuw de veranderlijke en individuele factoren af te wegen die de beslissing kunnen beïnvloeden om een handeling al dan niet uit te voeren.

Er is een verschil tussen waarden en deugden. Een waarde kan beschreven worden als iets dat waardevol voor je is, een ideaal, oftewel iets waarnaar je streeft. Dit hoeft niet te betekenen dat je hier ook naar handelt. Bij een deugd heb je een waarde helemaal verinnerlijkt en handel je daar ook naar. Rechtvaardigheid kan bijvoorbeeld een waarde zijn, maar het is pas een deugd wanneer je handelingen ook steeds rechtvaardig zijn; je kunt niet even 'niet rechtvaardig zijn' omdat je daar even geen zin in hebt.

Deugdethiek geeft geen regels, ze is geen plichtethiek. Deugdethiek is primair op mensen gericht, op vragen als 'wat voor een mens wil ik

zijn?' en 'hoe ben ik?', en dus niet zozeer op de vraag 'wat moet ik doen?'. Volgens de deugdethiek moet je moreel handelen omdat het deel uitmaakt van waar je voor gekozen hebt. Deugdethiek is bij uitstek een bestaansethiek; ze probeert vragen te beantwoorden die iedereen bezighoudt: 'hoe moet ik leven?' en 'hoe kan ik zó leven dat ik gelukkig ben?'. Als we dit vertalen naar de militaire context dan gaat het eigenlijk over de vraag hoe een militair die in aanraking komt met morele dilemma's daar zodanig mee omgaat dat hij zichzelf nog recht in de spiegel kan aankijken.

Bij deugdethiek gaat het om het ontwikkelen van innerlijke discipline; dat iemand zelf kritisch gaat nadenken. Het gaat niet om iets wat je mensen aanleert door het erin te stampen of 'te drillen' (Osiel, 1999: 55; Wortel en Schoenmakers, 2006).

Je zou kunnen stellen dat een kritische houding en het zelf nadenken haaks staat op het belang van de krijgsmacht, waarbij men zich aan regels houdt en indien nodig bevelen opvolgt. De vraag is of een loyaal-kritische houding wel mogelijk is. Militairen die loyaal zijn, maar tegelijkertijd kritisch in die situaties waarin dat nodig is?

Volgens ons is dit zeker mogelijk. Ethiekonderwijs ondermijnt autoriteit niet, sterker nog, ze zal een autoriteit die legaal en ethisch is, ondersteunen (Wakin, 2000: 67). Bovendien geeft ethiekonderwijs houvast in situaties waarin de bevelen of regels onduidelijk zijn of niet volstaan (Toner, 1993: 33); (French, 2003: 242).

De laatste jaren zien we een toenemende belangstelling om morele problemen in de militaire praktijk via regels en gedragscodes te regelen. Dergelijke normgerichte regelingen zijn veelal een reactie op bepaalde misstanden. Gedragscodes bestaan uit een opsomming van geboden en plichten.

Het probleem met deze regelingen en gedragscodes is dat er geen algemene richtlijnen te geven zijn – tenzij héél algemene – voor al die verschillende situaties en dilemma's waarvoor militairen kunnen komen te staan.

'Stabilisation Force Iraq', 2004. Binnen de cultuur van Defensie is het denken binnen een juridisch kader zo gangbaar, dat er heel weinig ruimte is voor twijfel of vraagtekens plaatsen

Er bestaan geen checklists die een garantie vormen voor het worden van een goede militair. Bovendien is het zo dat als bepaalde normen niet worden gedragen door de individuele militairen, zij weinig effectief zullen zijn.

Volgens de deugdeethiek betekent 'een goed militair zijn' vooral: in staat zijn om het specifieke van elke situatie op een adequate manier waar te nemen en in het handelen het midden te vinden in tal van emoties en neigingen (Van Tongeren, 2003: 29). Een goed militair is degene die door oefening heeft geleerd met hart en ziel, en als vanzelf, te doen wat van een 'goed militair' wordt verwacht. Hij heeft de juiste deugden op het juiste moment, tegenover de juiste persoon en op de juiste manier. In de deugdeethiek staat de ontwikkelgedachte centraal. Een veronderstelling hierbij is dat

mensen zich ook willen ontwikkelen, en dus ook willen reflecteren op hun persoonlijke waarden.

Wij gaan ervan uit dat alle mensen, en dus iedere militair, onafhankelijk van rang, de mogelijkheid heeft om deze deugden te ontwikkelen en daarmee dus ook zijn of haar morele competentie te ontwikkelen en te versterken. Dit veronderstelt dat menselijke eigenschappen dus niet statisch zijn en dat mensen geen zogenoemde 'harde kern' hebben waar slechts oppervlakkige veranderingen mogelijk zijn (Cox, La Caze en Levine, 2003).⁴

De Socratische houding

Om mensen zich bewust te laten worden van persoonlijke waarden en deugden zullen ze hierover met elkaar

(en met zichzelf) de dialoog aan moeten gaan. Waarom en hoe de Socratische houding en het Socratische gesprek hierbij behulpzaam kunnen zijn, lichten we hierna toe.

De Griekse filosoof Socrates was ervan overtuigd dat de beste manier om tot kennis en inzicht te komen het voeren van gesprekken is. De deelnemers aan het gesprek werden door middel van kritische vragen gedwongen om zelf na te denken. Socrates, die louter vragen stelde, zag zichzelf als vroedvrouw in deze

4 Hiermee wordt niet uitgesloten dat er verschillen tussen persoonlijkheidseigenschappen van mensen bestaan; zo kan de ene persoon bijvoorbeeld ongeduldiger zijn dan de andere. Dat wil echter niet zeggen dat deze persoon door zijn ongeduld ook gedwongen wordt om ongeduldig te reageren (Van Tongeren, 2003). Van belang is dat 'de deugd' tot stand komt door vorming en daar spelen eigen keuzes een belangrijke rol in. Het gaat om handelingen waar een persoon zelf voor kiest, dus niet om reflexen of neigingen. Morele competentie zou kunnen helpen om deze deugden te bewerkstelligen.

FOTO: U.S. MARINE CORPS, L. FRIEL

Deelnemers aan de verdiepingscursus militaire ethiek moeten zich afvragen welke belemmeringen ze in de organisatie tegenkomen als ze anderen aanspreken op gedrag

gesprekken, hij hielp slechts bij de geboorte en daarmee bij het bewustmaken van waarden maar ook van kennis en inzicht van zijn gesprekspartners (Nelson, 1949). Om mensen zich bewust te laten worden van hun persoonlijke waarden en deugden zullen ze hierover, zoals gezegd, de dialoog aan moeten gaan.

De Socratische houding is in de eerste plaats dus een vragende houding. Socrates was in zijn gesprekken niet degene die de juiste antwoorden had. In de gesprekken die hij voerde ging het juist om het onderzoeken en bevragen van de antwoorden van zijn gesprekspartners. Kritische vragen kunnen mensen met hun eigen gedachten confronteren en mogelijk ook blinde vlekken blootleggen.

Om mensen stil te laten staan bij hun persoonlijke waarden zijn tijd en ruimte belangrijke voorwaarden. Een dialoog begint met het nemen van tijd en het maken van ruimte door tijdelijk de eigen 'strategische' houding naast je neer te leggen, om zo afstand te creëren ten opzichte van de eigen vaststaande doelen en los te komen van de problemen die iedereen voortdurend in beslag nemen (Kessels e.a., 2002). Pas dan is er een mogelijkheid om echt na te denken, ideeën op elkaar af te stemmen en na te gaan waar je eigenlijk voor staat.

Naast het stellen van vragen en het nemen van tijd en ruimte is bij de Socratische houding ook het goed kunnen luisteren van belang. Een goede luisterende houding wordt ook wel actief luisteren of empathisch luisteren genoemd (Covey, 2004).

Een gesprek of een dialoog is wezenlijk anders dan een debat of discussie, waarin het erom gaat de ander te overtuigen van het eigen gelijk. De dialoog is in feite een gemeenschappelijk onderzoek tussen degene die de vragen stelt en degene die antwoord geeft. De vragensteller dient zich te kunnen inleven in de ander; het eigen oordeel op te schorten. De antwoordgever dient een open houding te hebben. De verschillende elementen van de Socratische houding versterken elkaar. Het gehele proces is gebaat bij het nemen van tijd om te reflecteren op wat er gezegd wordt.

We willen hier benadrukken dat ook het kunnen herkennen en benoemen van emoties van belang is. Emoties en waarden zijn nauw met elkaar verweven. Emoties geven informatie en zijn zelfs vaak een indicatie dat er iets op het spel staat dat iemand aan het hart gaat; het zou dus om een morele waarde kunnen gaan.

Het Socratische gesprek is een van de methoden om aan de hand van een praktijkvoorbeeld te onderzoeken welke waarden er voor de verschillende deelnemers in het geding zijn (Kessels, 1997). Het gesprek wordt geleid door een gespreksleider (de trainer) die, evenals Socrates, slechts vragen stelt en al doende de specifieke structuur van het Socratische gesprek volgt. Daarbij is het van groot belang dat de groep deelnemers echt achter de vraag staat, gemotiveerd is en voldoende heeft kunnen oefenen met de Socratische houding.

Het Socratische gesprek is een diepteonderzoek van de eigen waarden en normen, eigen denkbeelden en eventuele vooroordelen en denkfouten. Het is tevens een gezamenlijk leerproces omdat de eigen inzichten getoetst worden aan de inzichten van anderen (Wortel en Verweij, 2008). Het Socratische gesprek leidt tot wat Socrates beoogde: 'praktische wijsheid'.

'Levend leren'

Allereerst geven we aan wat het belang is van 'levend leren' voor het versterken van de morele competentie. Vervolgens leggen we uit wat hierbij de toegevoegde waarde is van themagecentreerde interactie (TGI).⁵

Essentieel voor het (verder) ontwikkelen van de morele competentie is een leeromgeving waarin de mogelijkheid wordt geboden om een verbinding te maken tussen de theorie, het eigen handelen in de groep en in de dagelijkse praktijk, en de reflectie op dit alles. Bij de oude Grieken sprak men van *scholè*, dat 'vrije ruimte' betekent. Ons huidige woord 'school' komt hiervandaan. Kessels e.a. (2002: 15) leggen uit dat een school oorspronkelijk een vrije ruimte was, een vrijplaats om na te denken, samen met anderen, over hoe de wereld in elkaar zit, wat ons en anderen te doen staat, wat 'het goede leven' inhoudt. Het hedendaagse didactische principe dat voldoet aan deze voorwaarden wordt 'levend leren' genoemd (Cohn, 1974; Cohn, 1989; Callens, 1983).

'Levend leren' staat tegenover 'dood leren' dat kenmerkend is voor onderwijssituaties waarbij de toehoorders het verhaal van de docent passief ondergaan. 'Levend leren' wordt aangeduid als 'leren met de drie H's': hoofd, hart en handen. Dit zijn equivalenten voor denken, voelen en handelen. 'Levend leren' nodigt deelnemers uitdrukkelijk uit om contact te maken met de eigen gedachten en gevoelens over de lesstof, en deze onder woorden te brengen.

Tevens worden ze gestimuleerd om op zichzelf en op de ervaringen die met de leeractiviteit zijn verbonden te reflecteren. Hierbij wordt actief geoefend met het onder ogen leren zien en het benoemen van eigen gevoelens die onder de oppervlakte aanwezig zijn. Dit bevordert specifieke ontwikkeldoelen die van belang zijn voor het versterken van de morele competentie, zoals een balans creëren tussen reflectie en reactie, en kritisch kunnen reflecteren op het eerste eigen oordeel.

'Levend leren' kan worden bewerkstelligd met themagecentreerde interactie. In de visie van TGI staan verschillende waarden centraal, bij-

voorbeeld humaniteit en vrijheid. TGI benadrukt hierbij het spanningsveld tussen autonomie en interdependentie. TGI gaat ervan uit dat een mens beter in staat is vanuit eigen verantwoordelijkheid zelfstandig keuzes te maken (autonomie) naarmate hij/zij zich bewuster is van de verbondenheid met de wereld en met anderen (interdependentie). Dit komt onder meer tot uitdrukking in één van de grondregels van TGI, namelijk 'Wees je eigen leider'. Deze grondregel is expliciet een uitnodiging aan alle deelnemers van een groep (inclusief de begeleider) om zelf verantwoordelijkheid te nemen voor het eigen doen en laten in de groep, waarbij een ieder telkens na gaat wat er speelt, bij zichzelf en in zijn omgeving, bij anderen, en daarbij ook oog houdt voor de taak die de groep met elkaar op zich genomen heeft.

Illustratief hiervoor is een voorval in één van de groepen van de Verdiepingscursus Militaire Ethiek. De groep bevroeg een deelnemer op Socratische wijze over een ingebracht moreel dilemma. Deze persoon raakte tijdens het beantwoorden van de vragen duidelijk geëmotioneerd. Allengs werd duidelijk dat het een tragisch dilemma betrof. Voordat het duidelijk was hoe degene die het dilemma inbracht zelf gehandeld had, begonnen de andere deelnemers al reacties te geven in de trant van 'Ik zou in deze situatie zus of zo gehandeld hebben'. Slechts één deelnemer zei: 'Ik ont-houd me nu even van een reactie, want ik wil degene die dit dilemma heeft ingebracht niet schaden met mijn reactie'. Bij het onderzoeken van morele dilemma's (de taak) was deze deelnemer niet alleen bezig met wat er bij zichzelf speelde maar ook met wat er speelde in zijn omgeving: in dit voorbeeld dus met de gevoelens van de deelnemer die het dilemma inbracht.

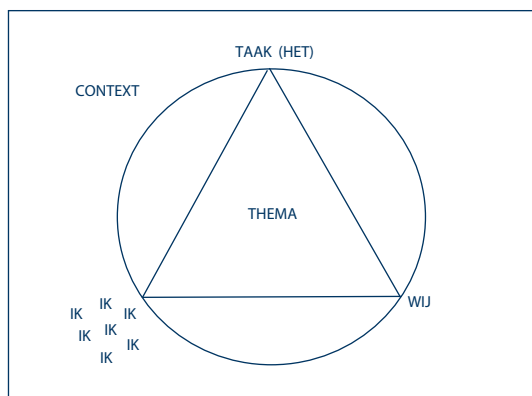
TGI gaat er ook van uit dat ieder mens vrij kan beslissen binnen grenzen die te verruimen zijn. Elk mens heeft vrije ruimte om zelf te beslissen om grenzen op te rekken. Ook hiervoor draagt ieder mens een eigen verantwoordelijkheid.

5 De grondlegger van TGI is Ruth Cohn, jodin en psychoanalytica, geboren in 1912 in Berlijn. Haar ervaringen in nazi-Duitsland motiveerden haar om op zoek te gaan naar een antwoord op de vraag hoe de psychoanalytische kennis dienstbaar gemaakt kon worden ten behoeve van een humanere wereld.

Ieder mens heeft een zekere macht. Een mens is niet per definitie onmachtig, maar ook niet almachtig. Het besef dat iedereen in elke situatie macht heeft om wel of niet te handelen is belangrijk wanneer men geconfronteerd wordt met morele dilemma's. Het sluit aan bij het vijfde onderdeel van de morele competentie (willen en kunnen handelen naar een oordeel op een moreel verantwoorde manier).

Een derde aspect dat in de visie achter TGI centraal staat is respect voor groei en ontwikkeling. Dit past bij onze opvatting over deugdethiek. Persoonlijke ontwikkeling is essentieel. Het herkennen en onderzoeken van de eigen standpunten en weerstanden kan daarbij zeer behulpzaam zijn. Binnen TGI wordt dit tot uitdrukking gebracht in een tweede grondregel, namelijk 'Storingen hebben voorrang'. Deelnemers worden hiermee uitgenodigd om aan te geven wanneer ze door storingen, spanningen of intense gevoelens niet meer kunnen meedoen in de groep.

Als uitleg hierbij gebruikt Cohn (1974) de metafoor van een grote steen die de weg verspert. Je kunt van alles ondernemen om erlangs te komen of eroverheen te klimmen. Eén ding kan niet: net doen of die steen er niet ligt! Cohn gebruikt dit beeld om aan te geven dat er veel weerstanden kunnen zijn die verhinderen dat iemand deelneemt aan het leerproces. 'Levend leren' is niet mogelijk zonder de erkenning van aanwezige storingen.

Figuur 1 Het vier-factorenmodel van themagecentreerde interactie (TGI)

TGI is ook een concrete methode voor het begeleiden van groepen. Om het proces van levend leren in een groep te bevorderen, wordt er binnen TGI bewust dynamisch gebalanceerd tussen de vier factoren die in iedere leer- of werksituatie in een groep onderkend worden, namelijk:

- de taak (het *het*);
- de groep (het *wij*);
- het individu (*ik*);
- de globe (*context*).

Te veel gewicht op één van de vier factoren belemmert de levendigheid van het leerproces. Bijvoorbeeld, te veel aandacht op het *het* leidt tot een sterke taak- en resultaatgerichtheid en dan wordt er te weinig aandacht besteed aan hoe het met de deelnemers gaat. Het gevolg daarvan kan zijn dat deelnemers hun interesse verliezen en tijdelijk op 'uit' gaan staan. Maar als een deelnemer bijvoorbeeld heel dominant aanwezig is (in TGI-terminen: te veel aandacht voor een *ik*) kan dit gedrag rivaliteit, onzekerheid of irritatie oproepen in de groep en staat dit een gezond leerklimaat in de weg. Om de benodigde vrije ruimte om te leren, te denken en te reflecteren ook echt 'vrij' te houden biedt het vier-factorenmodel veel handvatten (zie bijvoorbeeld Van den Braak, 2004).

TGI is ook bij uitstek een methode om te leren in het hier en nu. Dit sluit aan bij de visie van deugdethiek en het ontwikkelen van morele competentie. Het is niet iets waarover je alleen maar praat, het is ook iets dat je steeds kan doen. Empathisch vermogen en de moed om voor de eigen waarden te gaan staan, zijn bijvoorbeeld elementen van morele competentie die in het hier en nu in de groep getoond kunnen worden.

TGI biedt de mogelijkheid om heel flexibel in te spelen op wat in het hier en nu in de groep speelt. Dit is mogelijk omdat TGI werkt met thema's. Door het formuleren van een thema wordt de aandacht gericht op wat op dat moment actueel is in de groep. TGI biedt tal van mogelijkheden om 'op het scherpst van de snede' te werken aan morele competentie.

De Verdiepingscursus Militaire Ethiek

Hoe ziet ethiekonderwijs waarin het versterken van de morele competentie centraal staat en dat uitgaat van de drie beschreven uitgangspunten er uit in de praktijk? We illustreren dit aan de hand van de VME.⁶

Doel en doelgroep VME

Het doel van de VME is het versterken van de morele competentie van de individuele deelnemers. De basisgedachte van de VME is, zoals gezegd, dat een ieder die zich professioneel bezighoudt met het onderwijs in militaire ethiek zelf als instrument en voorbeeld dient. Vanuit deze doelstelling richten wij ons in de VME in de eerste plaats op de onderofficieren⁷ die zelf al onderwijs in militaire ethiek verzorgen of dat in de toekomst zullen gaan doen.

Het is redelijk uniek dat de VME zich in de eerste plaats richt op onderofficieren. Internationaal vergelijkend onderzoek laat zien dat dit niet vanzelfsprekend is (Robinson, e.a. 2008). Het meeste ethiekonderwijs in militaire settings richt zich op officieren. Carrick (2008: 191) spreekt zelfs van een 'officiersbias'. We stellen echter dat het versterken van de morele competentie van onderofficieren cruciaal is. Zij spelen namelijk een heel belangrijke, misschien zelfs wel de belangrijkste rol in de morele vorming van soldaten. Onderofficieren zijn hierbij sleutel-functionarissen (Romses, 1998: 19).

De onderofficieren die aan de VME deelnemen zijn afkomstig uit alle krijgsmachtdelen. Het is expliciet een zogeheten 'paarse' cursus. Het doel hiervan is om te leren van elkaar en de verschillende perspectieven. De praktijk leerde namelijk dat ieder defensieonderdeel een eigen aanpak van morele dilemma's trachtte te ontwikkelen (Van Baarda e.a., 2004).

Structuur VME

Zoals eerder opgemerkt veronderstelt ethiekonderwijs volgens onze visie 'vrije ruimte'. Om de vrije ruimte voor de deelnemers van de VME te maximaliseren is bewust gekozen voor een externe, niet aan defensie gelieerde locatie.

FOTO AVDD, H. WESTENDORP

Nederlands Militair Noodhulp Hospitaal in Pakistan, 2006. Morele competentie is ook willen en kunnen handelen op een moreel verantwoorde manier

Onze ervaring en de reacties uit de evaluaties maken duidelijk dat deze context de deelnemers inspireert. Deze locatie stelt ze in de gelegenheid om afstand te nemen van het dagelijks werk biedt ruimte om te reflecteren. Ook wordt tijdens de cursus het burgertenue gedragen. Militaire kleur en rang van de deelnemers zijn hierdoor onzichtbaar. Daarnaast ondersteunt

6 Op dit moment (zomer 2009) is de VME vijf keer uitgevoerd en zijn er twee intervisiedagen georganiseerd.

7 Overigens zijn niet alle deelnemers altijd onderofficier. Sommige bekleden een officiersrang.

de structuur van de cursus het proces van 'levend leren'. Essentieel voor het versterken van de morele competentie is immers de mogelijkheid om theorie, het eigen handelen in de groep en in de dagelijkse praktijk en de reflectie op dit alles, met elkaar te verbinden. Daarom is gekozen voor een cursus van drie keer drie dagen, waardoor de deelnemers in de gelegenheid worden gesteld om kennis en ervaringen tussen de cursusblokken in de praktijk in te zetten. Dit wordt gestimuleerd met huiswerkopdrachten.

Verder zijn de cursusdagen zodanig opgebouwd dat afwisselend de focus ligt op het ik, het wij, de taak of de context. Bijvoorbeeld, het onderwerp 'ethiek en emoties' beslaat twee dagdelen. Hierbij wordt in een korte inleiding ingegaan op de taak, namelijk inzicht en kennis verwerven over de relatie ethiek en emoties. Dan wordt stilgestaan bij de eigen emoties (ik), vervolgens komt de koppeling tussen emoties en morele dilemma's in uitzendingen aan de orde middels filmmateriaal (context) en wordt er in tweetallen over dit alles doorgesproken. Ten slotte wordt in een gesprek met de hele groep conclusies getrokken (wij).

Ook worden de deelnemers na het volgen van de VME in de gelegenheid gesteld om deel te nemen aan intervisiedagen. Op deze dagen worden er ervaringen uitgewisseld, problemen uit de praktijk besproken en worden aanvullende workshops aangeboden.

Tijdens de gehele VME zijn twee begeleiders aanwezig. Ze volgen en begeleiden de individuele deelnemers in hun persoonlijke ontwikkeling (door middel van individuele feedback), doen interventies in het groepsproces en maken, indien nodig, de vertaalslag van (academische) inhoud naar de militaire praktijk. Daarnaast treden er gastdocenten op die de verschillende velden waarin militaire ethiek een rol speelt vanuit hun eigen perspectief belichten.

Inhoud VME

De uitgangspunten deugdethiek, de Socratische houding en het proces van 'levend leren' wor-

FOTO AVDD, R. FRIGGE

den inhoudelijk grondig verdiept in de VME, maar zijn tevens de rode draden waarmee de overige onderwerpen aan elkaar worden geweven. De andere onderwerpen zijn persoonlijk meesterschap, integriteit, macht, mensenrechten, ethiek en emoties en normvervaging. Ook wordt er een Socratisch gesprek gevoerd, geoefend met het stromingsmodel, een dynamisch oordeelsvormingsmodel, en is er ruimte om 'eigen lessen' te demonstreren. Hierna lichten we enkele van deze onderwerpen toe.

Persoonlijk meesterschap

De deelnemers beginnen met het in kaart brengen van hun eigen levens- en leergeschiedenis, een ingrediënt dat voortkomt uit de theorie en praktijk van het levend leren (Callens, 1983). De vragen 'Wat voor mens wil ik zijn?' en 'Waar sta ik voor?' worden expliciet gesteld. Beantwoording van deze vragen veronderstelt kennis en inzicht in de eigen waarden en overtuigingen. Op basis hiervan stellen de deelnemers hun eigen persoonlijke ontwikkeldoelen

*'Task Force Uruzgan'. Macht is overal;
elk sociaal terrein is doortrokken
van machtsverhoudingen*

komen als ze hun eigen waarden profileren en anderen op hun gedrag aan spreken. Vragen als 'Wat is ieders ondergrens daarbij?' en 'Wat vindt de één nog wel acceptabel en de ander niet meer?' komen hier aan bod.

Uiteindelijk worden, indachtig het vijfde onderdeel van de morele competentie – willen en kunnen handelen op basis van het eigen oordeel, op een moreel verantwoorde manier – de deelnemers uitgenodigd om aan te geven wat ze gaan doen om belemmeringen op het gebied van militaire ethiek in de organisatie aan te pakken. Uitgangspunt van de VME is immers dat ieder mens in iedere situatie macht heeft om wel of niet te handelen. Omdat deze notie voor veel deelnemers nieuw is, diepen we in de VME het onderwerp 'macht' verder uit.

Macht: hoe werkt het?

Macht speelt in bijna elke situatie een rol, zeker wanneer waarden overtreden of geschonden dreigen te worden. In de VME beginnen we met het vergroten van de kennis van en het inzicht in de werking en betekenis van het begrip 'macht'. Hierbij maken we gebruik van het werk van de Franse filosoof Michel Foucault, voornamelijk aan de hand van de begrippen 'disciplineren' en 'normaliseren'.

Volgens Foucault ontwikkelt zich in de loop van de zeventiende en achttiende eeuw een nieuw type macht: de disciplineren. Dit beschrijft hij als een machtstechniek die mensen aan een gedetailleerde en permanente dwang onderwerpt en daarmee hun economisch nut en politieke volgzzaamheid vergroot. De technieken die hierbij worden gebruikt, zijn dezelfde technieken die al bestonden in bijvoorbeeld kazernes. Het gaat vooral om hiërarchisch toezicht gecombineerd met normaliserende sancties door middel van straf en beloning.

Macht is volgens Foucault overal: elk sociaal terrein is doortrokken van machtsverhoudingen. Het is niet zo dat er daardoor geen vrijheid is.

vast in relatie tot het versterken van hun eigen morele competentie. Zoals gezegd is iedereen zelf verantwoordelijk voor zijn of haar eigen ontwikkeling tijdens de VME. In de loop van de weken evalueren ze hun vorderingen.

Dit sluit aan bij het concept 'persoonlijk meesterschap' (Senge, 1990, 2004; Ramakers, 2009 a en b), waaraan we zowel theoretisch als praktisch aandacht besteden. De deelnemers worden uitgenodigd zelf kritisch na te denken. Men wordt gevraagd naar hun persoonlijke visie en naar een uitleg voor welke waarden deze visie staat. Daarnaast wordt er ingegaan op het mogelijke spanningsveld tussen de eigen waarden en de realiteit van hun leven, en de organisatie waarin ze werken. Vervolgens wordt de deelnemers gevraagd hoe ze met dit 'spanningsveld' om gaan. Het gaat om bewustzijn van eigen waarden én kennis van waarden en morele conventies binnen de organisatie en in de samenleving. Ook wordt uitgezocht welke belemmeringen ze in de organisatie tegen-

FOTO: AVDD, R. MOLL

Goz Beida, Tsjaad, 2008. Rebellen hebben delen van Goz Beida aangevallen. Nederlandse mariniers zijn erop uit gestuurd om het UNHCR-terrein te beveiligen en de NGO's te evacueren. Bij een conflict tussen waarden kan een moreel dilemma ontstaan

Er is slechts geen vrijheid in situaties van overheersing: dan is de macht zo versterkt dat zij volledig asymmetrisch is (Foucault, 2004: 197).

Na de theoretische verdieping gaan we in op de betekenis en werking van het begrip 'macht' in de leef- en werkcontext van de deelnemers. We staan stil bij macht in de samenleving, binnen de defensieorganisatie en in de eigen groep. Een leidende vraag is bijvoorbeeld welke zichtbare en onzichtbare machtsmechanismen er in de groep voorkomen. Het is niet eenvoudig om de deelnemers zich bewust te laten worden van de onzichtbare werking van macht, terwijl die er wel degelijk zijn, getuige de volgende voorbeelden.

Hoewel tijdens de cursus het burgerschap wordt gedragen en de militaire kleur en rang onzichtbaar zijn, kennen de deelnemers feitelijk elkaars militaire achtergrond en rang. Dit leidde ertoe dat sommige deelnemers die zich

zeer bewust waren van hun plek in de militaire hiërarchie, gemakkelijk het woord overgaven aan een collega van wie zij wisten dat hij/zij een hogere rang had.⁸ Het argument luidde dan 'Dat weet jij als luitenant beter!'.

Ook de aanwezigheid van deelnemers van de Koninklijke Marechaussee maakte dat sommige deelnemers zich in hun vrijheid beperkten. De mogelijke opsporingsbevoegdheid van het KMAR-personeel maakte dat sommige deelnemers aarzelden om voorbeelden te noemen van morele dilemma's waarbij mogelijk sprake was geweest van een overtreding.

Om deze mechanismen te expliciteren en de deelnemers de gelegenheid te geven om er een moreel afgewogen oordeel over te geven en daarover te communiceren zijn de volgende interventies van de begeleiders noodzakelijk.

In de eerste plaats wordt aan het begin van de VME 'veiligheid in de groep' gethematiseerd. De vraag wat iedere deelnemer nodig heeft om

⁸ Zie de vorige voetnoot.

zich open en vrij te kunnen uitspreken, wordt in het midden gelegd. Voorts stellen we de genoemde mechanismen, als ze zich voordoen, centraal, benoemen ze als dilemma en bespreken we plenair hoe we verdergaan.

Ten tweede worden de deelnemers telkens herinnerd aan de grondregels van TGI: 'Wees je eigen leider', en 'Storingen hebben voorrang'. Dit betekent dat iedere deelnemer telkens na gaat wat er speelt, bij zichzelf en in zijn omgeving, en steeds de taak in het oog houdt die de groep op zich genomen heeft. De deelnemers worden regelmatig gestimuleerd om hier niet alleen over na te denken, maar zich er ook over uit te spreken.

Ten slotte wordt naast deze expliciete reflecties over het groepsproces ook gebruik gemaakt van bijvoorbeeld filmmateriaal. Bij het onderwerp 'macht' wordt de film 'Das Experiment' vertoond.⁹ We laten deelnemers reageren op een aantal concrete voorbeelden van de werking van macht en machtsmisbruik uit deze film. Deze film markeert tevens de overgang naar het onderwerp normvervaging.

Normvervaging

Onder 'normvervaging' wordt het proces verstaan waarin het gedrag van een bepaalde groep mensen geleidelijk en voor de betrokkenen zelfs soms ongemerkt, onacceptabel wordt (Vogelaar en Verweij, 2009). Het kunnen herkennen van het moment dat waarden overtreden of geschonden dreigen te worden is cruciaal voor morele competentie. Het is tegelijkertijd ook heel moeilijk omdat hierbij vaak sprake is van een glijdende schaal en 'het moment' ongreepbaar lijkt.

Gelet op de complexiteit van normvervaging besteedt de VME hier veel tijd aan. Doel is om deelnemers de oorzaken van normvervaging te laten begrijpen zodat ze het kunnen herkennen en zelf gaan nadenken over wat ze kunnen doen om het te voorkomen.

De theoretische uitleg begint met het beroemde 'Stanford Prison Experiment' van Philip Zimbardo en Milgram's onderzoek naar gehoor-

Abu Ghraib, 2004. Het kunnen herkennen van het moment dat waarden geschonden dreigen te worden is cruciaal bij morele competentie. Het is ook lastig want vaak is er sprake van een glijdende schaal

zaamheid¹⁰, waarna we de deelnemers een vergelijking laten trekken met de Abu Ghraib-gevangenis in Irak, waar in 2004 extreme vormen van normvervaging (martelingen en zelfs executies) plaatsvonden.

Aan de hand van de eigen ervaringen met normvervaging van de deelnemers, maken we vervolgens een inventarisatie van de oorzaken van normvervaging. Daarna bespreken we de theorie van de psycholoog Albert Bandura over *moral disengagement*, waarin hij negen redenen noemt waarom mensen moreel incorrect gedrag vertonen (Van Baarda, 2004: 80-97).

Ten slotte kijken de deelnemers opnieuw naar hun ervaringen en bespreken we hoe er in deze situaties tegen normvervaging opgetreden had kunnen worden.

Discussiepunten

In dit artikel hebben we beschreven wat de consequenties zijn voor het ethiekonderwijs

- 9 De Duitse film 'Das Experiment' (2001, regisseur Oliver Hirschbiegel) is gebaseerd op het Stanford Prison Experiment uit 1972 van Philip Zimbardo. Hierbij is een gevangenisituatie gesimuleerd. De kandidaten voor het experiment worden verdeeld in gevangenen en bewakers. Het verschil met het 'echte experiment' is dat in de film niet na zes dagen wordt gestopt. Met alle gevolgen van dien.
- 10 Deze onderzoeken zijn uitgevoerd in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Zie voor een beschrijving: Vogelaar en Verweij (2009).

FOTO ANP

Abu Ghraib, 2004. Vragen als 'wat voor mens wil ik zijn' en 'waar sta ik voor' worden in de cursus expliciet gesteld

waarin het versterken van de morele competentie centraal staat. We hebben beargumenteerd dat het belangrijk is om ethiekonderwijs te baseren op deugdedethiek, de Socratische houding en het proces van 'levend leren'. We hebben dit geïllustreerd met behulp van de Verdiepingscursus Militaire Ethiek. We sluiten af met enkele kritische reflecties en slotopmerkingen.

Mentale spagaat

Het eerste punt van discussie betreft de discrepantie tussen enerzijds het werken aan het versterken van de morele competentie, waarbij het gaat om twijfelen en vragen stellen, en anderzijds de werkomgeving van de deelnemers, die letterlijk en figuurlijk is gericht op 'defensie' en jezelf afschermen. Binnen de cultuur van Defensie is het denken binnen een juridisch kader, normen, regels en plichten zo gangbaar dat er soms heel weinig ruimte is voor twijfelen en vraagtekens plaatsen. Dit leidt bij de deelnemers soms tot een mentale spagaat.

Enerzijds geven ze in de evaluaties aan het prettig te vinden dat er ruimte is om te reflecteren op persoonlijke (uitzend-)ervaringen. In hun eigen werkpraktijk is er zeer vaak weinig tijd en ruimte voor reflectie. Anderzijds is tijdens de cursus een veel gehoorde reactie: 'Zeg me gewoon wat ik moet doen!'. Dit vraagt van de

begeleiders erg veel geduld en uitleg. Hoewel deze discrepantie volgens ons het belang om te werken vanuit de deugdedethiek en de Socratische houding onderstreept, roept het ook de vraag op of deze werkwijze binnen Defensie echt mogelijk is. We vragen ons af hoeveel werkelijk 'vrije ruimte' er mogelijk is binnen deze organisatie.

Verplicht of vrijwillig?

Het tweede discussiepunt betreft de verplichte versus vrijwillige deelname aan de VME. Eigenlijk kunnen mensen alleen op basis van vrijwilligheid met hun persoonlijke ontwikkeling aan de slag. Openheid en zich kwetsbaar opstellen gedijen alleen op basis van vrijwilligheid. Echter, de deelnemers aan de VME komen niet altijd vrijwillig. Sommige deelnemers worden 'gestuurd' door hun leidinggevenden. Als dit het geval blijkt te zijn, wordt het bespreekbaar gemaakt. De ervaring is dat deelnemers 'die moeten' zich welwillend opstellen. Vraag is wel in hoeverre de organisatie iemand kan verplichten om met zijn/haar morele competentie aan de slag te gaan.

Emotionele impact

Het derde punt betreft de rol van emoties bij ethiekonderwijs. Het benadrukken van de persoonlijke waarden roept regelmatig emoties op. Duidelijk dient te zijn dat het niet gaat om het bewust uitlokken van emoties. Echter, in de loop van de cursus kan er van alles opgerakeld worden. Alertheid is geboden wanneer deelnemers zich emotioneel geraakt tonen bij het bespreken van een morele kwestie.

Zeker aan het einde van de cursus is het belangrijk dat de begeleiders een inschatting maken of er bij iemand nog losse eindjes zijn wat betreft emotionele verwerking. Wat precies de emotionele impact kan zijn voor de deelnemers wanneer ze hun moreel geladen ervaringen uitdiepen, is nog tamelijk onbekend. Hiernaar zou nader onderzoek moeten worden gedaan.

Ten vierde realiseren we ons dat het nadenken over morele dilemma's en het verwoorden van persoonlijke overwegingen bepaalde verbale capaciteiten veronderstelt. Dit is niet voor

iedereen zo gewoon. Het is de moeite waard om te zoeken naar andere werkvormen.

Het vijfde en laatste discussiepunt betreft de groepshomogeniteit qua rang. Vrij spreken is gemakkelijker te bewerkstelligen in groepen van min of meer gelijke rang. Wellicht kan het een voordeel zijn om in de toekomst te werken met groepen waarin onderofficieren en officieren meer gemengd zijn. Deelnemers worden zich dan meer bewust van de dilemma's waarmee andere rangen te maken krijgen. Bovendien zijn ze in de gelegenheid om de communicatie over morele kwesties in een situatie van rangverschil te oefenen.

Tot slot

Nut en noodzaak van het versterken van de morele competentie, zoals dat in de VME gebeurt, worden in de praktijk onderkend. Het werken met persoonlijk waarden, eigen ervaringen en zelf te ontwikkelen lesmateriaal is nieuw en behoeft inbedding in het beleid over ethiekonderwijs. Ontwikkelaars van ethiekonderwijs moeten op de hoogte worden gebracht van deze ontwikkelingen.

In het ethiekonderwijs dienen expliciet mogelijkheden te worden geboden voor zelfonderzoek, persoonlijke ontwikkeling, zelfstandig kunnen nadenken, een oordeel kunnen en durven geven, kritisch kunnen reflecteren en hierbij eigen weerstand en ook eigen vooroordelen kunnen herkennen en benoemen.

Dit vraagt tijd en gerichte, continue aandacht, want na bijvoorbeeld de VME moet

FOTO COLLECTIE NIMH

Gezagsverhoudingen binnen de krijgsmacht. Hoeveel 'vrije ruimte' is er eigenlijk binnen de defensieorganisatie?

de morele competentie 'bijgehouden' worden. Tijd en ruimte om dit te doen is niet altijd vanzelfsprekend, maar wel noodzakelijk. Zoals een van de deelnemers vlammend betoogde:

Zeker in de militaire context, waarin we geconfronteerd worden met complexe dilemma's en daarmee om moeten gaan en daar ook volledig de weg in kwijt kunnen raken, gaat het mij om de zorg voor die mannen, daarom doe ik die lessen, daar ligt mijn commitment. ■

Literatuur

- Aristotle, *Ethica Nicomachea*, transl. by Hupperts, C. and Poortman, B. (1997). Amsterdam: Kallias.
- Baarda, Th.A. (2004) 'Ethiek, commandantenverantwoordelijkheid en enkele dilemma's bij militaire operaties.' In: Th. A. van Baarda, A.H.M. van Iersel en D.E.M. Verweij (2004). *Praktijkboek Militaire Ethiek, ethische vraagstukken, morele vorming, dilemmatraining*, Budel: Uitgeverij Damon.
- Baarda, van Th. A., Iersel van A.H.M. en Verweij, D.E.M. (2004). *Praktijkboek Militaire Ethiek, ethische vraagstukken, morele vorming, dilemmatraining*, Budel: Uitgeverij Damon.
- Baarda, van Th.A., Verweij, D.E.M. (eds) (2006). *Military Ethics, The Dutch Approach, a Practical Guide*, Budel: Uitgeverij Damon.
- Braak, I. van den (2004). 'TGI en leiderschap in organisaties: richtinggevend kompas voor de manager.' In: Hendriksen, J. en A. de Wit (red.) *Het thema centraal Theorie en praktijk van themagecentreerde interactie*. Soest: Nelissen.
- Callens, I. (1983). *Het concept levend leren*. Dissertatie. Amsterdam: VU Boekhandel.
- Carrick, D. (2008). 'The future of ethics education in the military: a comparative analysis.' In: Robinson, P., N. de Lee & D. Carrick eds. (2008), *Ethics Education in the Military*. Hampshire UK: Ashgate.
- Cohn, R.C. (1974) (1997). *Van psychoanalyse naar themagecentreerde interactie*. Baarn: Nelissen. (Nederlandse bewerking van eerste boek met bundeling van artikelen van Cohn dat in 1974 in het Duits verscheen.)
- Cohn, R.C. (1989). *Es geht ums Anteilnehmen... Perspektiven der Persönlichkeitsentfaltung*. Freiburg: Herder-Taschbuch.
- Covey, S.R. (2004). *De zeven eigenschappen van effectief leiderschap: Het succesvol invoeren van een klantgerichte bedrijfsstrategie*. Business Contact.
- Cox D., La Caze M. and Levine, P.L. (2003). *Integrity and the Fragile Self*, Hampshire UK: Ashgate.
- Foucault, M. (2004). *Breekbare Vrijheid*, Amsterdam: Boom/Parresia.
- French S. (2003). *The code of the Warrior, Exploring Warrior Values Past and Present*, Oxford: Rowman & Littlefield publishers.
- Karssing, E. (2000). *Morele Competentie in organisaties* Uitgeverij: Koninklijke van Gorcum.
- Kessels, J. (1997). *Socrates op de markt. Filosofie in bedrijf*. Amsterdam: Boom.
- Kessels, J. e.a. (2002). *Vrije ruimte. Filosoferen in organisaties*. Amsterdam: Boom.
- Langmaack, B. (2001). *Einführung in die Themenzentrierte Interaktion TZI. Leben rund ums Dreieck*. Weinheim und Basel: Beltz Taschenbuch.
- McDowell, J. (1973). *Plato: Theaetetus*. Transl. Oxford: Clarendon.
- Nelson, L. (1949). *Socratic method and critical philosophy. Selected essays*. Yale University Press.
- Osiel, M.J. (1999). *Obeying Orders, Atrocity, Military Discipline and the Law of War* Transaction Publishers.
- Ramakers, F.G.W.P. (2009 a). 'Leiderschap is meesterschap deel 1', in *Carré*, 1, p. 14-20.
- Ramakers, F.G.W.P. (2009 b). 'Leiderschap is meesterschap deel 2', in *Carré*, 2, p. 6-10.
- Reynolds, E.T. (1993). December issue 'Ethical Competence And The Profession Of Arms', in *Canadian Defence Quarterly*, p. 30-36.
- Robinson, P., N. de Lee & D. Carrick eds. (2008). *Ethics Education in the Military*. Hampshire UK: Ashgate.
- Romses, R.R. (1998). Research essay: Ethics and Non-Commissioned Officers: A critical link! Via: <http://www.cfc.forces.gc.ca/papers/amsc/amsc1/romses2.pdf>
- Senge P.M. (1990). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*, New York: Doubleday.
- Senge, P.M. e.a. (2004). *Het vijfde discipline praktijkboek*. Den Haag: Academic Service.
- Toner J.H. (1993). 'Teaching Military Ethics', in *Military Review* (May).
- Tongeren, P. van (2003). *Deugdelijk Leven, een inleiding in de deugdethiek*, Amsterdam: SUN.
- Vogelaar, A.L.W. en D.E.M. Verweij (2009) Normvervaaging. In: R. Moelker, J. Noll en M. de Weger (red.) *Krijgsmacht en Samenleving. Over de inzet van een geweldsinstrument: bestuurlijke, politieke en veiligheidsaspecten*, Amsterdam: Boom.
- Verweij, D.E.M. (2005). 'Het belang van Militaire Ethiek voor de Krijgsmacht', in *Carré* 7/8.
- Verweij, D.E.M (2006). 'Socrates in the Armed Forces: The role of the Socratic Dialogue in Military Training', in Th. A. van Baarda and D.E.M. Verweij (eds.) *Military Ethics; The Dutch Approach. A Practical Guide*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Wakin, M.M. (2000). *Integrity First Reflections of a Military Philosopher*, Lexington Books.
- Wortel, E.M. en Schoenmakers, J.P.M. (2006). 'Teaching Military Ethics, Personal Development versus Moral Drill', J-SCOPE: <http://www.usafa.af.mil/jscope/JSCOPE06/Wortel-Schoenmakers06.html>
- Wortel, E.M. en Verweij, D.E.M. (2008). 'Inquiry, criticism and reasonableness: Socratic dialogue as a research method?' in *Practical Philosophy*, volume 9, no.2, pp. 54-73.

Vereniging Informatici Defensie beloont beste scriptie of publicatie

De Vereniging Informatici Defensie (VID) wil de deskundigheid op het gebied van informatica bevorderen.

Daarom kent de VID jaarlijks de **RENÉ OLTHUIS SCRIPTIEPRIJS** toe. Deze prijs is bedoeld als aanmoediging voor een scriptie, publicatie of artikel over een onderwerp binnen IV of ICT.

De bijdrage gaat bij voorkeur over een actueel (Defensie)probleem op dat vakgebied.

De prijs bestaat uit een geldbedrag van 250 euro en een bijbehorende herinnering.

De VID nodigt u uit uw scriptie, artikel of publicatie aan te bieden aan de Commissie Toekenning René Olthuis VID Scriptieprijs. De VID heeft een reglement opgesteld met daarin de voorwaarden waaraan inzendingen moeten voldoen. Het reglement is te downloaden van de intranetsite van de VID, <http://intranet.mindef.nl/portaal/service/verenigingen/vid/index.aspx> of op te vragen bij de secretaris van de VID, Secretaris.VID@mindef.nl. Inzendingen bij voorkeur via dit e-mailadres of per post: VID, Commissie René Olthuisprijs, Doddendaal 17, 6715 JV Ede.

Sluitingsdatum voor aanleveren is 1 oktober 2009.

In 2008 kreeg majoor Herman Rump, werkzaam bij 11LMB, de René Olthuisprijs voor een prikkelend artikel over de relatie tussen ambities, beleid en uitvoering, gezien vanuit een praktische operationele insteek.

Rectificatie

In de *Militaire Spectator* 7/8-2009 stond een onjuistheid in het artikel van mr. drs. H.J.M. Saltzmann, 'De implementatie van Enterprise Resource Planning bij Defensie'.

Op blz. 392 staat dat in maart 2008 781 externe consultants betrokken waren bij het programma SPEER. Dat moet zijn: 78 externe consultants.

De hoofdredacteur

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk.

De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zo doende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

Schrijftalent gezocht!

In deze uitgave is plaats gemaakt voor een gastcolumn. Ditmaal maakt een dierenarts ons deelgenoot van zijn overpeinzingen.

De redactie daagt andere lezers uit om ook een column te schrijven voor de Militaire Spectator. De keuze van het thema is vrij, maar het moet wel passen binnen de formule van het blad. Voorwaarde voor plaatsing is dat de redactie uw boodschap relevant acht voor de lezers. Verder moet uw verhaal in niet meer dan

duizend woorden voor het voetlicht worden gebracht. U kunt uw bijdrage sturen naar de bureauredactie (zie colofon). Wij zijn erg benieuwd wie zich geroepen voelt om te reageren. Uiteraard zijn we ook nieuwsgierig naar de thema's die u onder de aandacht van de lezers wilt brengen. Uw bijdrage wachten we dan ook met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Overpeinzingen van een dierenarts

kolonel (R) drs. B.A. Steltenpool, dierenarts

Onlangs woonde ik als reservist het 55-ste Internationaal Militair Veterinair Symposium bij. Enkele jaren geleden heb ik contact gelegd met de militaire dierenartsen van de VS en andere NAVO-partners, waarop een uitnodiging voor dit jaarlijks congres volgde. In meer dan vijftig jaar was ik de eerste Nederlander die het symposium bijwoonde.

Dat bevreedde mij toen wel. Veel krijgsmachten, en in ieder geval alle NAVO-partners, hebben beroepsdierenartsen (veterinaren) in dienst. Nederland, met zijn wereldberoemde opleiding diergeneeskunde te Utrecht en zijn actieve expeditionaire krijgsmacht, niet één. Sinds 9/11 hebben de meeste NAVO-partners het aantal militaire veterinaren uitgebreid. Bij ons houdt het op bij een enkele reservist, actief op slechts een klein stukje van het brede vakgebied van de dierenarts.

In onze technologisch hoogstaande strijdkrachten blijkt steeds weer dat oude kennis en ervaringen hun nut bewijzen. Zo kijken we naar oude counterinsurgency-doctrines van het K.N.I.L., moet iedere militair weer allereerst kunnen vechten (*'Every soldier a rifleman'*) en

is de aloude konvoovaart van stal gehaald om piraterij te bestrijden.

Ook binnen de diergeneeskunde is kennis en ervaring aanwezig die voor een strijdmacht van belang is. Zeker als deze expeditionair optreedt binnen het 3-D concept (*Defence, Diplomacy and Development*) en in een asymmetrisch conflict is verwickeld.

Hoewel de onwetenden roepen: 'We hebben toch geen paarden meer, wat moeten we met dierenartsen?', leren de feiten anders. Zo gebruiken de Britse en Amerikaanse Special Forces weer lastdieren om hun voorraden op lange voetpatrouilles te dragen. De Israëli's hebben lama's ingezet bij hun strijd tegen Hezbollah en in een tijd van bezuinigingen breidt de Duitse Bergbrigade haar paarden-capaciteit met vijftig procent uit.

In moeilijk terrein en op hoogtes waar helikopters niet uit de voeten kunnen, bewijzen paarden en muilieren hun effectiviteit. Maar ook bij het ceremonieel en tradities vervullen paarden een onvervangbare rol. Een andere viervoeter die veelvuldig militair

wordt ingezet, is de hond. De VS, het Verenigd Koninkrijk en anderen zien de *military working dog* (MWD) als onmisbare schakel in de bestrijding van bembommen (IED's). Hun aantal is verdubbeld sinds 2001! Ook bewaken kan de hond prima. Dat doet hij 24 uur per dag. 's Nachts en bij mist. Hij vervangt tot acht militairen en hoeft niet mee te roteren. Bij rellen en oploopjes kun je hem als *less lethal weapon* goed gebruiken om de orde te bewaren. Hij vindt verborgen wapens en munitie en speurt naar bommenleggers. Als *scout dog* mee op patrouille waarschuwt hij voor hinderlagen. Hij verkent landingszones grondig in zeer korte tijd. Als *attack dog* haalt hij in het donker gewapende Taliban uit quala's en aan de poort onderzoekt hij iedere binnenkomende lading terdege.

Gevechtseenheden en hun commandanten van Britse para's en Amerikaanse mariniers in Afghanistan willen niet meer zonder honden op patrouille. En dat is niet om te aaien.

De geschiedenis leert ons, dat het grootste verlies aan gevechtskracht optreedt als gevolg van ziekten, zogeheten *non-battle injuries*. Hier heeft de veterinaire een belangrijke taak. Zo is ongeveer tachtig procent van de nieuwe ziekten (*emerging diseases*) afkomstig van dieren of overdraagbaar van dier op mens. Mexicaanse (varkens-)griep, kippengriep, West Nijl-virus, Leishmania, Rift Valley-fever, ziekte van Lyme of Q-koorts, om er maar een paar te noemen. Bij bestrijding, én detectie, is de dierenarts een onmisbare schakel. Ook oude bekenden als tuberculose, brucellose (Maltakoorts) en hondsdolheid (jaarlijks 55.000 dodelijke slachtoffers wereldwijd) komen we op uitzending weer tegen.

En wat voor besmettelijke (dier-)ziektes brengen we mee terug van uitzending? Wat kunnen daar de economische gevolgen van zijn? Nederland als nummer twee of drie op de wereldranglijst van agrarische exporteurs houdt hier toch wel rekening mee? Dit alles bestrijden zonder diergeneeskundige kennis is als kies-

pijn behandelen zonder tandarts; het gaat misschien wel, maar echt lekker is anders.

Voedselveiligheid en hygiëne zijn twee andere traditioneel veterinaire aandachtsgebieden. In het buitenland worden hpg-ers (hygiëne en preventieve geneeskunde) opgeleid door dierenartsen. Ze werken onder supervisie van dierenartsen. De dierenarts heeft de academische achtergrond, schat de risico's van flora en fauna in, de risico's van lokale eetgelegenheden of toeleveranciers, drinkwater, et cetera. Hij vertaalt dit naar *medical intelligence* en is adviseur, sparringpartner of vraagbaak voor de hpg-ers en commandanten.

Bovenstaande speelt ook binnen het 3-D concept. In onderontwikkelde samenlevingen speelt veeteelt vaak een heel belangrijke rol. Gezonde dieren zorgen voor veilig voedsel zoals vlees, eieren, melk en kaas. De volgende one-liner spreekt voor zich: '*Once the heard is dead, people will soon follow*'. En:

'Nieuwe kinderen zijn zo gemaakt,
maar een nieuwe koe heb ik niet zomaar'

Daarnaast zijn dieren nogal eens de enige vorm van transport, van trekkracht, van vervoer. Bij CIMIC en militaire VetCaps (*veterinary community assistance program*) spelen dierenartsen daarom een belangrijke rol.

The ability of a nation to agriculturally provide for it's people is a large factor in the success of any nation-building.

Al met al genoeg werk voor een militaire dierenarts. En dit alles doet Nederland met anderhalve reservist.

Het lijkt erop dat onze krijgsmacht alleen dierenartsen nodig heeft om de beren op de weg gezond te houden. ■

Rijbewijs, deel 2

*drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst**

(Deel 1 van deze column stond in Militaire Spectator 7/8, 2009)

In een vorige bijdrage heb ik u verteld hoe ik als cadet in een onbezonnen bui op de bonnefooi naar een van de rijsscholen was gereisd op zoek naar een niet aanwezige luitenant. Door veel geluk en weinig wijsheid was ik bij het ééntonner instructiepeloton beland, waar een opgewekte korporaal mij in drie dagen de geheimen van het autorijden trachtte bij te brengen en dat alles met het doel om, wat eerder dan het KMA-opleidingsprogramma voorzag, het rijbewijs te halen.

Op donderdagmiddag na Pasen – na drie dagen rijden – riep de pelotonscommandant mij bij zich. De grijs bebaarde vakofficier nodigde mij uit plaats te nemen op een stapel autobanden naast de voertuigloods. ‘Hoe gaat het?’ vroeg hij mij, terwijl hij bedachtzaam een sjekkie rolde. Ik verzekerde hem dat het goed ging. Ik kon al aardig schakelen. En de helft van de tijd lukte het mij om met de wagen op te trekken zonder dat de motor afsloeg.

‘Drie dagen is erg weinig tijd’, sprak hij. ‘Zeker met die ééntonniers. Het zijn lastige krengen. Ik heb net even met Wim gesproken, maar die zegt dat het zonder een beetje hulp lastig gaat worden.’ Wim was de vriendelijke korporaal die van ’s morgens vroeg tot ’s avond laat probeerde mijn rijvaardigheid te verbeteren. ‘Een beetje hulp?’ Ik keek hem niet-begrijpend aan.

‘Omdat je morgenmiddag terug moet naar de KMA heb ik je morgenochtend op de examenlijst gezet. Je moet afrijden bij een sergeant-majoor die ik goed ken.’ Hij keek me met een

betekenisvolle blik aan. ‘Ik denk dat het verstandig is dat je vanavond even een borreltje met hem gaat drinken in de onderofficiersmess.’ Ik keek hem nog steeds met onbegrip in mijn ogen aan. ‘Maar ik ken die sergeant-majoor helemaal niet’, sprak ik.

‘Dat is geen probleem. Hij zit altijd vanaf acht uur in de onderofficiersmess aan de bar, op de derde kruk van links, kan niet missen. Praat een beetje met hem.’ Hij lachte. ‘Dat zal hem goed doen en jou geen kwaad. Oh ja, hij drinkt jenever.’

Om vijf over acht stapte ik enigszins onzeker de onderofficiersmess binnen. Op de derde kruk van links zat een grijze sergeant-majoor met uitmonsteringen van de Aan- en Afvoertroepen met een indrukwekkende reeks batons op zijn veldtenu en een triest melancholische uitdrukking op zijn gezicht. Voor hem stond een kelkje met onmiskenbaar een jonkie. Ik nam plaats op de kruk naast hem en stelde me voor.

Die avond maakte ik kennis met het levensverhaal van de sergeant-majoor. Tweede Wereldoorlog als tiener. Als oorlogsvrijwilliger naar Indonesië. Politie acties. Korps Speciale Troepen. Terug in Nederland. Moeilijk kunnen aarden. Een paar jaar later naar Korea, als vrijwilliger. Weer terug in Nederland bij verschillende infanteriebataljons. Problemen met een knie. Een operatie. Nog meer problemen. Een scheiding. Afgekeurd voor de infanterie. Geen adjudant meer worden. Een min of meer gedwongen overplaatsing naar de AAT. En nu sleet hij zijn laatste jaren als examinator op de rijsschool. Een verhaal vol trots, tegenslag, boosheid, teleurstelling en berusting.

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matser en luitenant-kolonel der mariniers Marc Houben.

Ik kreeg een warm gevoel voor de man. Hij was een echte militair geweest. Hij had onder vuur gelegen. Hij had tijdens talloze gevechtsacties zijn leven gewaagd en daarbij zijn knieën kapot gelopen. Maar een laatste bevordering zat er volgens de voorschriften niet meer in. En hier stond ik. Over twee jaar luitenant en over vijftien jaar majoor of overste. Gezond, nooit iets gevaarlijks meegemaakt. Wat had ik eigenlijk gepresteerd?

De mess ging om twaalf uur dicht. Als laatste ronde nam hij er nog twee. Ik rekende plus-minus tien jenever af en acht bier van mezelf. Samen verlieten we de mess. De sergeant-majoor, die zijn verhaal had verteld; en de cadet, die het had aangehoord. Met wankele schreden zocht ik mijn kamer in het officiers-hotel op. Waar de majoor bleef weet ik niet meer. Met vaste tred verdween hij in het duister van de nacht. Ik vrees dat hij met zijn auto naar huis is gereden, maar misschien had hij een kamer in de onderofficiersmess.

In ieder geval stond hij de andere dag om acht uur weer klaar. Hij rook nog een ietsiepietsie naar drank en zijn rechterhand trilde licht bij het inschenken van de koffie. Maar verder was er niets aan hem te zien. Ik had hoofdpijn en voelde me belabberd. Volgens mij zag ik er ook zo uit. We verzamelden in een groot, muf ruikend leslokaal. Vijf of zes examinatoren, een stuk of vijftien leerlingen en de bebaarde pelotonscommandant. Iedere examiner nam drie leerlingen mee. De meesten waren jonge, dienstplichtige soldaten, die vandaag hun rijopleiding van zes weken afrondden. Er hing een nerveuze spanning in de bedompte ruimte. De sergeant-majoor nam alleen mij mee. Een aantal van de andere onderofficieren keek verbaasd in mijn richting: wie was ik, waar kwam ik vandaan? De bebaarde pelotonscommandant knikte op geruststellende wijze in hun richting. 'Het is goed', leek hij te zeggen. Niemand stelde vragen. Iedereen ging aan het werk.

We liepen naar de bejaarde éntonners, die in een roestige rij achter op de plaat geduldig op ons stonden te wachten. De examinatoren

hadden allemaal een plankje bij zich met daarop een klem en wat lijsten. Examenformulieren, vermoedde ik. Eén voor één reden ze met hun leerlingen weg van de plaat. Ik reed als laatste weg. Luid krakend zette ik de vijfentwintig jaar oude YA 126 in z'n eerste versnelling. De motor sloeg maar één keer af. Mijn examiner keek afwezig voor zich uit. Hij zei niet veel. 'Links, rechts, links. Let op voor die voorrangskruising.' Hij vroeg waar het dimlicht zat. Ik had geen idee. We hadden alleen maar overdag gereden. Hij wees het aan: 'Goed onthouden'. Hij vroeg of ik de lessen voertuigonderhoud ook gevolgd had. Ik schudde ontkennend mijn hoofd. Hij zette een vinkje op de lijst. Naar een kwartiertje kwamen we terug op de kazerne. Ik parkeerde de auto. 'Zo, nou eerst koffie', zei hij. 'Gefeliciteerd, jonker' en hij schudde me de hand. 'Beetje voorzichtig aan doen de eerste tijd, hè.'

De luitenant had ondertussen het papierwerk klaargemaakt. Een onooglijk geel papiertje. Ik had gelukkig een pasfoto meegenomen uit Breda. De foto was gemaakt op de eerste dag van de opkomst op de KMA. Ik stond erop met lang haar en een scheve stropdas. Geen gezicht. De oude vakofficier lachte toen hij de foto zag. Uit zijn la haalde hij twee indrukwekkende stempels: een met het opschrift C Rijopleidingscentrum KL. Die ging dwars over mijn foto. De andere stempel had een handtekening van een kolonel. 'Zo, nu is het officieel', sprak hij vriendelijk. Ik kreeg nog een kaartje mee waarmee ik op het gemeentehuis mijn burgerrijbewijzen B, C, D en E kon ophalen. Ook met wat stempels. 'Voordeel van die éntonners, hè, is toch officieel een vrachtwagen, dat hebben die chique landrovers niet.' Hij leek tevreden. Ik stopte alles zorgvuldig in mijn binnenzak.

Een uur later stapte ik voor de tweede keer die week in de afgetrapte drietonner, die mij nu terug naar het station van Venlo reed. De oude, bebaarde vakofficier, de melancholieke sergeant-majoor en de vrolijke korporaal zwaaiden mij vriendelijk uit. Ik heb ze helaas nooit meer gezien. Schitterende mensen. Pas veel later begreep ik dat zij de ruggengraat van de organisatie zijn, en niet ik. ■

Afghaanse achterkamertjes

L. Polman

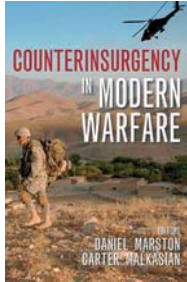
In de verwarring na de aanval op de *Twin Towers* op 11 september 2001 grepen beleidsmakers in Washington, Londen, New York en Den Haag allemaal naar hetzelfde boek: *Taliban* van Ahmed Rashid. Veel meer dan wat deze Pakistaanse journalist over de Taliban had opgeschreven wisten we niet. Waren destijds meer bronnen geraadpleegd, dan hadden we ons twee keer bedacht voordat we Taliban-land waren binnengevallen, denkt de Nederlandse journaliste Bette Dam. Dam werkt onder meer voor de *Wereldomroep* en publiceerde vorige maand het boek *Expeditie Uruzgan*. Ze reisde vaak *unembedded* door de provincie en wil met haar boek onze extra informatiebron zijn. 'Beter laat geïnformeerd dan nooit,' vertelt ze me.

Door het gebrek aan kennis nestelde zich een pikzwart, ééndimensionaal beeld van de Taliban in onze hoofden. Bijleren, door met de Taliban te praten bijvoorbeeld, was *not done*. Nog steeds niet: acht jaar na het begin van onze oorlog tegen de Taliban is het met ons inzicht nog steeds droef gesteld. 'Met religie had het allemaal niets te maken,' zo gumt Dam één van onze vooroordelen weg. 'De ambitie van de Taliban om over Afghanistan te heersen kwam voort uit ordinaire machtshonger. Het netwerk waaruit de beweging stamde werd door rivaliserende netwerken al meer dan 200 jaar van de macht uitgesloten. Toen Taliban-leiders eindelijk hun kans op invloed zagen, grepen ze die.' Netwerken, daar draait het om in Afghanistan. Etnische groepen, stammen, families, zakenrelaties, huwelijkse verbanden, neven van neven; dat soort relaties, die voortdurend veranderen en bewegen, bepalen waar loyaliteiten liggen en op welk moment. 'Wil je erachter komen hoe de vlag er in district X, Y of Z bijhangt, wie met wie ruzie heeft, dan moet je meeluisteren op de plekken waar de netwerken besproken, gesmeed en verbroken worden: in Afghaanse achterkamertjes,' zegt Dam. In Nederland trekken we een vies gezicht bij het woord achterkamertjespolitiek. In Afghanistan is dat het enige wat er is. Satellietelefoons speelden volgens Dam dan ook een belangrijke rol in de strijd. 'Taliban en hun rivalen moesten voort-

durend met elkaar kunnen communiceren om op de hoogte te blijven van de tussenstanden in de achterkamers: wie steunt vandaag wie?'

De Amerikaanse aanvallen op de Taliban na 9/11 zorgden voor nieuwe verbonden, maar tussen 'oude' spelers. De Taliban verdwenen niet, de netwerken veranderden alleen maar van samenstelling. 'Vóór de machtsovername door de Taliban was er burgeroorlog, wetteloosheid, moord, verkrachtingen en corruptie. Tijdens de Taliban was er rust, regelmaat en reinheid, zoals het hóórt volgens de Koran. Met de saus van extremisme die sommige Taliban-leiders daar overheengoten – mannen moesten baarden en naar de moskee, vrouwen mochten niks – was lang niet iedereen in het netwerk het eens. Maar de irritaties daarover waren niet groot genoeg. De toegang tot de macht die de Taliban het netwerk bood, vonden netwerkleden belangrijker,' zegt Dam.

Was het toen beter in Afghanistan, of nu? Afghanen praten er nu veel over, maar zijn het oneens. Maar wij, NAVO-bondgenoten, weten het wél zeker. We behielden ons ééndimensionale beeld: de Taliban is het kwaad en wij hebben 'het Afghaanse volk' bevrijd. De netwerken gebruiken ons gebrek aan inzicht, zegt Dam. 'Ontploft ergens een bom, of gaat een schooltje in vlammen op, dan wijzen de netwerken naar elkaar: zij waren het, zij zijn Taliban. Ze hopen dat de NAVO dan bommen gooit op het dorp van een rivaal. De NAVO-troepen kunnen de beschuldigingen niet controleren, want hebben weinig idee wie nu weer ruzie heeft met wie. Nederlandse troepen ook niet. Komen in Kamp Holland terug van patrouille, hebben onderweg geschoten, maar weten niet op welk netwerk.' De Afghanen koesteren weinig hoop rond president Obama. 'Hij stuurt meer troepen, maar wat *weten* die? Door wie laten ze zich informeren?' Dams analyse van het NAVO-optreden in Afghanistan doet terugdenken aan de kantekening die generaal Wesley Clark eens plaatste bij de ontketening van de *War on Terror*: 'If the only tool you have is a hammer, every problem has to look like a nail'. ■

Counterinsurgency in Modern Warfare

Door Daniel Marston en Carter Malkasian (red.)
Oxford (Osprey Publishing) 2008
304 blz.
ISBN 978 1 84603 281 3
€ 10,-

Sinds de inval van Amerikaanse speciale eenheden in Afghanistan in het najaar van 2001 en de oorlog tegen Irak door coalitie-eenheden in het voorjaar van 2003 heeft de interesse in *counterinsurgency* (COIN) een enorme vlucht genomen. Vele boekwerken zijn er ondertussen over verschenen, evenals een *US Army and Marine Counterinsurgency Field Manual* (FM 3-24). Medio 2008 is *Counterinsurgency in Modern Warfare* gepubliceerd, onder redactie van Daniel Marston en Carter Malkasian. Marston is voormalig Senior Lecturer in War Studies aan de Royal Military Academy Sandhurst en verantwoordelijk voor COIN-modules. Malkasian was COIN-adviseur van 1 Marine Expeditionary Force en hij is meerdere keren uitgezonden naar Irak in de periode 2003-2006.

In hun boek hebben Marston en Malkasian diverse militaire en civiele experts op het gebied van COIN bijeengebracht om zo de ontwikkeling en uitvoering van *counterinsurgency* te onderzoeken. De lezer wordt meegenomen van de Filippijnen (1898-1954) via de Franse koloniale oorlogen in Zuid-Oost Azië en Noord-Afrika (1945-1962) naar de Britse *Malayan Campaign* (1948-1960). Vervolgens

komen Marston en Malkasian via Vietnam (1950-1975), Aden (1960-1969), Noord-Ierland (1967-2007), de *Rhodesian Counterinsurgency* (1962-1980) en de *al-Aqsa Intifada* in Israël (2000-2005) uit bij COIN in Afghanistan (2001-2007) en Irak (2003-2007).

Clear, Hold & Build

Het boek omvat dertien hoofdstukken, elk geschreven door een andere expert, opgebouwd volgens een min of meer gelijke, heldere structuur. Elk conflict wordt kort in historisch perspectief geplaatst, zowel militair als politiek. Daarna volgt een beschrijving van diverse strategieën en tactieken, waaronder *food denial programs*, *hunter teams*, *Combined Action Platoons*, *HUMINT* en *Swarming*, die gebruikt zijn om de *insurgency* te verslaan dan wel in te dammen. Elk hoofdstuk sluit kort af met conclusies. De rode draad in het boek is in feite de huidige opvatting van COIN: *clear, hold & build*. In de beschreven conflicten heeft een verschuiving plaatsgevonden van *search & destroy* (clear) operaties naar *winning hearts & minds* (hold & build) operaties. Deze laatste term is geïntroduceerd door generaal Sir Gerald Templer, de Britse *High Commissioner* in Maleisië van 1952-54.

De Duitse *Anti-Partisan Warfare* in de Tweede Wereldoorlog in Rusland en op de Balkan heeft duidelijk gemaakt dat hun 'actieve' strategie (onder meer terreurtactieken tegen de lokale bevolking zonder hen enig alternatief te bieden) in feite alleen maar search & destroy operaties inhield. Die operaties werkten juist averechts. In *Counterinsurgency in Modern Warfare* komen daarnaast thema's aan bod zoals *Cultural Awareness* en politieke compromissen, die naast militaire operaties noodzakelijk zijn om een succesvolle COIN uit te kunnen voeren. Het boek behandelt tevens de *domestic political situation* (hoe kijkt het thuisfront tegen de operaties aan, wat is het draagvlak en wat zijn de effecten van *Information Operations*), leiderschap (actueel vanwege de plotselinge vervanging van COM ISAF) en de inzet van *indigenous forces*. Het zijn onderwerpen die zeker thuishoren in een succesvolle COIN-strategie en die ook in de huidige ISAF-operatie in Afghanistan zeer relevant zijn. Ze tonen immers aan dat de *insurgency* niet alleen militair te bedwingen is.

COIN-operaties

Hoofdstuk twee gaat over de Amerikaanse *counterinsurgency* op de Filippijnen en spreekt zeer tot de verbeelding, omdat er aspecten aan bod komen die herkenbaar zijn bij de ISAF-operatie in Afghanistan. Brigade-generaal Bell verbood zijn soldaten omstreeks 1900 om lokale huizen te betreden; COM ISAF verbood dit in september 2008 ook aan ISAF-militairen. Om het welzijn van de Filippijnen te verbeteren voerden de Amerikanen onder meer vaccinatieprogramma's uit; ISAF

maakt ook veelvuldig gebruik van zogeheten MEDCAPs. Goede inlichtingen vormden al omstreeks 1900 de *key to victory* en in 2009 is dat nog steeds evident. Het tweede hoofdstuk eindigt met de conclusie: 'The most obvious, and perhaps the most decisive characteristics shared by both wars were the isolation of the insurgents from outside assistance and the impossibility of establishing a cross-border sanctuary'. De huidige Amerikaanse AFPAK-strategie (Afghanistan-Pakistan) benadrukt dezelfde insteek. Eén van de belangrijkste oorzaken van het voortduren van de insurgency in Afghanistan is de steun uit onder meer Pakistan. Het oplossen van de problemen in Afghanistan is dus niet mogelijk zonder de situatie in Pakistan in ogenschouw te nemen.

In hoofdstuk zes wordt duidelijk dat het Briggs Plan (genoemd naar Ltgen Briggs, de Britse Directeur Operaties) van mei 1950 de basis heeft gelegd voor de huidige *Comprehensive Approach*. Die dient als kapstok voor een succesvolle COIN-strategie van *Defence, Diplomacy & Development* waar we in Nederland aan refereren. Sir Templer had in 1952 al goed door dat 'the need to increase the size and expand the skills of the civil administration' net zo belangrijk was als 'retraining of police and home guard'. De Britse hearts and minds-strategie was gebaseerd op de onderliggende filosofie van enerzijds het vertrouwen winnen van de lokale bevolking en anderzijds het verbeteren van alle sociale, politieke, militaire en bestuurlijke aspecten. Een opmerkelijk feit dat in hoofdstuk acht aan de orde komt is dat de Britten door

het stellen van een militaire *end date* in plaats van een politieke en militaire *end state* de insurgents in Aden juist in de kaart speelden. Los van enkele positieve tactische resultaten kan in Aden niet van een succesvolle COIN worden gesproken. In dat opzicht zou de Taliban het Nederlandse besluit om de TFU vanaf 1 augustus 2010 (*end date*) terug te laten keren, weleens uit kunnen buiten.

In hoofdstuk negen komen de *Framework Operations* aan de orde (vergelijk met de *Normal Framework Operations* van ISAF). Dit zijn operaties die worden uitgevoerd door conventionele eenheden, met als kenmerken 'patrolling, base security, search for terrorist munitions, overt surveillance and control of movement'. *Covert Operations* werden uitgevoerd door speciale eenheden en 'consisted of covert surveillance, agent recruitment and handling, direct action to ambush, kill or capture terrorists'. Interessant aan het beëindigen van het Noord-Ierse conflict is dat de Britse *Lines of Operations* niet waren gebaseerd op het verslaan van de opstandelingen, maar op het motiveren van deze opstandelingen om mee te werken aan een duurzame vrede. Wederom dient de vergelijking met Afghanistan zich aan: de (gematigde) Taliban bewegen mee te werken aan democratisch bestuur en een veilige samenleving (*reconciliation*).

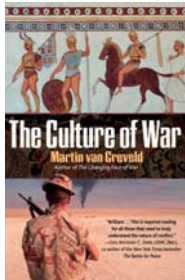
NAVO COIN?

Counterinsurgency in Modern Warfare is een prettig leesbaar boek, de moeite waard voor elke militair die zich wil verdiepen in COIN. Een grote tekortkoming van dit boek is

echter het ontbreken van een afsluitend hoofdstuk met conclusies of vergelijkingen. Een ander minpunt is dat de COIN-conflicten die worden behandeld in beginsel alle nationale operaties zijn geweest. Zelfs de operaties in Afghanistan (hoofdstuk twaalf) en Irak (hoofdstuk dertien) zijn beschreven vanuit een Amerikaans/Brits (nationaal) perspectief, in plaats van uit de COIN-strategie van een coalitie. Deze laatste twee hoofdstukken bieden (militaire) insiders dan ook weinig nieuwe inzichten. Of moeten we dus eigenlijk concluderen dat veel landen/coalities nog zoekende zijn naar een eenduidige COIN-doctrine? De huidige ISAF-operatie in Afghanistan kan zich eigenlijk geen betere 'speeltuin' wensen om te werken aan een gezamenlijke COIN-doctrine. De NAVO zou hier het initiatief moeten nemen en moeten waken dat elk land een nationale COIN-doctrine gaat ontwikkelen. Toch kunnen we stellen dat het toepassen van COIN in Afghanistan, zeker op militair gebied, zo goed mogelijk verloopt.

Het principe van (shape)clear, hold & build was vooral in Maleisië van toepassing en succesvol en is met het voortduren van het conflict in Afghanistan (en Pakistan) nog steeds zeer relevant. In feite is insurgency een politiek probleem, waarbij militaire operaties slechts een deel van de oplossing kunnen bieden. Niet de tegenstander, maar de bevolking dient hierbij centraal te staan.

J.J.C. Suilen,
majoor der mariniers

The Culture of War

Door Martin van Creveld
New York (Presidio Press, Random House) 2008
512 blz.
ISBN 978 0 345 50540 8
€ 21,30

Martin van Creveld verwijst in zijn nieuwe boek *The Culture of War* verschillende malen naar de *Lysistrata*, één van de anti-oorlogstukken van de beroemde Griekse dichter Aristophanes. Deze komedie werd geschreven tijdens één van de absolute dieptepunten in de Atheense geschiedenis. De expeditie naar Sicilië (415-413 v. Chr.) was op een ramp uitgelopen. De vloot was vernietigd, het landleger gedece-meerd en de bevelvoerende generaals Nicias en Demosthenes waren geëxecuteerd. Zevenduizend krijgsgevangenen werden, na een verblijf van enkele weken in een steengroef bij Syracuse, als slaven verkocht. *Lysistrata*, een Atheense vrouw, deed een (fictieve) poging om deze gruwelijke Peloponnesische Oorlog te beëindigen. Zij smeedde een complot tussen alle vrouwen van Griekenland en zij hield hen voor dat zij hun oorlogvoerende mannen zouden kunnen stoppen als ze collectief afzagen van... seks.

Deze even verrassende als kolde-riek redenering sluit inderdaad aan bij Van Crevelds boek. Het is goed te begrijpen waarom hij *Lysistrata* aanhaalt. Van Creveld meent namelijk net als *Lysistrata* dat vrouwen essentieel zijn voor de

instandhouding van oorlogen, want mannen zouden uiteindelijk om hén vechten. Alleen waardeert hij dit, in tegenstelling tot Aristophanes, positief. Pacifistische vrouwen (en trouwens ook vrouwen in uniform) kunnen dan ook rekenen op zijn diepe minachting. Zij vallen uit hun rol, wat hem betreft, en ondergraven de 'oorlogscultuur' waaraan Van Creveld grote waarde hecht.

Oorlogscultuur als vlechtwerk

Het is die oorlogscultuur die Van Creveld aan een nader onderzoek onderwerpt in zijn jongste boek. Het is allemaal zo ingewikkeld niet, in zijn ogen. Oorlogen komen voort uit een agressieve oerdrift, die universeel is en van alle tijden. Mannen én vrouwen zullen dan ook overal én altijd gefascineerd blijven door het fenomeen oorlog. Om die gewelddadige menselijke oerdrift heeft zich in de loop van de geschiedenis een *culture of war* gevlochten: een web van tradities, regels, symbolen, rituelen, kleding, kunst en monumenten. De diverse verschijningsvormen hiervan tracht Van Creveld in kaart te brengen. Dat doet hij goed. Hij besteedt aandacht aan een zeer indrukwekkende hoeveelheid historische verschijnselen. Aan de orde komen oorlogskleuren bij primitieve stammen, Romeinse

triomftochten, vestingbouw in het *Ancien Régime*, vaandels en uniformen, tactische formaties, kazernebouw, regels voor optreden in het gevecht, oorlogsliteratuur en wat al niet meer. Het boek is wat dit betreft ook helder opgezet. Het eerste hoofdstuk (*Preparing for War*) behandelt manifestaties van de oorlogscultuur die *voorafgaan* aan conflicten, zoals uitrustingsstukken, opleidingen, verdedigingsvoorbereidingen en oorlogssimulaties. Hoofdstuk twee (*In War and Battle*) beschrijft de oorlogscultuur *tijdens* het conflict en geritualiseerde wijzen van conflictbeëindiging. Hoofdstuk drie (*Commemorating War*) heeft de oorlogscultuur *na* een oorlog tot onderwerp, met thema's als militaire geschiedschrijving, oorlogsliteratuur en de representatie van oorlog in kunst, herdenkingen en monumenten. Hoofdstuk vier (*A World without War*) richt zich op de wereld na 1945. Van Creveld tracht daarin aannemelijk te maken dat deze 'oorlogsvrije' wereld slechts mogelijk was door atoomwapens. Onder de oppervlakte zouden de gewelddadige driften van de mens echter altijd aanwezig zijn gebleven. Dit blijkt de centrale stelling van het boek te zijn. En daar beginnen de problemen.

Dubbel karakter

Het vijfde hoofdstuk, dat onmiskenbaar het sleutelhoofdstuk is, werpt suggestief de vraag op wat er eigenlijk gebeurt wanneer men de *culture of war* veronachtzaamt. Uit dit hoofdstuk, dat *Contrasts* heet, blijkt dat Van Creveld de oorlogscultuur als iets onvermijdelijks waardeert, dat bovendien een heel nuttige functie vervult. De *culture of war* dient er in de eerste plaats voor,

aldus Van Creveld, om rekruten zover te krijgen dat zij zichzelf opofferen, want het neemt de angst voor de dood bij hen deels weg. Maar hij haast zich er aan toe te voegen dat de oorlogscultuur tevens ordening, kanalisering en regulering van geweld impliceert. Het stelt er ook grenzen aan, door disciplineren. De culture of war is daarmee volgens Van Creveld veel meer dan alleen een uitingsvorm van oorlogsdrift. Door de sublimering ervan in cultuur, door de vormgeving en ritualisering van geweld, wordt voorkomen dat een gewapend conflict uitmondt in totale anarchie en chaos. Zo is het bloedbad als het ware in de hand te houden. Dit dubbele karakter van de culture of war wordt veel te weinig onderkend in de verwende westerse samenlevingen, zo luidt de these van Van Creveld. Het gevolg is dat onze legers wilde hordes worden, of *soulless machines*, of nauwelijks nog kracht bezitten omdat (verwijfde) soldaten en burgers niet meer weten hoe ze moeten vechten of waarom ze zich zouden moeten verdedigen.

De bezwaren laten zich uittekenen. Empirisch bewijs voor de stelling dat mensen – als een soort antropologische constante – over het algemeen vooral plezier beleven aan oorlog ontbreekt ten enen male. De grote hoeveelheid feiten in zijn boek lijkt zijn stelling te onderbouwen, maar Van Creveld werkt vanuit een te selectieve keuze. Het zou dan ook heel weinig moeite kosten om het tegenovergestelde aannemelijk te maken, namelijk dat ‘de mens’ helemaal nooit van bloedvergieten heeft gehouden en dat er naast de oorlogscultuur al-

tijd een parallelle en minstens zo invloedrijke beschavende vredescultuur heeft bestaan, gebaseerd op altruïsme of walging van geweld. Daar wil Van Creveld uiteraard niet aan. Hij wordt niet moe te benadrukken dat geweld geen middel tot een doel is, zoals Von Clausewitz beweerde, maar meestal een doel op zich, en dat ervan wordt genoten. Wie dat niet onder ogen wil zien koestert volgens Van Creveld waandenkbeelden over het dier dat mens heet en roept demonen op die veel gevaarlijker zijn dan militair geweld. Dat mag psychologisch nog overtuigend zijn. Maar er is iets fundamenteel mis met zijn gedachte dat deze oorlogsdrift een universele en eeuwige constante is, terwijl de oorlogscultuur daarvan als uitingsvorm voortdurend sterk verandert. Van Creveld gelooft blijkbaar in vormveranderingen aan de oppervlakte, waaronder steeds dezelfde gewelddadige patronen liggen. Dat overtuigt niet in een boek dat 500 pagina’s lang vooral veranderingen en verscheidenheid optekent. Een betere titel voor dit boek zou dan ook *The Nature of Man* zijn geweest in plaats van *The Culture of War*. Want het gaat Van Creveld uiteindelijk niet om historische diversiteit en dynamiek. Hij tracht eigenlijk een vrij rauw en eendimensionaal statisch mens- en geschiedbeeld te verdedigen in zijn boek. Dit mensbeeld zou op zijn best machiavellistisch kunnen worden genoemd. Van Creveld zelf noemt het realistisch.

Recente studies

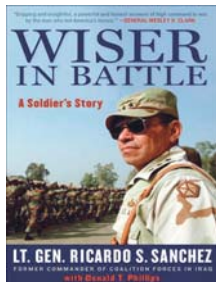
De bekende Israëlische geleerde van Nederlandse afkomst heeft kortom een boek geschreven dat erg afwijkt van recente studies met vergelijk-

bare thema’s. Azar Gat trachtte in *War in Human Civilization* oorlogsgeweld en uitingsvormen daarvan te analyseren met behulp van een arsenaal aan biologische, antropologische, historische en politiek-wetenschappelijke theorieën. Hans Achterhuis koppelde in *Uit alle geweld* modern oorlogsgeweld aan het falen van de utopie. Zo subtiel en doorwrocht gaat Van Creveld niet te werk. Zijn simpele boodschap luidt uiteindelijk: zorg dat je een zwaard hebt. Daarom zat Sir Rupert Smith er ook zo naast, toen hij in een eerdere reactie op dit boek schreef dat *The Culture of War* de culturele setting van moderne oorlogvoering beter doet begrijpen in de hedendaagse ‘war amongst the people’. Dat is helemaal niet aan de orde. In weerwil van de titel gaat het boek van Van Creveld niet over *cultural awareness*. Het gaat over de cultuuraspecten van militair optreden en uiteindelijk vooral om het belang daarvan. Van Creveld schurkt ook maar schijnbaar tegen de *New Military History* aan, die ook thema’s bestudeert zoals die in *The Culture of War*. Het is niet voor niets dat Van Creveld heel weinig moet weten van John Keegan, die in zijn boek *The Face of Battle* ooit liet zien dat oorlogvoering verandert naar mate een cultuur verandert. Keegan schreef in dat verband: ‘war may be the perpetuation of a culture by its own means’. Dit contextgebonden relativisme bevalt Van Creveld niet. Van Creveld houdt vast aan een soort ahistorische menselijke kern, waarover heen een soort oppervlakkige culturele schil is gedrapeerd. Die schil verandert wel van dag tot dag, maar verwijst toch steeds opnieuw naar de onveranderlijke kolkende driften daaronder.

Provocateur

Nogmaals, dit overtuigt niet. Van Creveld doet de diversiteit en de dynamiek van de geschiedenis onrecht. Zijn voortdurende gehamer dat vechten één van de meest opwindende en prikkelende menselijke activiteiten is en zijn pleidooi voor de herwaardering van uniformen, parades, ceremonies en oorlogsspelen, doet bovendien vermoeden dat hij ook echt een blinde vlek heeft ontwikkeld voor de rol die oorlogscultuur juist ook kan spelen bij het uitbreken en in stand houden van gewapende conflicten. Maar wie nuances zoekt, evenwichtige analyses of weloverwogen conclusies, is bij Van Creveld al jaren aan het verkeerde adres. Hij levert aanzetten tot debat en daarin ligt ook zijn grote kracht. Misschien moeten we *The Culture of War* daarom maar een 'ongemakkelijk' boek noemen in de goede betekenis van het woord. Het boek heeft een zeer boeiend thema en het is waardevol, juist omdat het *waardenvol* is. Van Creveld verdedigt stellingen, provocatief en scherp, die in onze democratische welvaartsstaat *unzeitgemäß* zijn. Van Creveld speelt met verve de rol van provocateur. Dat is als compliment bedoeld. Maar hij gaat wel ver. Hij is steeds meer de man geworden van uitspraken als: 'Oorlog is het leukste wat je kunt doen met je broek áán'. Die zin had in de Lysistrata kunnen staan. Maar dat is een komedie.

Drs. H. de Jong, NLDA

Wiser in Battle

A Soldier's Story

Door lt. gen. Ricardo S. Sanchez (met Donald T. Phillips)

New York (HarperCollins Publishers) 2008

512 blz.

ISBN 9780061562426

€ 19,-

In Nederland wordt verhoudingsgewijs erg weinig aandacht geschonken aan de strijd in Irak. Alleen als het geweld weer even opblaait of als het gaat om de Nederlandse bijdrage van destijds valt er nog enige interesse te bespeuren. Het verkeerde motief (volgens anderen zelfs het valse voorwendsel) van president George W. Bush om aan de invasie van Irak te beginnen, heeft mogelijk voor deze afkeer gezorgd. Maar de vraag is of dat op zijn plaats is. Want juist van fouten valt te leren, zeker als die gemaakt worden door het militair machtigste land van de wereld.

Zo is het vanuit militair perspectief interessant hoe het toch mogelijk is geweest dat de invasie in 2003 voor de VS eigenlijk zonder problemen verliep, maar dat de daaropvolgende bezettingsfase vrijwel onmiddellijk geheel uit de hand gierde. Al snel werd er geplunderd en binnen een jaar was er een opstand die uitmondde in een regelrechte burgeroorlog. Daar hadden de coalitietroepen, waaronder de Nederlanders, geen echt antwoord op, totdat de Amerikanen medio 2007 het roer volledig omgooiden met hun zogenoemde *Surge*.

Wie wil weten hoe het aanvallende militaire succes zo dramatisch

is vergooid, moet het boek van Lt. gen. Ricardo Sanchez ter hand nemen. Sanchez werd kort na de val van Bagdad commandant van alle coalitietroepen in Irak en daarmee was hij in feite verantwoordelijk voor die dramatische omslag. Onder zijn leiding ontstonden de opstand en burgeroorlog, hoewel zijn naam nog het meest verbonden is met het schandaal in de Abu Ghraib gevangenis. Dat schandaal kostte hem zijn reeds toegezegde promotie, maar tastte nog meer zijn eergevoel aan. Deels moet zijn boek dan ook gezien worden als een poging om zijn naam te zuiveren.

Geen planning

Toch weten Sanchez en zijn mede-auteur Donald Phillips op een voortreffelijke manier te voorkomen dat het boek verzandt in zelfbeklag. Ze kiezen voor een chronologische aanpak vanaf de vroege jeugd van Sanchez in een arme Spaanstalige familie in het zuiden van Texas, zijn opleiding tot officier, zijn eerste aanstellingen en de Golfoorlog van 1991 tot de KFOR-operatie in Kosovo. We leren hem kennen als een religieus man met sterke familiebanden, die zijn manschappen en met name hun zware realistische training voorop stelt. Aan de vooravond van de Irak-oorlog in

2002 krijgt Sanchez het commando over de 1st Armored Division in Duitsland. Omdat generaal Tommy Franks onder druk van minister van Defensie Donald Rumsfeld bijna wettelijk zijn campagneplan voor Irak aanpast, is het voor commandanten als Sanchez bijna ondoenlijk een gericht trainingsprogramma op te stellen en uit te voeren. Lange tijd blijft ook onduidelijk of de divisie wel echt ingezet gaat worden en – bijna terloops – maakt de auteur melding van de nieuwe richtlijnen die Bush en Rumsfeld in deze tijd over de ondervragingstechnieken uitgeven.

Hoewel de voorbereidingstijd van CENTCOM uiteindelijk meer dan een jaar beslaat, mag Franks van Rumsfeld géén planning maken van fase IV, de bezettingsfase. In februari 2003 weet Sanchez nog steeds niet of en zo ja hoe zijn divisie in Irak ingezet gaat worden. Maar dan gaat het plotseling snel. Op 9 april wordt het standbeeld van Saddam omver gehaald en Sanchez krijgt opdracht om zijn eerste eenheden begin mei ter plaatse te hebben. Hij wordt echter zelf door Rumsfeld persoonlijk beoordeeld om het commando over het V Corps over te nemen en die driesterrenpositie krijgt hij vervolgens bij aankomst in Irak in juni 2003.

Verschillende percepties

De situatie die Sanchez hier beschrijft, is – zeker met de wijsheid achteraf – bizar. De Amerikanen ontwerpen bewust géén strategisch plan voor fase IV, alle eenheden rouleren en datzelfde geldt voor de hoofdkwartieren en de staven. Alle verantwoordelijkheid komt daarmee te liggen bij het V Corps,

omgedoopt tot Combined Joint Task Force 7 (CTJF-7) en haar kersverse commandant. Het is goed te beseffen dat Sanchez op dat moment de jongste Amerikaanse luitenant-generaal is en dat in een krijgsmacht waarin alle belangrijke posities in handen zijn van een generaal met vier sterren. Hij begint dus zonder plan, zonder ingewerkte staf en met roulerende eenheden aan een missie waarvoor in Washington nog maar weinig belangstelling is. De komst van Paul Bremer als bewindvoerder zorgt voor nog meer problemen. Diens plan om de Baath-partij volledig te verbieden betekent in de praktijk dat bijna alle ambtenaren ontslag krijgen, ook bij de krijgsmacht en de politie. Daardoor wordt het machtsvacuüm in Irak nog veel groter. De samenwerking tussen Bremer en Sanchez verloopt erg stroef. Uit Washington krijgt Sanchez maar zeer beperkt steun, zeker als hij besluit om de terugverplaatsing van enkele eenheden te vertragen, zodat er meer troepen in Irak beschikbaar blijven. De perceptie in Amerika over de toestand in Irak is geheel anders: daar leeft het idee dat de missie eigenlijk al voltooid is. En weer bijna terloops beschrijft Sanchez zijn eerste kennismaking met de Abu Ghraib gevangenis, de 800th Military Police Brigade die deze gaat bewaken en de commandant daarvan, generaal Janis Karpinski.

Inbreng Sanchez

De focus in het boek van Sanchez ligt echter terecht bij de snel verslechterende strategische situatie in Irak. De plunderingen gaan over in een opstand en Washington hoopt dat de komst van nieuwe coalitietroepen dit kan oplossen. Maar over

die buitenlandse eenheden heeft Sanchez slechts beperkte zeggenschap, zodat hij vaak moet terugvallen op Amerikaanse troepen. De planning en uitvoering van twee belangrijke counterinsurgency-operaties verlopen niet goed, niet in de laatste plaats door ingrijpen vanuit de VS. Gesterkt door hun succes gaan de opstandelingen vervolgens ook elkaar te lijf en dan wordt het een complete burgeroorlog, hoewel Rumsfeld dat woord niet wenst te horen. Tijdens die verslechterende situatie ontstaan ook de beruchte misstanden in Abu Ghraib. Die gevangenis raakt al snel overvol, de bewakers zijn slecht getrainde reservisten, de ondervragers hebben verkeerde richtlijnen en dat terwijl de noodzaak voor goede HUMINT alleen maar aan het toenemen is. Sanchez is, voor zover valt na te gaan, eerlijk over de gebeurtenissen en zijn eigen inbreng daarbij. Hij laat het geheel aan de lezer over om zich een oordeel te vormen.

De tegenvallende COIN-operaties en de misstanden in Abu Ghraib zorgen er uiteindelijk voor dat Sanchez zijn commando al na een jaar moet neerleggen. En gezien de verhitte debatten in de Amerikaanse politiek en media besluit Rumsfeld tevens om de toegezegde functie van commandant SOUTHCOM (een viersterrenfunctie) aan zijn neus voorbij te laten gaan. Sanchez keert daarop als commandant van het V Corps terug naar Duitsland en verlaat uiteindelijk op 1 november 2006 de dienst. Die laatste periode moet Sanchez herhaaldelijk getuigen voor verschillende onderzoekscommissies en zich verweren tegen allerlei aantijgingen in de pers. Ook de snel verslechterende verstand-

houding met Rumsfeld en tal van hoge militairen die hem allemaal laten vallen beschrijft hij indringend.

Toch is *Wiser in Battle* meer dan de memoires van een gefrustreerde generaal. Sanchez weet zijn teleurstelling en woede te beheersen en daarvoor krijgt de lezer een goed beeld van wat er destijds is misgegaan in

Irak. Sanchez beschrijft deze strategische omslag in detail, spaart zichzelf daarbij niet en legt in zijn conclusies de vinger op de zere plek. Juist omdat we van fouten van anderen erg veel kunnen leren, is dit boek van harte aan te bevelen.

Drs. P. Donker, NLDA

onmogelijke volksverhuizing die werd overwogen en de problemen rond vluchtelingen uit het buitenland. Het vijfde hoofdstuk gaat over de evacuatie en veilige onderbrenging van de 'elite', terwijl in het zesde de spionnenjacht, het werk van Nederlandse diplomaten en militair-attachés en de activiteiten van de BVD aan de orde komen. In het laatste hoofdstuk kijkt de auteur terug op wat er gebeurd is en wat er nog steeds speelt rond het onderwerp 'voorbereid zijn'. Hij rondt het boek af met een verantwoording en een alfabetisch register. Er zijn zestien bladzijden illustraties.

Anonieme verklaringen

Traa voegt met zijn boek indrukken toe aan het beeld rond de oorlogsvoorbereidingen tijdens de Koude Oorlog. Maar daar passen wel opmerkingen bij. Hij geeft zelf aan dat het de *mindset* van een journalist is om nieuwe zaken aan het licht te brengen. Maar geen woord over de vraag in hoeverre de feitelijkheden daarbij een rol spelen. Traa gebruikt geen notenapparaat. Hij geeft aan dat vrijwel al het bronnenmateriaal in gekopieerde (en dus verifieerbare) vorm in zijn bezit is. Waar dit voorbehoud op slaat is niet duidelijk. En dat verifieerbare zegt niet veel. Anonieme verklaringen in de regionale kranten van de GPD (blz. 22), in NRC *Handelsblad* of van een door de GPD opgevoerde 'oud topman' van O & I (blz. 24) blijven wat het zijn: anonieme verklaringen die net zo goed een 'broodje aap' kunnen zijn als feitelijk juist. Of een combinatie van beide. Wat er in het NRC wordt verteld over een raket op een transformatorhuisje lijkt nadrukkelijk 'broodje aap' te

De Russen komen!

Nederland in de Koude Oorlog

Door Mark Traa

Amsterdam (Athenaeum-Polak & Van Genneep) 2009

ISBN 978 90 235 6699 5

256 blz., ill.

€ 18,50

In *De Russen komen! Nederland in de Koude Oorlog* behandelt de journalist Mark Traa in zeven hoofdstukken de voorbereiding die de regering, maar ook sommige bedrijven, troffen of overwogen voor het geval de Koude Oorlog tot een daadwerkelijk gewapend conflict zou leiden. Aan de hoofdstukken gaan een voorwoord en een proloog vooraf. Anno 2009 komt veel in dit boek onwezenlijk voor; veel lijkt nu al min of meer voltooid verleden tijd. Het waren toen echt andere tijden en de angst voor een confrontatie was daadwerkelijk aanwezig.

In het eerste hoofdstuk schetst Traa de omstandigheden en de sfeer in 1948. Zou ook in Nederland een communistische coup mogelijk zijn? In de daarop volgende jaren

vormde de 'Nationale Militaire Onderstelling' de ratio achter de militaire plannen en de civiele verdediging. Het tweede hoofdstuk gaat in op 'Operaties en Inlichtingen' (O & I). Verder besteedt Traa aandacht aan arrestatielijsten van verdachte Nederlanders, het overbrengen van documentatie naar veiligere gebieden, kunstbescherming en vluchtroutes voor de KLM. Traa schrijft hier ook over Nederlandse schepen en 'Eerste hulp bij Atoomaanval' inbegrepen voedselvoorraden, geld op voorraad en vorderingen, vernielingen en verplaatsingen, de beveiliging van de radio en de Nederlandse Censuur Dienst. Hoofdstuk drie is gewijd aan de Bescherming Bevolking en bredere maatregelen voor het geval atoomwapens zouden worden ingezet. Het vierde hoofdstuk beschrijft de

zijn. En dan de genoemde ‘oud topman’. Was die nu van ‘O’ of van ‘I’? Het door Traa gebruikte ‘sommigen onder ons’ wijst niet in de richting van een echte ‘topman’. Los daarvan mag deze anonieme bron spreken van ‘enkele executies die er in het verleden al zijn geweest’ en ‘agenten die niet meer in de hand te houden zijn’, zonder dat blijkbaar de vraag aan de orde komt of hij dat eens nader wil toelichten. Executies door oud-agenten van één van beide diensten?

Kamervragen

Wat gedrukt is hoeft niet waar te zijn, maar het draagt wel bij aan beeldvorming. Daarnaast zegt de auteur dat documenten over de laatste dertig jaar volgens de wet niet hoeven te worden vrijgegeven. Er zijn dus diverse losse einden en het beeld is dus niet compleet. Dat geeft Traa zelf ook aan. Dat is niet erg, tenzij de feiten niet kloppen en het sfeerbeeld nadrukkelijk onjuist is. En dat is voornamelijk het geval in zijn tweede hoofdstuk, *De papieren oorlog*, waarin hij Operaties en Inlichtingen opvoert (ook wel: Operatiën en Inlichtingen). Het is jammer dat de auteur dit hoofdstuk blijk-

baar baseert op weinig feiten en bovendien weinig betrouwbare bronnen. In feite lijkt hij zijn betoog over O & I slechts te baseren op anonieme krantenberichten en één document uit 1952. Het is hem ontgaan dat het artikel van de ‘topman’ leidde tot vragen in de Tweede Kamer.¹ De antwoorden op die vragen maken duidelijk dat er een kern van waarheid in het verhaal zit, maar dat het verhaal verder met onzin interessanter is gemaakt. In de Kamer is er overigens méér rond deze diensten aan de orde geweest.² Daarnaast staan elke onderzoeker twee andere bronnen ter beschikking. De eerste is het PIVOT-rapport nr. 166: *De Nederlandse stay behind-organisatie in de Koude Oorlog 1945-1992*. Dat is een institutioneel onderzoek, geschreven door Dick Engelen en gepubliceerd in 2005. Dezelfde auteur tekende voor het enige betrouwbare artikel over deze organisatie, dat in 2005 in de *Militaire Spectator* verscheen.³ Jammer derhalve dat Traa de lezer op een verkeerd been zet.

Founding fathers

Het is niet waar dat een stay behind-organisatie vlak na de Tweede Wereldoorlog werd opgericht om het binnenlandse verzet voor te bereiden in het geval de Russen ons zouden bezetten. In 1945 ontstonden er twee volledig gescheiden initiatieven: het eerste leidde tot het oprichten van ‘O’, het tweede tot het oprichten van ‘I’. Beide organisaties bestonden naast elkaar, elk met een eigen taak en een eigen organisatie. De auteur kan dat ook weten. De uitzending van KRO’s *Reporter* uit 2007 waar hij naar verwijst (blz. 24) doet dit uit de doeken. Vanaf 1956 was er een coördinator die voor

de onderlinge afstemming moest zorgdragen. Er was dan ook geen ‘staf van O & I’, zeker niet in vredes-tijd.

De echte *founding father* van de ‘O’-dienst is Henk Veeneklaas. Deze ziekenhuisarts raakte laat bij het verzet betrokken. Hij volgde Tobias Biallostowski op, een agent van het Bureau Bijzondere Opdrachten, toen deze door de Duitsers was gepakt en gefusilleerd. Veeneklaas wist Louis Einthoven (Hoofd Bureau Nationale Veiligheid, Centrale Veiligheidsdienst en het eerste Hoofd van de BVD) er in 1945 van te overtuigen dat er een Nederlandse organisatie voor *Special Operations* moest komen. De kerntaak van deze organisatie zou bestaan uit het organiseren en stimuleren van het verzet tegen een eventuele bezetter, inclusief elementen van psychologische oorlogvoering en gerichte kleinschalige sabotage. Het personeel werd getraind in het leggen en onderhouden van radioverbindingen en in *tradecraft* en *clandestine methods*. Voor dat laatste werd nauw samengewerkt met de inmiddels opgeheven Britse *Special Operations Executive* waarvan resten in 1946 opgingen in de *Secret Intelligence Service* (SIS), beter bekend als MI6. Deze ‘O’-dienst, die inmiddels tot ‘A’-dienst was omgedoopt (en dat vooral voor de samenwerking naar ‘buiten’) bestond in 1990 uit een staf van ongeveer dertig personen en een veldorganisatie van ongeveer dertig gerekruteerde mannen en vrouwen. Zij waren wegwijs gemaakt in het gebruik van geavanceerde verbindingen, de technieken van het geestelijke verzet en het in dat kader plegen van symbolische sabotage.

1 Aanhangsel Handelingen II 2007-08, nr. 631 (Antwoord op Tweede Kamervragen over de organisatie ‘Operaties en Inlichtingen’ gefinancierd uit de begroting van Defensie) en Aanhangsel Handelingen II 2007-08, 948 (Antwoord op Kamervragen over ‘de operatie Gladio’).
2 Bijvoorbeeld: Handelingen II 1990-91, nr. 9, Kamerstukken II 1990-91, 21 895, nr. 1 Aanhangsel Handelingen II 1991-92, nr. 842 (10 september 1992) en Aanhangsel Handelingen II 1994-95, nr. 16 (26 september 1994), Kamerstukken II 1997-98, 25 809, nrs. 4-5.
3 D. Engelen, ‘Lessons Learned. De Nederlandse ‘stay behind’-organisatie in de Koude Oorlog’ in: *Militaire Spectator* (174) (10) blz. 415-420 (zie <http://kvbk-cultureelerfgoed.nl>).

De founding father van de 'I'-dienst is luitenant-kolonel J.M. Somer. Hij was vanaf 1942 betrokken bij het Bureau Inlichtingen van de Nederlandse Regering in Londen en werd uiteindelijk hoofd van dit bureau. In 1945 wist Somer de Chef van de Generale Staf van de Koninklijke Landmacht ervan te overtuigen dat er een *stay behind*-inlichtingenorganisatie moest worden opgericht. De taak van deze organisatie was het voorbereiden van een inlichtingendienst die bij een onverhoopte bezetting van Nederland als 'achterblijvende organisatie' de naar niet-bezet gebied verplaatste regering zelfstandig zou kunnen voorzien van inlichtingen over de bezetter en bezet Nederland. De Generale Staf kreeg een aparte sectie, eerst IIIc, later G7 en weer later Sectie Algemene Zaken (SAZ) genoemd. Het bestaan hiervan werd volledig afgeschermd, net als dat van 'O'. Ook de Militaire Inlichtingendienst was niet van het bestaan op de hoogte. De staf van wat later (in de samenwerking met anderen) 'B'-dienst heette, telde in 1990 eveneens dertig functionarissen, terwijl de veldorganisatie uit een zestigtal gerekruteerde agenten bestond. Zij waren getraind in het gebruik van geavanceerde verbindingssystemen, het inwinnen en doorgeven van inlichtingen, in- en exfiltratie en andere technieken die het functioneren in bezet gebied mogelijk moesten maken.

In 1949 ging Eindhoven met zijn BVD van het ministerie van Algemene Zaken over naar Binnenlandse Zaken. Uiteindelijk nam de Chef Generale Staf van de Koninklijke Landmacht de financiering van

beide organisaties voor zijn rekening. In 1961 ontstond een conflict rond beide organisaties. De commissie-Ruppert deed in 1976 aanbevelingen. De organisaties zouden in vredetijd gescheiden blijven, maar aan de top gecoördineerd moeten worden door een 'gedelegeerde' die ook leiding zou geven aan de 'O'-dienst. Dit gebeurde. Vanaf dat moment was de CGS, later Bevelhebber der Landstrijdkrachten, niet langer verantwoordelijk voor deze dienst. Bij een onverhoopte oorlogssituatie zou de gedelegeerde zich, in ieder geval met de hoofden van 'O' en SAZ, naar niet-bezet gebied begeven om vandaar de achtergebleven geheime organisaties aan te sturen.

Opmerkingen

De 'honderden zorgvuldig geselecteerde medewerkers' en 'slapende agenten in iedere uithoek van Nederland' waar Traa van spreekt zijn niet meer dan een slag in de lucht. De mensen die voor 'I' werkten hadden overigens geen kisten met daarin wapens, explosieven en geld. Wel beschikte men over zendapparatuur, maar die zat niet in een kist. Natuurlijk had de organisatie ook geld nodig voor het geval er een bezetting zou plaatsvinden, maar er is geen relatie tussen deze middelen en de betaling van agenten. De onkostenvergoeding die de externe medewerkers kregen liep door de aard van de zaak buiten de belastingdienst om. De opmerking dat de president van de Algemene Rekenkamer 'in beperkte mate toezicht houdt op het geheime potje waaruit dit wordt betaald' is voor rekening van de auteur. Wat hij vertelt rond de opeenvolgende 'Coördinatoren' evenzeer. Hetzelfde geldt voor zijn opmerking dat 'Gladio' de Italiaanse

pendant van O & I was en dat deze organisatie onder controle stond van de NAVO. De NAVO heeft nooit de controle gehad over welke *stay behind*-organisatie dan ook. De opheffing vond overigens plaats in 1992, niet in 1991. Hoe gescheiden de diensten waren bleek ook toen. De minister-president liet de 'A'-dienst weten dat tot opheffing was besloten. Dezelfde boodschap kregen de medewerkers van de 'B'-dienst via de minister van Defensie.

Kanttekeningen

Er zijn enkele andere kanttekeningen te plaatsen bij het boek. In het hoofdstuk *Schuilen onder de keldertrap* neemt Traa de in 1952 opgerichte dienst Bescherming Bevolking op de korrel. Terecht wijst hij op de bijna onoplosbare problemen waarvoor deze organisatie zich gesteld zag, zeker naarmate er meer en meer van uitgegaan werd dat er in een toekomstig conflict kernwapens gebruikt zouden worden. Traa besteedt daarbij nogal wat aandacht aan de bekende 'Wenken voor de bescherming van uw gezin en uzelf' uit 1961. Deze 'Wenken' sorteren, aldus de auteur, 'in een verdere ridiculisering van de BB'; het image van de BB is volgens Traa 'naar de maan'. Opvallend is dat hij bij de geraadpleegde literatuur voorbij gaat aan het boek van B. Schoenmaker en J.A.M.M. Janssen (red.), *In de schaduw van de Muur. Maatschappij en krijgsmacht rond 1960* (Den Haag, 1997). In dat boek is een hoofdstuk gewijd aan deze 'Wenken'. De auteur, B.E. van der Boom, gaat uitvoerig in op de totstandkoming en op de reacties van publiek, pers en politiek en de verklaring daarvan. Van der Boom

komt tot de bevinding dat de ‘Wenken’ niet de nationale lachbui veroorzaakten die in journalistieke terugblikken heerst. Ook principiële afwijzing ervan als onderdeel van de praktische en psychologische voorbereiding op een kernoorlog bleef, aldus Van der Boom, ‘beperkt tot vrij kleine groepen. Wel wijdverbreid was de gedachte dat de Wenken niet realistisch waren, misschien zelfs misleidend: dat ze de zaken schoner voorstelden dan ze waren’ (Schoenmaker en Janssen, blz. 148).

Het ontbreken van bronvermelding in *De Russen komen!* is al genoemd. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn te weten welke bron Traa gebruikt voor zijn constatering dat een door hem beschreven brief van Eindhoven rond evacuatie een bevestiging is ‘van iets dat historici na de Koude Oorlog hebben ontdekt: de krijgsmacht zou eind jaren veertig vrijwel alleen worden ingezet voor de evacuatie van de nationale elite – puur omdat er onvoldoende manschappen waren voor een fatsoenlijke landsverdediging. Zodra er sprake is van buitenlandse agressie tegen Nederland, zullen regering, koningshuis en de maatschappelijke elite de wijk nemen. Evenals de legerleiding, overigens’ (blz. 156). Een voorstel van Eindhoven aan premier Beel is één ding, maar dat het voorstel is overgenomen en uitgewerkt is daarmee nog niet vastgesteld. Ook is niet helder of, en zo ja hoeveel, van de bij Operatie ‘Njord’ genoemde 1.200 personen op sleutelposities in (onder meer) de ambtelijke wereld tot de krijgsmacht behoorden. De toon wordt echter, terecht of niet, wel gezet. Uit de staatsnoodwetgeving rond

‘buitengewone omstandigheden’ vanaf 1952 valt af te leiden wat de rol van met name de Bevelhebber der Landstrijdkrachten was bij de uitvoering van een eventueel ‘militair gezag’. Het lijkt wat tegenstrijdig dat dezelfde BLS vervolgens naar elders zou vertrekken.

Andere zaken

In een enkel geval spreekt de auteur zichzelf tegen. Op blz. 123 geeft hij aan dat de evacuatie van de politieke en militaire top in 1960 nog geen optie was. Op blz. 153 noemt hij echter de in 1948 opgezette operatie ‘Bezesteel’, die betrekking zou hebben op het vertrek van de ministers naar veiliger gebied, terwijl de eerder genoemde operatie ‘Njord’ uit 1947 dateert. Luitenant-generaal B.R.P.F. Hasselman (1898-1984) was tussen 1951 en 1957 de Chef Generale Staf van de KL en vanaf 1954 tevens Bevelhebber der Landstrijdkrachten. Hij wordt als CGS geduid op blz. 142, maar was nooit ‘opperbevelhebber’ (blz. 162). Wat kleine details: met de ‘stafchef van het leger’ (blz. 179) bedoelt Traa vermoedelijk de Chef van de Generale Staf, het ‘Alexander-regiment’ (blz. 196) is het Regiment Huzaren Prins Alexander en in 1952 bestond er geen ‘inlichtingendienst van de krijgsmacht’ (blz. 207).

Ten slotte is er een vraagteken te plaatsen bij het noemen van namen. De schrijver van de in het boek afgebeelde brief – die overigens eerder een bezorgde burger dan een agent van de BVD lijkt te zijn zoals de auteur aangeeft – verzocht in de laatste zin het schrijven te vernietigen. Het was zeker niet zijn bedoeling dat deze brief, waarin hij zijn

zorg uitspreekt over een met naam en toenaam genoemde functionaris, ooit voor iedereen leesbaar zou zijn. Dat geldt mogelijk ook voor namen van ‘gewone burgers’ die eerder de aandacht van de BVD kregen. Het is maar de vraag of zij, indien nog in leven, dan wel hun familie daarvan gediend zijn. Dit vooral omdat de keuze uiteraard arbitrair is: er zijn veel meer mensen die dergelijke aandacht kregen. Het is trouwens onduidelijk waarom de auteur soms wel en soms niet de voornaam van mensen gebruikt. Hij schrijft (bijvoorbeeld) luitenant-generaal Ben Hasselman, maar generaal Th. Mathon en generaal A.J. van Vuren.

Werkelijkheid en fictie

De Russen komen! is zeker een boek dat prettig leest. Als sfeerbeeld is het een aanvulling op wat – soms in grote lijnen of soms zelfs in detail – al bekend was. De auteur brengt graag nieuwe zaken aan het licht. Dat is hem in dit boek ten dele gelukt. Hij bracht onder meer informatie boven tafel rond evacuatieplannen, rond schuilkelders voor het Koninklijk Huis en de regering en rond de Nederlandse Censuur Dienst. Het blijft echter los zand. Traa beschrijft ook hoe sommige mensen, onder wie de latere prof. dr. L. de Jong en zijn echtgenote, aandacht kregen van de BVD. Maar wie denkt dat elke journalist moeite doet om in ieder geval de feiten boven tafel te krijgen wordt teleurgesteld. Dat is jammer: sommige feiten kloppen, andere niet, waardoor werkelijkheid en fictie in dit boek door elkaar lopen.

Prof. em. J.M.J. Bosch,
brigadegeneraal b.d.

SUMMARIES

N.W.A. Timmermans – An Integrated Structure for HQ ISAF

The Comprehensive Approach in Afghanistan forces to consider targets for security, government and development as interdependent objectives. ISAF distinguished this coherence and studied the consequences for the organization

of its HQ in Kabul. Recently, ISAF reorganized the HQ structure and procedures. This new setting allows for more involvement of the different partners in the planning, coordination and synchronization of all necessary activities.

J.A.C. Bartels – Deployment of the Dutch Aviation Division to Iceland

Dutch Armed Forces have been deployed to many places around the globe. Currently, Chinooks, Cougars, C-130s Hercules, (K)DC-10s, Apaches and F-16s are active in and around Afghanistan. Less well-known is an early expedition to Iceland of a small detachment consisting of two pilots, one mechanic and two Fokker D.VIIs of the Dutch Aviation

Division. In 1932-1933 they collected important meteorological data in the aerial strata over the island. This operation took place within the framework of the Second International Polar Year and the meteorological research results boosted intercontinental air traffic.

P.J.E.J. van den Aker – Dutch Military Operations in Afghanistan

In Afghanistan Dutch soldiers are confronted with a dynamic set of tasks directed not only at security, but also at the redevelopment of the government and the economy. Within this broad spectrum of activities some military confrontations have occurred. Focusing on these

confrontations the question arises whether Dutch units are effective and answering their purpose. Doctrine, command and control, means and organization as well as other influences present the framework to describe and analyse Dutch actions and reflect upon them.

J. Bosch and E.M. Wortel – Strengthening Moral Competence

During operations as well as in their daily routine, members of the Armed Forces are confronted by moral dilemmas. Ethical education should strengthen moral competence, but how should this be done and what exactly is moral competence? In ethical education, the authors define three premises: the ethics of virtue, the Socratic posture and the

process of 'learning alive', in other words: theme-focused interaction. They use the in-depth 'Military Ethics' course as a vehicle to demonstrate how the premises are applied in order to create the right environment for this specific kind of education.

Aankondiging

Lezing en Algemene Ledenvergadering KVBK

29 september 2009

Prinses Juliana Kazerne

Therèse Schwartzestraat 15, 2597 XK Den Haag

Lezing Operatie Allied Protector: piraterijbestrijding in NAVO-verband

Op 29 september presenteert de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap een lezing over de NAVO-operatie Allied Protector. Spreker is de commandant van Hr.Ms *De Zeven Provinciën*, kapitein-ter-zee Ruud Ramaekers.

Nederland nam met dit luchtverdedigings- en commandofregat tot en met 17 juli aan Allied Protector deel. KTZ Ramaekers vertelt over piraterij en andere uitdagingen in het maritieme domein. Hij gaat in op de opzet, organisatie en verloop van Allied Protector en zal kort terugblikken op de incidenten rond het Duitse marineschip FGS *Spessart* en de door piraten gekaapte MV *Marathon*.

Programma:

- 17.00-17.30 Ontvangst
17.30-19.00 Lezing door KTZ Ruud Ramaekers,
commandant van Hr.Ms. *De Zeven
Provinciën*
19.00-19.30 Drankje en hapje

U kunt zich voor deze lezing inschrijven door een e-mail te sturen naar secretaris@kvbk.nl. Bij deelname dient u zich in verband met beveiliging te kunnen legitimeren.

Algemene Ledenvergadering KVBK

Aansluitend op de lezing van KTZ Ramaekers begint om 19.30 uur de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering van de KVBK. De vergadering is opengesteld voor alle leden van de vereniging. De relevante vergaderstukken vindt u op de website, www.kvbk.nl.

Voorlopige agenda:

- Opening
- Mededelingen
- Bestuurswisseling en -verkiezing
- Jaarverslag 2008
- Financieel jaarverslag 2008
- Verslag Kascontrole Commissie
- Begroting
- Rondvraag
- Sluiting

De definitieve agenda verschijnt te zijner tijd op de website.